

ՀԱՅ

ՄԵԿԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՆԴԵՍ

ԼԻՆԳՎԻՍՏԻԿԱ

103

ARMENIAN ART

Katehyan

ՀԱՅ ԱՐԿԵՍ 1'03 (3)

Մ Շ Ա Կ Ո Ւ Թ Ա Յ Ի Ն Հ Ա Ն Դ Ե Ս

Հիմնադիր և հրատարակիչ

«Սոմիկ» իայ մշակույթի կենտրոն,
«3րդ աղվես» ՍՊԸ

Հրատարակվում է գիտական համագործակցությամբ
Մետրոպոլիտենի մամուլի, մասնագիտացված
ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
Հայաստանի ազգային տպագրատարահի

Գլխավոր խմբագիր

Կարեն ՄԱԹԵՒՈՅՆ

Գործադիր ռեդակտոր

Հասմիկ ԳՐԻՂՅԱՆ

Պատասխանատու քարտուղար

Նորայր ՎԱՐՈՒՅՆ

Ավանդակագիր

Լիլի Գասպարյան, Զրիշինե Վարդանյան,
Աննա Ամիրխանյան

Խմբագրական խորհուրդ

Վարդգես ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Հայկեր համալսարան,
Մուրադ ՀԱՄԻՆՅԱՆ, Մարտին ՄԻՋԱՅԵԼՅԱՆ,
Վարդան ՎԱՐՈՒՅՆ, Հովիկ ՀԱՎԵՐՅԱՆ,
Դանիել ԵՐԱԺԵՍ, հայաստանի ՄԱՐՏԻՆՅԱՆ

Հանդեսի լիազոր մեդիաբաղադրիչներ

Վահագն ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ - Ստեփանակերտ (ԱՂ)
Մարո ՄԱՆԱԿՅԱՆ - Մոնթեալ (Կանադա)
marom@videotron.ca

Սարգիս ՀԱՄԱՐՅԱՆ - Տորոնտո

shamboyah@hotmail.com

Շահան ԱՐՇՐՈՒՆԻ - Նյու Յորք (ԱՄՆ)

solopiano@hotmail.com

Ստեփան ԿՈՒՆԵՍՅԱՆ - Լոս Անջելես (ԱՄՆ)

louys96@hotmail.com

Էդրա ՎԱՐՈՒՅՆ - Փարիզ (Ֆրանսիա)

eddavard@yahoo.com

Արթուր ՕՇԱԿԱՆՅԱՆ - Լոնդոն (Մեծ Բրիտանիա)

art@oshakantsi.com

Անի ՀԻՇԵՆՔՅԱՆ - Հայկեր (Սիրիա)

fishenjianani@hotmail.com

Օհան ԲՈՒԴՈՒՄՅԱՆ - Բեյրութ (Լիբանան)

NAIRIBO@cyberia.net.lb

Իզաբելլա ՍԱՐԳՍՅԱՆ - Մոսկվա (Ռուսաստան)

Անոն հԱՅԱՍՏԱՆ - Սանկտ Պետերբուրգ (Ռուսաստան)

akhachents@yahoo.com

Սարգիս ԴԱՐՅՈՒՆՅԱՆ - Թբիլիսի (Վրաստան)

Արթուր ԶՈՅՐԱՅԱՆ - Թբիլիսի (Վրաստան)

akochanian@hotmail.com

Մուսեղ ՆԱՅԱՐՅԱՆ - Սանտոյ (Թուրքիա)

Անդրանիկ ԴԱՆՅԱՆ - Ադու Դաքի (ԱՄՆ)

emcopah@emirates.net.ae

Հայկեր ՄԱՆՈՒՄՅԱՆ - Կահիրե (Եգիպտոս)

shahen@soficom.com.eg

Լուսանկարիչ

Գեորգ Գասպարյան

Համակարգչային ձևավորող

Վարդան Դալաբյան

Անգլերեն ամփոփման քարտեզներ

Վահագն Մարաբյան

Գրանցման վկայական 01U000095

Տպագրված է ԱՄՆԴԱՍ տպագրատար

Խմբագրության հասցե

Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն 32

Հեռախոս՝ (374 1) 52 35 01, քր. (374 9) 40 32 15

Ֆաքս՝ (374 1) 563661

E-mail՝ hayart02@hotmail.com, http://users.netsys.am/momik

Նյութերը տպագրվում են արեւելահայերենով և

արեւմտահայերենով, բնագիր ուղղագրությամբ:

Հիմնականում արտահայտված կարծիքները կարող են չհամընկնել խմ-

բագրության ղեկավարին:

Գովազդի բովանդակության տպագրության համար գովազդատու է:

Արտատպարար՝ Կասպրեյիս Իրանյան «Հայ արվեստ» տպարարի է:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

3... Խմբագրական

4... Դանիել Երաժիշ, ԽԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՎԱՆ ԿԵՐՈՐԵ

5... ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱԳԸ
ԿԵՐԱՆՈՐՈԳՎՈՒՄ Ե ԳԻՄՆՈՎԻՆ

6... Մարտին Միջայելյան
ԽՈՐՀՈՒՆ, ՍԱԿԱՅՆ
ԽԵՆԹ ԵՎ ԱԶԱՍ

8... Հեղինե Մկրտչյան, ԿԱՌՈՒՅՎՈՒՄ Ե ԵՐԵՎԱՆԻ
ԳԻՄՆԱԿԱՆ ՊՈՐՈՇՈՒՆ

9... «ԿԱՍԿԱՆԸ» ՄԵՆԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

10... Սարո Սարգիսյան, ԱՐՄԱՐԵ ԱՅՈՐ ՈՒՆԵՆԸ
ՄՈՆՈԲՆԵՆՍԱԼ ԱՐՎԵՍՏԻ ԳԻՄՆԱԿԱՆԻՆ

12... Անի Ֆիլեմոնյան, ԱՐԵՆԻ ԿՈՐԵԻ ԿԵՐԱՐՎԵՍՏԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

13... ԱԼԻՔՍ - ԷԼՈ (Կանադա)

14... ԻՐԱՆԱՅԱՆ ՄԵՆԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿՅԱՆԸ

16... ՄԱՐՏԻՆՅԱՆ ՄԱՐՅԱՆ, ԱՐՎԵՍՏԻ ԴԱՍԵՐ

17... Գոռ Վանյան, ՈՒՍԱՅԵԼ ԶՈՐԱՆՅԱՆ

18... Շուշան Ուսուհի, ԳՐԱՆՍ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

23... Արթուր ՕՇԱԿԱՆՅԱՆ ԳԵՏ

24... Ավետ Եվսիսյան, ՆԿԱՐ ԵՎ ՍՈՐԱՊԱՏԿԵՐ

26... ՆԿԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԵԶԱԿԻԱՆԻ ԳԱՆՁԱՏԱՆԸ

28... Դանիել Երաժիշ,
ԻՆՉՈՒՄ ԵՎ ՄԿՈՒՄ ՄԱՐԿԸ

31... ՆՈՐԱՐԱՐ ՓՈՐՁԱՍՈՒԿԱՆ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԿԵՆՏՐՈՆԸ

32... Պետրոս Ալալյանյան, ԻԶԱՊԵԼ ՊԱՅՐԱԳՏԱՐԵԱՆ

33... Արեգ Հայրապետյան, ԱՐՈՒԹԻ ԶԱՐԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԸ

35... ԱԶՏԱՐԱԿԻ
ՍՈՐԻՔ ՄԱՐԻԱՆԵ ԵՎԵՐԵՅԻՆ

38... Մուսեղ Նաճար,
ՊԱՅՐԱՐԻԼ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

7, 11, 12, 13, 25, 27... Մշակութային լուրեր

39... ԷԼԵՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Շաղիկի
առաջին էջին՝
Երվանդ Զոհար (1899-1979),
Ձիեր, մարտիկ, 1930 թ.
(ՀԱՊ-ի հավաքածու)

3

Խմբագրական

ՔԱՆԴԱԿՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Բավական է մի հայացք նետել վերջին ճանաչական
մեր մայրաքաղաքում տեղադրված ճանաչականներին,
որոնցից մարդ դառնա, թե որ ժամանակի մասին է
խոսքը: Դա թեև բազում դժվարությունների, բայց
նաեւ հեղուսական մաքառման ու հաղթանակի մի ժա-
մանակ էր, որը ենթադրում էր հոգեւոր վերելք ու
թռիչք, որն էլ իր հերթին լիքի արտահայտվեւ մշակույթի աս-
տարեզուն ու առաջին հերթին՝ մոնումենտալ արվեստում: Բայց
այդպէս չեղավ: Երեւանցիներն ակամա համեմատում են քա-
ղաքի հին ու նոր արձանները եւ զգում առաջինների ակներեւ
գերազանցությունը:

Հասկանալի է, որ խորհրդային ամբողջահիւրական համա-
կարգը մոնումենտալ արվեստն օգտագործում էր նաեւ իր գա-
ղափարախոսական գերակայությունն ու հզորությունը շեշտե-
լու նպատակով, իսկ Հայաստանը, լինելով մեծ երկրի մի մաս-
նիկը, բնականաբար, կողմն էր նույն միտումների: Այդ ժամա-
նակաբաժանի ճանաչականները, սկսած Լեւոնից մինչեւ Արման
ու Նալբանդյան (էլ չենք ասում փառահեղ հեծելաքանդակնե-
րի մասին), աչքի են ընկնում ընդգծված մոնումենտալությամբ:

Այստեղ մենք, որ մոնումենտալությունը (կոթողայնությու-
նը) ընդհանրապէս բնորոշ է հայ արվեստին, ոչ միայն ճարտա-
րապետությանը, ճանաչական ու որմնանկարչությանը, այլեւ
անգամ մանրանկարչությանը: Բայց ահա անկախության շր-
ջանում մեր մայրաքաղաքի փողոցներում ու հրապարակնե-
րում հայտնվեցին մի ամբողջ շարք անհետաքրքիր, մոնումեն-
տալությունից զուրկ եւ բառացիորեն նստած ճանաչականեր:
Նկատենք, որ միայն ճանաչական դիրքով չէ, որ հասկանալի է
արձանի մոնումենտալությունը: Օրինակի թափումի հարակա-
յին կողմում Հովի. Թումանյանի եւ Ալ. Սողոմոնյանի դաս-
կանդանավոր արձանները հայոց մեծերին ներկայացնում են
բազմաթիւ դիրքով, սակայն սրանք մոնումենտալ ճանաչակներ
են: Մինչդեռ նույն օրինակի շեշտի հակառակ կողմում նորերս
տեղադրված Ա. Խաչատրյանի ճանաչակը ներկայացնում է աթո-
ղին «փռված» մի ֆիգուր:

Հարավարեւմտյան թաղամասի կենտրոնում գտնվող Անդ-
րանիկի արձանը չի դիմանում ոչ մի քննադատության: Ժողո-
վրդական հերոս, հաղթող զորավարի համար միանգամայն
անբնական դիրք է ընտրված...

Վերջերս ՀՀ նախագահի նստավայրի բակում, ճարտարա-
պետական միջավայրին անմեղաբանալ տեղադրվել է եւս եր-
կու ճանաչակ, որոնցից մեկը նստած Տիգրան Մեծն է, իսկ Ար-

ճաւաք քաղաքում գտնվող հավասար դրված է Արաւեստ թագա-
վորի գահը՝ գահակալով հանդերձ:

Այս շարքի վերջին ճիշդ Ա. Բաբաջանյանի ճանաչակն է: Բնա-
կան է, որ դաւանմուր նվագողը կանգնած չէր լինելու, բայց այս
ճանաչակն էլ այնքան թերութուններ ունի, որ նրա դիրքը բնալ
առաջնային հարց չէ: Համեմատության համար ասենք, որ թեւ
օղակաձեւ զբոսայգում տեղադրված Վահան Տերյանի ճանաչակը
նույնպէս նստած դիրքով է, բայց հաջողված է:

Միով բանիվ, վերջին ճանաչականի հայաստանյան ճանաչակնե-
րի մեջ ճմուռ մեծամասնություն են կազմում ոչ մոնումենտալ ճան-
դակները: Պատճառների մեջ չհորանանք: Թերեւս նյութական մի-
ջոցների սղությունն էլ այստեղ դեր ունի, բայց ավելի որոշիչ են գե-
ղարվեստական չափանիշների անստեղծ, խեղված բարոյահոգե-
բանական մթնոլորտը, ոգեղենության դակասը: Նույն միտումը չէ՞,
որ տեսնում ենք քաղաքաշինության մեջ, երբ զբոսայգիները բա-
ռաջիորեն կոչ են գնում սրճարաններին, երաժշտության մեջ՝ երբ
երեսանյան բեմերն ու հեռուստաէկրանը որդրվում են արեւմտյան ու
արեւելյան եղանակների կառուցումներով:

Մշակույթը Հայաստանի այցեքարտն է քաղաքակիրթ աշխար-
հում, բայց այն սոսկ ցուցադրել չէ մեզ համար, այլ նաեւ կենսա-
կան հոգեւոր հաց, որի հասունացման համար ամենօրյա խնամք
ու հոգատարություն է ժողով: Այս մասին գիտեն «վերելից ներքեւ»,
բայց հիրավի անդունդ կա խոսքի ու գործի միջեւ:

Կարծում ենք, արդեն ժամանակն է, որ մշակույթի խնդիրնե-
րին լուրջ մոտենում ցուցաբերենք, ազգովին ուսքի կանգնենք, եւ
գուցե այդ ժամանակ «ոսքի կանգնեն» նաեւ մեր ճանաչակաները:

«Բաֆֆին պարսկահայ է, ասում է Ալիսիս Միսրոնյանը 1908-ին գրված իր մի ողբուն խոսքի մեջ, և արիական սովորությանը պարսկահայերը իրենց այգիների և պարսեզների մոտ-ֆի առաջ ճակում են վարդեր, որպեսզի այգեղուն հենց սկզբից ծաղկի բուրմունքով արքանա»;

Խոյի, Սալմասի, Ուրմիայի, Արարսյան դաշտի ամառների և առուների բույրը լիարժեք վարդերի ու ծաղիկների ամերեակայելի, դրախտային այգիների մեջ է անցել հայ նկարիչներից մեկի մանկությունը:

Մինչև Էդվարդ Խաբեկյանի նկարների հայտնությունը, մինչև հայրենի քաղաքին նվիրված նրա գրքի լույս տեսնելը, Իզդիրը բարեկազմ, գեղեցիկ աչքերով մարդկանց, քաջ տղամարդկանց, Դրասամաս Կանայանի, Ավեսիս Միսրոնյանի հայրենիքն էր միայն: Հետո դարձվեց, որ Արարսյան երբեմնի ճակատք գավառի, Սուրմարիի գավառի այս գյուղաքաղաքը հին արմատներով երևելի մարդկանց հարուստ կերպարների մի գունագեղ տասնություն ունի, և նրա անթաղանթի հրաշալիքները հեքիաթը լսելի է միայն թզի, ծիրանի, խաղողի քաղցրության մեջ թաթախված խոյի բարբառով:

1944 թվականին Թիֆլիսի գեղարվեստի ակադեմիայի շրջանավարտ Խաբեկյանը նկարեց իր մոր՝ մի քանի տասնամյակի ընթացքում լուրջ քանակությամբ ստեղծված և Մասիսի փետերին, սահմանից այն կողմ իր աղաքանքն ու աշխարհը թողած իրենց Սաթենիկի դիմանկարը: Ուրիշ գավառաքաղաքներում ծնված Խաբեկյանի սերնդակից բանաստեղծներն ու արձակագիրները (որոնք համարյա բոլորը նրա մեծերի ընկերներն էին) իրենց արվեստի երեակայությամբ կարող էին Ռուսաստանի սահմաններից մերս մտնել: Այսինքն, հայերեն նրանց գիրը կարող էր ազդվել ռուս գրականությունից, իսկ իզդիրի նկարիչն իր ձեռագրով լուսաբանում էր ժամանակ արդեն հավասարակշռված եվրոպացի էր, որը հայկական ազդեցությամբ, խորու-

Բանաստեղծի ծննդավայրում.
ձախից՝ Դանո Սահյան, Էդվարդ Խաբեկյան, Մարտին Միքայելյան

Նկարչի մոր դիմանկարը, 1944 թ.

թյամբ հայտնվել էր համադասախսան ցուցահանդեսի այցելուի առջև:

Առանց Փարիզ և Լոնդոն հասնելու, իսպախական և հասկալիս իտալական ու ֆրանսիական կերպարվեստի հայտնի նմուշների վերաբերությունների ուսումնասիրությամբ արդեն 1930-ական թվականների վերջերին Խաբեկյանը սիրադասում էր գեղանկարչական մի լեզվի, որով խոսելու, նկարելու համար մեր ամենաճանաչված վարդերները լիսի սովորելի եվրոպայի նշանավոր ուսումնական հաստատություններում:

Հասկալիս 1944-ի մոր դիմանկարում ոչ միայն Կուրբեի ռեալիզմի անմիջականությունը կարելի է տեսնել, այլև քիչ, սակայն դիմալի ասելու և խորը բան թաքցնելու մի ճաշակ, որով լուրջ քանակությամբ արվեստագետներ անառնձմանում: Հուրը նկարում էին հաստիցների մոտ կանգնած, արհեստականորեն հողաք, բռնությամբ ժոշա-ցող բանվորներին՝ լուրջ նման Հվարցենգերի անհեթեթ կերպարներին: Պատկերում էին «սոցիալիստական», սոցիալիզմի հեռ ոչ մի առնչություն չունեցող, «գեղածիծաղ» դաշտեր, ինքը նկարում էր քրոջ տղային, բաժակի մեջ հազիվ ճեղքվող վարդերը, «մաուզերիսների» փոքրիկ քաղաքը Արաքսի մյուս ափին թողած թախծաղեն հորն ու մորը: Իսկ 1942-ին նկարեց Ջոյա Պարսիզանուհուն, որին հիշերականները երեսուն օր տալիս էին կախաղանի վրա: Նկարի առաջին տարբերակում չկա արհեստականության նշան, ընդհակառակը՝ ամեն ինչ անմիջական է, ոչ միայն ծավալ ու տարածություն ընդգծող, այլև բան ասող լույսերի և սվերների «երկխոսությամբ» հագեցված:

Արվեստը ընթացք է: Վերջակես, ավարտ ունեցող նկարները երբեմն նմանվում են լուսնաբերական հանգչող երեւելի մեղալներին: Զսան տարի առաջ տեսած Սեզանի անավարտ նկարներն ինձ համար լուրջ ավելին էին, քան նրա հոշակավոր, ավարտուն կտավները: Օ՜, որքան ճշմարտացի է միջին այն, թե երաժշտությունը կազմված է նաեւ դադարներից, լույսից:

Խաբեկյանի որոշ տասներեք (հասկալիս էսքիզներ-

րը, Վարդանանց կովին նվիրված կոմոդոցիաները) լավ ճակված և կանխամտածված, «կիսա-անավարտ» թողած հասկանների հարաբերություն ունեն: Այս քիչ ճակված մասերի արվեստային իրականությունը կախված է ճակված հասկանի վարդերությունից՝ բոլոր առումներով: Իսկ երբ նա ստեղծում է նոր կոմոդոցիա, առանց դերասանության ու թատերի, որը գոյություն ունի հասկալիս անցյալ դարավերջի և մեր դարասկզբի արվեստանոցներում, ասես բնականորեն ճակվում է հողը, ինչպես իզդիրի իր տաղերն ու սպանասցի նախադասությունը:

Նրա գծերի ազատությամբ, անմիջականությամբ, բնականությամբ լուրջ կարող էին նախանձել: Այդ երանելի ազատությունը հաճախ բանում է ինքը, ավելի ճիշտ իր մեջ խոր արմատներով ամուր նստած մասնագիտական տասնամյակներով, կարծես ավելորդ անգամ հիշեցնելով, թե խենթ և ազատ ոգին միայն այն չէ, որի թռիչքն ու անկումը երեսուն են ամենքին: Երբ սահմանները բացվեցին, մենք տեսանք, որ Վերա Մուխոման մի քանի անգամ ավելի տաղանդավոր է, քան նրա վիճակը չարախնդարող արտասահմանի հայտնի գործընկերները: Մի փոքր ազատության տալաններում Մուխոման, Խաբեկյանը հրաշքներ կարող էին գործել:

Սակայն գաղափարական կամ, ինչպես Խաբեկյանի բարեկամ Պարույր Սեալը կասեր, «կաղապարական» մամուլի ազդեցությունը չոքեք է խանգարի մեզ տեսնելու խորհրդային մի շարք արվեստագետների զարմանալի հարուստ էությունը:

Ինձ համար Էդվարդ Խաբեկյանի տաղանդն ու վարդերությունը ամփոփված են նաեւ ջրաներկով կատարված այն դիմանկարների մեջ, որոնք նա ցուցադրեց սրանից ավելի քան քառասուն տարի առաջ: Ամփոփականությամբ, էքստրեսիա, բնականությամբ ունեն 1970-ական թվականների վերջին և 1980-ական թվականների սկզբին կատարված փոքրիկ կոմոդոցիաները:

Իսկ վերջին տարիներին Ամերիկայում ստեղծված գրաֆիկական թերթերն ուղղակի անակնկալ են մեզ համար: Դրանք կարծես ստեղծել է լավ նկարել իմացող, ուղղակի երիտասարդ մի իզդիրից:

Եվ ամենակարեւորը: Այս ամենը եւ կարող են չնկատել՝ ոչինչ չի լուրջալի այս արվեստագետի արժեքից ու նշանակությունից:

Արաքսյան և Կերոպյան (տարբերակ), 1980 թ.

Ավարայրի ճակատամարտ, 1983 թ.

Որովհետեւ նրա որոշ գործերի վրձնի քսվածքի և վրձնահարվածի մեջ ինձ համար լուրջ ավելի գեղեցիկ, արվեստային, ազատ ու անընթերցելի բան կա թաքցնված, քան բոլոր այն ճանաչված նկարիչների հայտնի կտավներում, որոնց մասին Խաբեկյանը գրել է զանազան առիթներով: Իսկ Խաբեկյանի գիրը ամեն մարդ «չի կանա կարթա»: Եվ ամեն մարդ չէ, որ կարող է տեսնել նրա հայելու արտացոլանքը:

Այն բանակը, որի բացակայության տասնամյակ ժամանակին սվերի ճակ մնացին Սուրենյանցն ու Թադեոսյանը, հիմա կանգնած է նրա թիկունքին:

Սրան նա սղատում էր մեծ համբերությամբ:

ԾՈՒՅԱԼԱՐԵՍ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ՄԻՈՒԴՅԱԼ 70-ԱՅՈՒՆ

1932 թվականին Հայաստանում ստեղծվեցին նկարիչների, ճարտարապետների, գրողների և երաժիշտների ստեղծագործական միություններ:

Նկարիչների ստեղծագործական միավորումն առաջինը գլխավորեց երիտասարդ, բայց արդեն անվանի քաղաքագործ Արա Սարգսյանը: Հետագա տարիներին նրան փոխարինեցին հայ կերպարվեստի մյուս մեծերը՝ Սարգսյան, Գյուլջյան, Արեւիկյան և ուրիշներ: Հայկական կերպարվեստի «բանակը» լուրջ սկսեց բարձունքներ նվաճել համամիութենական ու միջազգային առումով: Հայ կերպարվեստը հասեց լուրջ ասիական, ինչպես լուրջ ասիական լուրջ ասիական:

«Այսօր մենք ունենք մի սերունդ՝ մեր մեծ վարդեր, ժողովրդական նկարիչ, 88-ամյա Պրոֆեսոր Էդվարդ Խաբեկյանի գլխավորությամբ, որի աշխատանքները կարող են զարդարել ցանկացած տասնամյակի», - սեպտեմբերի 13-ին նկարիչների միության 70-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսի բացման ժամանակ ասաց միության նախագահ Կարեն Արաքսյանը: Հայաստանի նկարիչների միությանը ողջունեցին Երևանի քաղաքապետ Ռոբերտ Նազարյանը, ՀՀ մշակույթի, երիտասարդության հարցերի և սպորտի փոխնախարար Կարեն Արաքսյանը, Երևանի գեղարվեստի ակադեմիայի ռեկտոր Արամ Խաբեկյանը և ուրիշներ, հրապարակվեցին ընդհանրական հեռագրեր:

Կարեն Արաքսյանը ներկաների ամուսնից ընդհանրական խոսք հղեց ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանին, որի աջակցությամբ լույս է տեսել հորեւրյանական ցուցահանդեսի տասներեքամյակը, իսկ ցուցահանդեսից առաջ հուլիսի 13-ին կատարվեց Հայաստանի նկարիչների միությունը»:

Հայ նկարիչների հորեւրյանական ցուցահանդեսին ներկայացված էր 400 հեղինակների նույնպես աշխատանք:

ԱՐԵՎԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԻ ՀՅՈՒՄԻՍԱԿԱՆ ԶԱՌԱԳԱՅԹԸ

Երեւա Եւրոպայի քաղաքացիական պատերազմի ժամանակահատվածում միայն մեկ քաղաքի առաջ է սկսվել մայրաքաղաքի հիմնական փողոցի շինարարությունը: Այդուհանդերձ, այս օրերին քաղաքի կենտրոնում մեծ թափով կառուցվող Հյուսիսային թողոտան իրադրություն կոչված է այդպիսին լինելու:

Դեռ 1924 թ. Երեւանի գլխավոր հասակագծում մեծ թափով մայրաքաղաքի Հյուսիսային թողոտան կառուցող օղակի միջին լինելը քաղաքի Ազատության եւ Հանրապետության կենտրոնական հրապարակների միջև: Բայց՝ միայն այդպես: Որքան կոնկրետ նախագիծ չկար, եւ այն թողնված էր եկող սերունդներին:

Հետագա շուրջ 70 տարիների ընթացքում Հյուսիսային թողոտային խնդիրը Եւրոպայում էր մնալ ճարտարապետների ու ճարտարապետների կենտրոնում: Սակայն չէր գտնվում ընդունելի այն ծրագրեր, որը համալիր լուծում կառաջարկեր փողոցի կառուցման համար: Զարգացիական ու ճարտարապետական խնդիրների կողքին տակաւ կարելու չէր նաեւ 8 հա ճարտքում բնակվող հնարանակ երեւանցիներին բնակարաններով ապահովելու հարցը:

Ի վերջո թամայանական մասհողացմանը գործնական լուծում տրվեց մի քանի տարի առաջ: Հասկալ այս մոտայակով ձեւավորված քաղաքաշինության խորհուրդը հավանության արժանացրեց Երեւանի մերկայիս գլխավոր ճարտարապետ Նարեկ Սարգսյանի կոնցեպտին: Ըստ ընտրված Նարեկ Սարգսյանի գլխավորությամբ ստեղծվեց նաեւ նախագծային խումբ:

Այսօր արդեն շինարարական եռուղեք է Հյուսիսային թողոտային: Իրազմում է տարածքի շուրջ 50%-ը, կառուցարարական է 20%-ը: Գլխավոր ճարտարապետը որեւէ կասկած չունի, որ 600 մետր երկարությամբ թողոտային կառուցումը կավարտվի խոստացված ժամանակում՝ 2006 թվականին:

Ճարտարապետությունը մի արվեստ է, որ կրում է մասնության, ժամանակի, ինչպէս նաեւ ժամանակակից հասարակության մասնորոշման կնիքը: Իսկ ինչպիսին կլինի նոր թողոտան, քաղաքաշինական ու ճարտարապետական ինչ սկզբունքներ են որոշվել:

Հայրենի է, որ նախկինում առաջարկված նախագծերում Հյուսիսային թողոտան մերկայացվում էր իբրեւ հրապարակների անփափաք, այսինքն՝ հրապարակների ու փողոցների շրջափակման մի անսամբ: Թամայանը Հյուսիսային թողոտան տասներանգում էր իբրեւ մարդ փողոց՝ առանց հրապարակների:

«Քաղաքաշինական իմաստով մենք հա-

րազատ ենք մնացել Թամայանի գաղափարին: Սակայն ժամանակակից տահաններին ելնելով՝ այն նախագծվում է իբրեւ փողոց հետին համար, ինչպէս Բրոդվեյը Նյու Յորքում կամ Արթուրը՝ Մոսկվայում: Ինչ վերաբերում է բուն ճարտարապետությանը, ապա այն չի կրկնի Թամայանին, որն, անհուս, նոր շուրջ հաղորդեց անցած դարակների հայկական ճարտարապետությանը: Այսօր մենք ապրում ենք 21-րդ դարում եւ մեխանիկորեն չենք կարող կրկնել այն, ինչ արդեն ունենք: Մյուս կողմից Երեւանն ունի իր սեփական դիմագիծը, որը մեք էր մասնական: Ինչքանով դա մեզ կհաջողվի, այս տահին դժվար է ասել: Ժամանակը ցույց կտա: Համեմայն դեռ, փորձում ենք նոր խոսք ասել»,- ասում է Նարեկ Սարգսյանը:

Նման մոտեցումը ճարտարապետաշինական խնդիրներին չորս. Սարգսյանը անվանում է թողոտային կոնսերվացիան, որի նպատակն է մասնական մայրաքաղաքի ինքնահիմունքները: Այդ էր մասնաշրջան, որ Հյուսիսային թողոտային ճարտարապետական նախագիծը մի քանի խորհուրդների լուծող ընկերությունը մեք է անցնել: Բարդացված վարչական մոտեցումն արդարացված է նաեւ այլ տեսանկյունից: Աշխատանք են տարբեր ճարտարապետներ, իսկ փողոցի որոշ հատվածներ նախագծվում են անգամ արտասահմանում: Այս մարադայում անհրաժեշտ է, որ,

բոլոր նախագծերը համադրվեն մեկ ընդհանուր ոճական համալիրի մեջ՝ բացառելով ճարտարապետական խառնաշփոթը:

«Ընդհանրապէս չաւ բարդ է ասել, թէ ինչ ասել է ազգային ճարտարապետություն: Սակայն մենք առաջնորդվում ենք այն սկզբունքով, որ յուրաքանչյուր ճարտարապետություն իր հայրենիքը մեք է ունենալ: Եվ որպէս չափանիշ է Երեւանում տեսնի այն, ինչ տեսնում է իր երկրում: Սա է Հյուսիսային թողոտային գերիշխողը»,- համոզված է Ն. Սարգսյանը:

Գլխավոր ճարտարապետը բնախնդիր է նաեւ նյութի օգտագործման հարցում: Օգտագործվելու են հայկական շինարարական նյութեր՝ բաց գույնի տուֆ, տուֆաքար, կրաքար:

Մի քանի ամիս անց Ազատության հրապարակից տեսանելի կլինեն Հյուսիսային թողոտային ուղիվագները: Եւ մի քանի տարի, եւ թողոտան կդառնա մայրաքաղաքի գործարար ու մշակութային կարելու կենտրոններից մեկը: Մինչ այդ թողոտային երկու կողմերում կառուցվելու են կամարաւար կամ ոչ կամարաւար սրահներով ցածրահարկ շէնքեր, որոնք զուգահեռաբար ձգվելով ողջ թողոտային երկայնքով, կձեւավորեն միասնական ամսամբ: Հետին փողոցի երթեւեկության խնդիրը եւս լուծված է. տրանսպորտային միջոցները փողոցին կմոտենան թիկունքից, իսկ ողջ թողոտային երկարությամբ, առաջին անգամ Երեւանում, կկառուցվեն նաեւ ստորգետնյա երկհարկանի ավտոկանգարաններ:

Այս ամենի կողքին ուժադրության կենտրոնում են նաեւ տահալայան արժանի նախկին շինությունները: Չմայաց դրանք թիվը մեծ չէ, սակայն ապագա նախագծերը կազմելիս հաշվի է առնվում նաեւ այս հանգամանքը: Սա եւս հասկում մոտեցում է տահանում:

«Կտահալայան ճարտարապետական արժեքներ կայացնող բոլոր շինությունների ձեւաւորումը»,- հավաստում է գլխավոր ճարտարապետը: Բացառություն է Թամայան փողոցում գտնվող նախկին շէնքը, որն ամբողջությամբ աղանդաւորվել է Մելիք Ադամյան փողոցում:

Ճարտարապետությունն անհուս արվեստ է: Ուզում ենք հավասալ, որ նորակառուց թողոտայում վեր են հանելու միայն արվեստով կառուցված շինություններ՝ դառնալով հայկական ճարտարապետության ավանդույթների Եւրոպայան խոսում վկայներ: Իսկ ինչպէս հավաստում է թորն. Սարգսյանը, Հյուսիսային թողոտան կլինի նաեւ նոր խոսք ժամանակակից հայ ճարտարապետության մեջ:

Հեղինակ՝ Սկրյան

ՄԱՍՈՐԸ

Կդառնա նաեւ մշակութային խոշոր կենտրոն

ՈՐ Ե ԶԵՐԱՐԴ Լ. ԳԱՖԵՍՅԱՆԸ

Ջերարդ Լ. Գաֆեսյանը ծնվել է Բրուկլինում (Նյու-Յորք, ԱՄՆ) 1925 թվականին: ԱՄՆ-ի ռազմածովային նավատորմի կազմում մասնակցել է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին: Ծառայությունից հետո ստացել է բակալավրի ասիան մասնագիտության ոլորտում, այնուհետեւ որդես երկրորդ մասնագիտություն՝ իրավաբանի կոչում: Գաֆեսյանը սկսել է իր կարիերան որդես իրավական խմբագիր «West Publishing»-ում, որն աշխարհում ամենագլխավորն էր իրավական ինֆորմացիա մատակարարողների մեջ: 1960 թ. Գաֆեսյանը տեղափոխվեց Միներսոս, որդեսի աշխատի «West Publishing»-ի գլխավոր վարչությունում: Այնուհետեւ նա դարձավ գովազդի գծով մնորեն, վաճառքի գծով փոխնախագահ, կառավարական կադերի մնորեն եւ վերջապէս գործադիր փոխնախագահ ու մնորենների խորհրդի անդամ:

Ջերարդ Լ. Գաֆեսյանի բարեգործական գործունեության

հիմնական նպատակը հայկական խնդիրների լուծումն է: Տեղատարալությունը մեծապէս ազդել է Գաֆեսյանի եւ նրա ընտանիքի վրա:

1996թ-ին իր ժառանգության տասվին եւ հայկական ծագումով ամերիկացու հղարությունը արտահայտելու համար Ջերարդ Գաֆեսյանը հիմնադրեց Գաֆեսյան ընտանիք հիմնադրամը: Նրա կոչումը հայության բարեկեցությանը նպաստել է:

ԳԱՖԵՍՅԱՆԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Գաֆեսյան ընտանիք հիմնադրամը Հայաստանում նույնպէս նախաձեռնել է ծրագրեր, որոնց նպատակն է աջակցել աշխատանքների ստեղծմանը եւ Եւրոպայական մշակութային գործունեությանը՝ եւերգիկայի, լրատվության, անարժ օլոյքի, համակարգչային ծրագրերի եւ հեռահաղորդակցության բնագավառներում: Ջերարդ Գաֆեսյանը հանդիպել է Հայաստանի եւ ԼՂ-ի հանրապետությունների նախագահներին եւ այլ բարձրասիւժան տահաններին ու հասարակական գործիչներին՝ Հայաստանի եւ Սփյուռքի միջեւ Եւրոպայական համագործակցություն աղանդելու համար:

2002 թ. Հայաստանի կառավարությունը Երեւանի կենտրոնում գտնվող Կասկադը տրամադրել է Գաֆեսյան թանգարան հիմնադ-

րամին: Կասկադի վերանորոգման աշխատանքներն սկսվեցին անմիջապէս: Ցուցասրահներից մի քանիսը, Եւրոպայական ոճով ման համակարգը վերանորոգվում են եւ տահաստ կլինեն 2003 թ. գարնանը:

Ջերարդ Լ. Գաֆեսյանի ժամանակակից արվեստի թանգարանը կդառնա ազգային եւ միջազգային արվեստի կենտրոն եւ ամուր կադեր կհաստատի արվեստաւեր հասարակության հետ: Առաջնային շէնքը դնելով վիզուալ արվեստի վրա՝ թանգարանը կդառնա միջազգային, քանզի այն ստեղծում է ժամանակակից արվեստի վերածանման, ցուցահանդեսի եւ արվեստի բազմակողմանի մոտեցում: Թանգարանը կադեր կհաստատի գլոբալ արվեստի հասարակության հետ՝ ժամանակակից արվեստի աշխարհում Երեւանին տալով կարելուազույն դեր: Կազմակերպելով ցուցահանդեսներ, հրատարակելով համապատասխան գրականություն, հյուրընկալելով կարելու «ժամկորդոր» ցուցահանդեսների եւ մերկայացնելով տեղադր եւ համաշխարհային արվեստագետների՝ թանգարանը մեծ տահաստ կբացի Հայաստանի եւ աշխարհի միջեւ՝ ժամանակակից մշակութային երկույթների փոխանակման համար:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԵՐԵՎԵՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ԳՈՐԾԵՐ

Գաֆեսյան թանգարան հիմնադրամը Ջերարդ Լ. Գաֆեսյանի ժամանակակից արվեստի թանգարանում տեղադրեց առաջին ցուցահանդեսը: «Կասուն» մոնումենտալ քանդակ է՝ ստեղծված 1999 թ. լատինամերիկյան հռչակավոր նկարիչ Ֆերնանդո Բոթերոյի կողմից: Լինելով 3 օրինակներից մեկը՝ այն հանդիսանում է Բոթերոյի արվեստի հոյակապ մուտ եւ համարվում է նրա լավագույն կենդանական քանդակը: Արձանը տեղադրվել է Թամայան թողոտայում՝ Կասկադի սկզբնամասում: Համաշխարհային ճանաչում վայելող նկարիչ քանդակը՝ «Կասուն», առաջինն է, որ բերվել է Հայաստան:

Աղագայում թանգարան կերպվեն այլ մոնումենտալ քանդակներ, որոնց թվում կլինեն Լին Չեղվիչի եւ Բարի Ֆլանագանի գործերը, Պարլո Պիկասոյի, Մարկ Շագալի, Արչիլ Գորկու եւ այլ համաշխարհային հռչակ ունեցող հեղինակների ստեղծագործությունները:

Սարո Սարուխանյան

ՄԻՆԻՄԱԼԻՅԵՒՆ

Հարցադրումն ինքնին մտածողության սեղան է խալիս: Ակնկալվող տասնամյակը, միանգամայն դժվար է ձեռնարկել: Կան գործեր, որոնք ուղղակի եւ անուղղակի առնչվելով խնդրո հարցին՝ նախադրեցին տարբերակներ: Նախ՝ մոնումենտալ արվեստ ասելով մեք է նկատի ունենալ, որ խոսքը վերաբերում է սեղծագործական ինքնաստիճանի: Ինքնաստիճանը այնքանով, որ քանով որ հասնել է ոչ բոլոր քանդակագործներին: Մասնագիտական առումով այն հիմնված է ձեռնասեղծման որոշակի սկզբունքների վրա, ըստ որի քանդակային հորինվածքն իր ամբողջության մեջ ներկայանում է որդես կոնստրուկտիվ իդեա: Այսինքն՝ զարգացող, որը բացահայտվում է առավել ոչ թե մոդելի կամ թեմայի բնութագրական հասկացությունների, այլ քանդակային ձեռքի ծավալա-սարածական ընդհանուր կոնստրուկտիվ, կառուցողական առանձնահատկությունների շնորհիվ: Այս առումով, իհարկե, խոսքը սկզբունքորեն չի վերաբերում սեղծագործության չափերին, թեև չափի հասկացությունը անմիջականորեն առնչվում է մոնումենտալ մասնագիտությանը: Մեզ քաջ հայտնի են ինչպես մոնումենտալ բնույթի փոքրածավալ գործեր, այնպես էլ խիստ մեծածավալ ոչ մոնումենտալ գործեր, չնայած այդպիսին կոչվելու հավակնությանը: Իրականում մեծածավալ քանդակներից արժեքավոր են այն սեղծագործությունները, որոնց հասնել է ձեռնասեղծման մոնումենտալ սկզբունքը: Իսկ մեծ գործերը արվեստագիտական տարածքում չեն, որ սեղծվում են: Պեսք է տասվեր, ավելի շուտ՝ ժամանակակից արվեստը:

Մոնումենտալ արվեստն ընդհանրապես ամուր, հաստատուն տեսակականության գրավականն է: Սեղծագործական մասնագիտության այս ինքնաստիճանի ձեռքի տարածական ձեռքի տեսակական մասնագիտությունը: Սա մեզ հայտնի է մասնագիտությունից: Հայտնի է նաև, որ մոնումենտալ մասնագիտությանը օժտված արվեստագետն այդ իսկ տեսակ

կանության ծնունդն է եւ որդես այդպիսին իր սեղծագործությամբ հավաստում է իր ժողովրդի եւ տեսության բնույթն ու կերպը: Մեր քանդակային արվեստի այս ժողովրդի ֆենոմենը մասնաշաղկապ է եղել տեսականության զարգացմանը: Այս զարգացման ծնունդն են այն արվեստագետները, որոնցով մենք հղարարանալու իրավունք ունենք: Սակայն այսօր թվում է թե ուրախանալու քիչ բան ունենք:

Պարտադրյալ է՝ տեսականությունն ունենալուց հետո հայ մոնումենտալ քանդակագործությունը կարծես անկում է աղորում: Սակայն ոչ մի տարադրյալ չկա, եւ վերջին շրջանում սեղծագործական գործերի վերաբերյալ ակտիվ վերաբերմունքը, թեև ակնհայտ դժգոհության երանգներով, ինձ ուրախացնում է: Առավել անհանգիստ է անարթությունը: Իսկ ինչ մոնումենտալ ստեղծագործություններ: Իրենց աղորակը հոգալու համար հայ քանդակագործները հիմնականում անցան փոքր տղասիկային: Եվ որքան էլ այս ատարածքում ակնհայտ էին նրանց հաջողությունները (իհարկե Իսայիայի Ռավենա քաղաքում կազմակերպվող Դանթեի անվան բիենալեում մեր քանդակագործների վաստակած մրցանակները, նրանց շնորհիվ Հայաստանի՝ Պորտուգալիայում քանդակագործության երկրի համարում ստանալու փաստը), միեւնույն ժամանակ քանդակ սեղծելու հնարավորությունը բացառվում էր: Ասել է թե, տեսականության մոր հիմքերը դնող մեր երկիրը դեռեա տասրաս չէ ստանձնելու մոնումենտալ քանդակի

ԱՐԴՅՈՒՔ ԱՅՍՕՐ ՈՒՆԵՆՔ ԱՐՎԵՍՏԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐ

դասվիրասուի դերը: Ակամա հարց է առաջանում՝ բայց չէ որ դասվերնեք եղան, օրինակ, «Անդրանիկ Ջորալար» քանդակը: Բայց ինչ եք կարծում, մի՞թե հեղինակն արդեն տասրաս էր իրականացնելու այդ դասվերն: Խոսքը ճաղանդի մասին չէ: Այստեղ արդեն ակնհայտ է զուտ հոգեբանական գործուն: Քանդակի հեղինակին ես քաջ ծանոթ եմ: Ծանոթ եմ դեռեա իդեանյան սիմվոլիզմի հեղինակին, երբ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի հյուսիսարեւելյան սահմանագծին սեղծեց ու կանգնեցրեց «Հայոց արծիվ» բազալե չորս մետրանոց հիւրավի մի եզակի քանդակ: Ավելի քան օր ու գիշեր, առանց հանգստի: Խորապես ցավում եմ, որ այդ քանդակը այժմ չկա: Ըստ հավաստի լուրերի, այն տարածված ժամանակը, ինչ-որ բան խանգարեց նրան: Դժվար էր կենսորոնալ: Ընթանիքի հայր էր եւ կենսական տրոհվածները Եւս էին ծնում նրան: Իսկ երբեքից հարց ծագել է, թե ամիսների աշխատանքի դիմաց որդես վարձատրություն նա ինչ ակնկալիք ուներ: Այնքան, որքան կարող էր բավարարել իր ընթանիքի մեկ ամսվա աղորակը: Իսկ «Քրիստոնյա Հայաստան» 2001 թ. քանդակի միջազգային սիմվոլիզմի ժամանակ Սարգսյանի սեղծած խոյաքանդակը Եւս կոմպոզիցիոն բնորոշում է նրա հիւրավի մեծ կարողությունները:

Անդրադառնալով Դավիթ Բեջանյանին, մի քանդակագործի, որն ավելի, քան որեւէ մեկը, գիտե թե ով է Անոն Բաբաջանյանը որդես մարդ եւ որդես կոմպոզիցիոն: Նեւն նաեւ, որ Բաբաջանյանի սեղծագործություններին նա ծանոթ է ոչ ուղղակի սիրողի մակարդակով: Հաջող գործի ակնկալության բոլոր հիմքերը կային, մասնավորապես ճարտարապետ Լեւոն Իզիթյանի մասնակցությունը նկատի ունենալով: Ի դեպ, Իզիթյանի նախագծով սեղծված տասնամյակի առանձնակի ուսարդության է արժանի: Վերջապես մեկը մեք է համարձակվել խախտել տասնամյակի ավանդական սահմանափակումը եւ փորձել այն ներկայացնել որդես հորինվածքի ծավալա-սարածական անքակտելի մաս: Այս դուռը հիւրավի մասնակալի գործ մեք է սեղծել:

Սեղծեցին, բայց առաջացան բողոքներ: Ովքեր էին ճիշտ՝ բողոքողները, թե՛ հեղինակները: Իհարկե բողոքողները, որովհետեւ քանդակագործի խիստ ընդգծված անհասական վերաբերմունքը դեռի կոմպոզիցիոն կերպարը, չէր կարող դիմաւալ հասարակության դասին: Իհարկե, այստեղ իր բացասական դերն ուներ նաեւ ծովման որակը, մի բան, որը մեր արվեստի ամենախոցելի սեղն է: Բոլոր դեղքերում քանդակը մեք է եմքարկվել հեղինակային մեակման: Դրա անհրաժեշտությունը կա, որովհետեւ քանդակագործին խանգարել է հենց ժամանակի սղությունը: Քանդակագործը Եւստել է, եւ ինչ որ սեղ իր ճամբարության նկատմամբ վստահությունը հնարավորություն չի սվել նրան ըստ հարկի գնահատելու սեղծագործական գործեսի հարկավոր չափն ու կոնույթը, որի համար ժամանակ էր մեք: Բայց որդեսից ժամանակ զանցնել քանդակագործը, երբ արդեն կորցրել էր սեփական բնակարանը, իսկ քանդակի համար անհրաժեշտ հույս անգամ չուներ: Նորից այս հոգեբանական գործուն: Կցանկանայի ճեղ մի կարեւոր հանգամանք եւս՝ մասնագիտական հանձնախմբի բացակայությունը: Քաղաքային քանդակը երբեք չէր թողնել տասնամյակի ընդունմանը կամ չընդունմանը: Հանձնախումբը մեք է տարբերաբար ներկա լինի քանդակի սեղծման աշխատանքին: Ընդունված մի արտահայտություն կա՝ «հեղինակային կոնույթ»: Սա Եւս ծանոթ է հասկապես Պորտուգալիայից, որոնց համար կարեւոր է «երկրորդ աչքի» գնահատականը:

Ինչպես կարելի է ակնկալել ցանկալին, երբ քաղաքը ամբողջությամբ վերածնունդում մի մեծ շրջան է աղորում: Հանախ եմք լսում՝ այս քանդակը նախաեստված է այսինչ սեղի համար: Եվ հանկարծ քանդակը սեղծագործվում է մի այլ սեղ: Քանդակագործը մեք է նախապես իմանալով վերջին քանդակի սեղը, ուսումնասիրի համապատասխան միջավայրը, նրա տարածական առանձնահատկությունները: Ի վերջո քանդակը որդես այդպիսին իր ճամբարի գոյության կերպը մեք է հաստատի որդեսի միջավայրում:

Իմ մեծ ցանկությունն է, որ մեր քաղաքի տուրակներում ու փողոցներում իրենց սեղը գնեն նաեւ Գեֆիկ Բաղդասարյանի, Սամվել Ղազարյանի, Գրիգոր Բաղդասարյանի, Լեւոն Վարդանյանի, Գագիկ Ղազարյանի, Գագիկ Սեփանյանի, Գագիկ Թորոսյանի, Յուրա Սամվելյանի եւ բազում այլ քանդակագործների սեղծագործությունները, որոնք վաղուց արդեն իրենց հաստատուն սեղն են գցել հայ քանդակագործական արվեստում, եւ որոնց սեղծագործությունների շնորհիվ այսօր աշխարհի Եւս քանդակագործներ հույսով տղատում են Հայաստանում քաղաքական միջազգային կենսորդի սեղծմանը: Հարգանք մատուցեք նրանց, ովքեր այս հողի վրա իրենց ճամբարության քարն են դնում: Իսկ այն հեղեղական հարցին, թե երբ մեք է «կանգնեն» մեր քանդակները, ուղղակի կողմնաստիանեմ երբ իր ողջ հզորությամբ հառնի մեր տեսականության շենքը:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ ցուցահանդեսը

Հոկտեմբերի 5-ին Երեւանի «Ակադեմիա» տասնկերտարահում սեղի ունեցավ գեղանկարիչ Խաչատուր Մարտիրոսյանի անհատական ցուցահանդեսի բացումը: Տերունական աղոթքով ցուցահանդեսը բացեցին Հայկազուն քահանա Սկրսյանը եւ Մխիթար քահանա Սարիբեկյանը: Այսօրից բացումը խորհուրդ ուներ. Խ. Մարտիրոսյանն Արարայան Հայրապետական թեմի առաջնորդարանի գեղարվեստական խորհրդականն է, որդին է Ս. Սարգիս եկեղեցու եղանակահիշատակ Ռուբեն ավագ քահանա Մարտիրոսյանի:

Խ. Մարտիրոսյանը ծնվել է 1957 թ. Երեւանում: Ավարտել է Երեւանի Փ. Թերլեմեզյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարանը, աղա Երեւանի գեղարվեստի ինստիտուտը: Ֆրանսիայի անկախ նկարիչների ընկերակցության եւ Հայաստանի նկարիչների միության անդամ է. «Մոմիկ» մեակության միության գեղարվեստական խորհրդի նախագահ:

Ստորեւ ներկայացնում ենք արվեստագետ Մարտին Միքայելյանի խոսքը նկարչի մասին:

Պատմությունն արձանագրել է, թե առաջին վերագաղափարական, անառարկայական տասնկերտ ջրաներկով նկարել է Կամիլեմսկին 1910 թվականին: Սակայն հայերը նույնպիսի խորունկ տասնկերտներ սեղծեցին նախքան այս ժամանակը (Վահրամ Գայֆեջյան) եւ այս տարեթիվը հետ, որոնք, համեմատելով, չի կարելի համարել անառարկայական, մանավանդ՝ իրականությունից կտրված: Առաջինը քանի ճանաչակ մաքուր ձեւերի, գույների լեզվով փորձում են խոսել ամերիկյան, եվրոպական եւ ԱՊՀ երկրների նկարիչները: Մեծ մասամբ դա չի հաջողվում, թեւ փաստը գոյություն ունի՝ կտրվել մեղմված, չարիքված է: Խաչատուր Մարտիրոսյանը, որը Վահրամ Գայֆեջյանի, Հովհաննես Շիրազի, Սերգեյ Փարաջանովի եւ ուրիշների մեծ ստիպված չէ ընդամենը մտրելու, դեգերելու

սահմանների մերսում, հիշեցնում է ոչ թե այս ազատ նկարչության առաջին վարդեսներին, այլ 1940-1950 թվականներին Միացյալ Նահանգներում եւ Ֆրանսիայում հայտնված որդես երեւելի արվեստագետների, որոնց ոգեւորության ակունքը, համեմատելով դեպ, Մոսկվայում ծնված նկարչի Գերմանիայում սեղծած հորինվածքներն էին: Վերագաղափարական լեզվին տիրապետելու հմտությամբ չէ, որ մեզ գրավում է Խաչատուրը, այլ տասնկերտների թվանդակությամբ, խորքով, եւթյամբ, ճաշակով: Հասկապես ինձ դուր է գալիս, երբ նա հեռանալով գործիս կանաչի եւ ռազմականագույնի գեղեցիկ, սակայն իր դարձ աղորած ներդաշնակությունից, փորձում է առավել համեստ եւ ժլատ միջոցներով խոսել իր հեռաքրքրությունների, իր հին ու մեծ երկրի մասին:

Մաքուր կտավ ինքնին այնքան խորհրդավոր ու հեռաքրքրի սեղեկատվություն է տարունակում, որ յուրաներկը թելուց առաջ հարկ է այդ կտավի միջոցով ծովել սեղծել: Ես այսօր մասնագիտ, երբ տեսա նրա վերջին կտավները, որոնց խորագրերը նույնպես առնչվում էին ինձ, ասվածաճանջան երկրին:

Լույս հարության, 2002 թ.

Սփյուռքեան սարանքին յաճախ գոյութեան կոչուած են ցարդ կարեւոր քիտլ արուեստի օժանդակ, որոնցմէ քիչեր, սակայն, մինչեւ օրս կը գոյատեւեն՝ դիմագրաւելով ժամանակի եւ միջավայրի վերիվարումներուն:

Սուրիոյ հայկական համայնքն ալ ունեցած է այդպիսի օժանդակ, որոնք մինչեւ օրս կը շարունակեն գոյատեւել՝ հակառակ կարգ մը դժուարութիւններու: Այդ օժանդակներն՝ ՀԲԸՄ-ի Սարեան ակադեմիան եւ Համագալի-նի Արիւն Կորքի գեագրական արուեստանոցը:

Առաջինի հիմնադիրները եղած են բժշկ. Ռոմերո Ճեղճեանն ու Պրոֆ. Ջարեհ Գաբ-լան: 1955-յումուար 15-ին կերպարուեստի այս կեդրոնը քաղաքիս երիտասարդութեան առջեւ կը բանար իր դռները փորձ. Ջարեհ Գաբ-լանի գեղարուեստական ղեկավարութեամբ: Ամիսներ ետք կեդրոնը՝ կ'անուանուի հայ նկարչութեան մեծ վարդէն Մարտիրոս Սարեանի անունով՝ երգիծանկարիչ Ալեքսանդր Սարուխանի թելադրութեամբ:

1970-ին Համագալիս վարչութիւնը կը հիմնէ նկարչական ակադեմիան, Հայկոյի Մարտիրոսի սրահէն ներս՝ արուեստագէտ Սուրեն Երեցեանի ղեկավարութեամբ եւ ցուցմունքներով: 1976-ին կը փոխադրուի Տիգրանեան շէնք եւ կը ղեկավարուի արուեստագէտ Ջաւեն Պարսազեանի ցուցմունքներով: Ակադեմիան իր ընթացքը կը շարունակէ մինչեւ ուսումնական թուականներու սկիզբը, սակայն կարգ մը հետեւողներու երկրէն գաղթելու ժամանակ, գործունեութիւնը կը դադարի:

Համագալիս անենակարեւոր իրադարձութիւններն՝ 1985-յուլիս-16-ին Նիկոլ Աղբալեան մասնաճիւղի յարկէն ներս գեագրական արուեստանոցի հիմնադրումն էր: Ան յիշի գար կամրջելու անկէ սասնեակ սարի առաջ դարձեալ համագալիսի շէնքով ծաղկած գեղեցիկ գործունեութիւն մը:

Ս. Զատասից Մանկանց եկեղեցւոյ յարակից սանիթը կը վերածուի գեագրական արուեստանոցի, ուր հայ մանուկը եւ ժամանակը

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐԷԻ

ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍԻ ՌԵՍՈՒՄԱՐԱՆԸ ՀԱԼԵՊԻ ՄԵՋ

նուիրուած ցուցահանդէսի բացման հանդիսութեան Ար-բազան հօր հրապարակային յայտարարութեամբ արուեստանոցը կը ստանայ Արիւն Կորքի նկարչական արուեստանոց կոչումը:

Արիւն Կորքիի մահուան յի-սնամեակին ուսումնարանը կը հրապարակէ զորոյկ մը նուիրուած արուեստագէտի կեանքի ու գործունեութեան՝ մեկնա-սութեամբ արուեստանոցի վա-սակաւաւ դասաւոր Սոնիա Գաբրիէլեանի:

Մին յաճախելով այնքան յիշի ստանային գե-ղագիտական կրթութիւն՝ մասնագէտ ուսուցիչ-ներու հսկողութեամբ եւ ցուցմունքներով: Այս օգտաւոր նախաձեռնութիւնը կը միտէր նոյն յարկի սակ հաւաքել հասակ առնող նոր սե-րունդը եւ երագրուած ու լուրջ մօտեցումով ղեկել անոր թաքուն ձիրքերը՝ յայտնաբերելու մտադրութեամբ:

Նիւթական ոչ մէկ մեցուկ կը վայելէր նո-րաստեղծ այս օժանդ: Անոր կեանքի գոյատե-ւումը կարողած էր աւակերտներու համես թուականներն եւ նախաձեռնողներու վճռակա-նութենէ: Եվ դժուարին յայտնաբերու մեջ «մանուկ» արուեստանոցը կը սկսի աճիլ իրեն ծնունդ տողներու շուրջով միայն:

Կարճ ժամանակ անց գեագրական արուեստանոցը իր գործունեութեամբ լայն ար-ծագանք կը գտնէ: Արուեստագիտի Մանիմա Սիւնիի ղեկավարութեամբ արուեստանոցը կ'արդարացնէ իր վրայ դրուած յոյսերը: Ան արուեստի կալուածին մէջ կը հասցնէ սաղա-նաւորներու հոյ մը, որոնք Հայկոյ մէջ կամ այ-լուր ժամանակ կը բերեն հայկականութեան: Սակայն կարելի չէ մոռնալ Մանիմայի յա-ջորդող դասաւորներու ներդրումը՝ արուես-տանոցի վերելքին:

1988 թ. Համագալիսի հիմնադրութեան 60 ամեակի եւ հայագի աշխարհահռչակ նկարիչ Արիւն Կորքիի մահուան 40 ամեակին

Տասնեօթամեայ այս ուսումնարանը մին-չեւ օրս կը գործէ շնորհիւ օրուան ժամանակա-նաւորներու եւ արուեստագէտ ուսուցիչներու անխնայ աշխատանքին՝ Մանիմա Սիւնիի, Սոնիա Գաբրիէլեան, Վիգէն Պերթիզեան, Ջաւեն Պարսազեան, հայրենի արուեստագի-տի Սոնա Բանոյեան, Յակոբ Ժամկոչեան, Զանգակազոր Կարոզեան Պարսունեան եւ ու-րիշներ:

Ուսումնարանի աշխատանքի ծիրէն ներս է կազմակերպել աւակերտներու տարեկան ցուցահանդէսներ. հայրենի կամ օտար արուեստագէտներու, անհասկանալի ցուցահան-դէս, ինչպէս նաեւ՝ դասախօսաւարներ:

Արուեստանոցը ունեցած է երեցներու եւ կրտսերներու զոյգ բաժանմունքներ:

1995 թ. հիմնադրութեան տասնամեակին առթիւ արուեստանոցը կ'ունենայ իր նշանա-կը. երանգաւորակ մը երկու վրձնահարուած-ներով: Կարծախաղ երկու տարեկ, որոնք կը ներկայացնեն Արիւն Կորքիի անուան սկզբ-նաստեղծը:

22-յունիս-2002 թ. տեղի ունեցաւ Համագ-ալիսի Արիւն Կորքի կերպարուեստի ուսում-նարանի նոր կեդրոնաւորի բացման հանդի-սութիւնը՝ Հայկոյի Նոր Գիւղ կոչուած հայա-ւաւ շէնքէն ներս:

Անի Ֆիլմերեան, Հայկոյ

Ինգրիտ Զամբերեան-Եկաւլյանի ցուցահանդէսը

2002 թ. օգոստոսի 24-ին Հայկոյի Սարեան ակադեմիայի նախաձեռնու-թեամբ եւ ՀԲԸՄ Սփյուռքի երջանային հանձնախմբի հովանավորութեամբ տեղի ունեցաւ Ինգրիտ Զամբերեան-Եկաւլյանի աշխատանքների ցուցահանդէսը: Դեղինակն ուսանել է Բրյուսելի, Լոզանի, Փարի-զի եւ Լիսաբոնի գեղարվեստի վարժարաններում, ունեցել մի քանի ցուցահանդէս-ներ (Փարիզ, Լիսաբոն):

Հայկոյի ցուցահանդէսն առաջինն էր, երբ նկարչուհին ներկայանում էր հիմնա-կանում հայ հանդիսատեսին: Բացումը կատարեց ՀԲԸՄ Սփյուռքի երջանակային հանձնաժողովի անդամ Պետրոս Բոյաճյանը: Ընթերցվեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Լրամ Ա կաթողիկոսի շնորհակալական մամուլը: Բացմանը ներկա էր Բերիո թեմի առաջնորդ գերաւորի Ս. Սուրեն արք. Գաբրիէլը:

Ցուցադրված էին ռոմանտիկ շէնքով ներթափանցված, նուրբ ու գունագեղ ջրա-ներկ բնադրանքներ եւ մասշտաբային: Ցուցահանդէսից գոյացած հասույթը հե-ղինակի ցանկութեամբ ղեկավար է հասկացվի տեղի կարիքավոր աւակերտներին:

ԱԼԻՔՍ - ԷԼՈ ALIX-ELO

Մենք Լիբանանում ենք: Բեյրութը հեքիաթային քաղաք է՝ լեռների ու ծովի, Արեւելքի ու Արեւմտեքի, անհուն հարստությամբ հնագիտական անցյալի եւ ամենախոսունակ միջուկ: Մշակութային կյանքն այստեղ փթթում էր, երբ Տեր-Մելքոնյանների ընտանիքում այս առաստիակաւ աշ-խարհի վրա իր աչքերը բացեց փոքրիկ Էլոն:

Այնուհետեւ նա հասակ է առնում մի միջավայրում, որտեղ մեծ համարում ունէր երաժշտությունը, որը, սակայն, բնավ չի խանգարում նրան զբաղվելու սորորով: Աղջիկը գեղանկարչությունը բացահայտում է սասնյոթ տարեկա-նում եւ ջանում համոզել ծնողներին, որ թույլ տան գեղեցիկ արվեստներ ու-սանել Փարիզում: Բայց նախադասությունը տրվում է Միացյալ Նահանգ-ներին, ուր աղբյուր էր նրա հորաքույրը: Սկզբում Էլոն այնքան ուսումնասի-րում է Սիրակուզայի ճարտարապետական դեկորացիան Բաուստուի խիստ ավանդույթով ձեւավորված դասախոսների մոտ: Ուսումը շարունակում է Նյու Յորքի գեղարվեստի ինստիտուտում՝ հետաքրքրվելով նաեւ քանդակա-րարությամբ եւ արվեստի ժամանակակից ցուցադրելով իր աշխատանքները: Տարիներ անց նա ճարտարապետական դեկորացիայի բաժին կբացի Բեյրութի գեղարվեստի ակադեմիայում եւ արվեստի ժամա-նակում կդասավանդի Լիբանանի մի ջանի հաստատություններում ու Մոնրեա-լում: Նա տասը տարի՝ 1974-1984 թթ., կհամագործակցի նյույորքյան մի ժա-նկերասրահի հետ եւ իր գործերը կցուցադրի Միացյալ Նահանգներում, Կա-նադայում, Թուրքիայում:

Նրա ժամանակակից ստեղծագործությունն ընդգրկում է գծանկարներ, ջրանկարներ, յուղանկարներ եւ խառը միջոցներով արված նկարներ մե-տաքսի կամ ոսկե թերթի վրա: Բավական ժամանակ է նա ստորագրում է Ալի-քս-Էլո: Նուրբ տեխնիկայով ստեղծված նրա կոմպոզիցիաները ներկայա-ցում են տեսարաններ, որոնք ձեւավորումները հագեցած են զուտ դրամա-տիզմով՝ հաճախ արմատներով խորաթուխ միտքով իր հայրենիքի ողբեր-գական ժամանակների կամ այն ավերածությունների մեջ, որ տակնուվրա

ԱԼԻՔՍ ՏԵՐ-ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Հայաստանում ծնված Ալիս Տեր-Գեղորգյանը երկու տարեկանից աղբյուր է Սիրիայում: Նախնա-կան երաժշտական կրթությունը ստացել է ընտանի-քում, աղա հաճախել Հայկոյի երաժշտական ազ-գային ինստիտուտ, աւակերտել ռուս մասնագէտնե-րին: Ուսումը կատարելագործելու համար Ալիսը մեկնել է Եվրոպա, սովորել La Chaux-de-Fonds կոնսերվատորիայում: Մասնակցել է դասնակա-հարների մրցույթների եւ դեռ ուսման երջանում լաիկ մրցանակներ, որոնք շնորհիվ ընդունվել է Յուրիլիսի փոֆոնիկ նվագախումբ: 1997-ին ուսու-մն ավարտելուց հետո մեծահամբաններ է ունեցել Եվրոպայում եւ Սիրիայում:

Մասնագետները բարձր են գնահատում երի-տասարդ հայ դասնակահարուհու կատարողական վարպետությունն ու նյութական վաճառքները:

արեցին Բեյրութը 1974 թվականից ի վեր քաղաքացիական պա-ստեղծի քան տարիների ընթացքում:

"Behind the Scenes" ստեղծագործությունը շարունակում է արեւելքային անվերջանալի հետազոտություն, ուր դիմակներն ու դե-կորները բացահայտում են իրականությունը իր խոր երկնամասու-թյան մեջ, այն է՝ մարդու կոչումն՝ իր խորունկ իմաստի, որոնում-ների, սեփական դերակատարության ու վայրկյանների մեջ:

Ալիքս Էլոյի արվեստին առնչվելիս ակամա մտաբերում եւս Մի-ենայի Palazzo Pubblico-ի Լորենցեսի եղբայրների հույակերտ որմ-նանկարները, Պիրանդելլոյի որոնումներով տարված հերոսնե-րին հետամուտ «իսկական անհեթեթություններ», աղմուկ-աղա-ղակով ու ցատկով լի, բայց ոչ այնքան նշանակալի, ինչպէս Եւրոպայի «Մակբեթի» վերջում, ժամանակները եւ, այնու-ամենայնով, Միջին Արեւելքի զգլխի թուրքերն ու խորհրդավոր զգայաւորությունը:

(Թարգմանություն ֆրանսերէնից)

ԼՐԱԶԴԱՆ ԹՈՒՔՄԱՋՅԱՆԻ

Գլուխը ծնունդ 41-ամյա Հրազդան Թոքմաջյանն ավարտել է Երեւանի Թերթեմեյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարանը եւ իս. Արմանի անվան մանկավարժական ինստիտուտի նկարչագեագրական ֆակուլտետը: Զբաղվել է մանկավարժությամբ, բացել անհասկանալի ցուցահանդէսներ, մասնակցել խմ-բակային ցուցահանդէսների: 1993 թվականից աշխատում է Հայկոյի Սարեան նկարչական ակադեմիայում:

Նոյեմբերի 20-ին Նկարչի տանը Սիրիայում ՀՀ դեսպանության աջակցու-թյամբ բացվեց նկարչի անհասկանալի ցուցահանդէսը:

Հայաստանի նկարիչների միության նախագահ Կարեն Աղանյանը, արվես-տաբան Հանեն Խաչատրյանը, այլ ճանաչված նկարիչներ եւ արվեստաբաններ բարձր գնահատեցին Հրազդան Թոքմաջյանի գեղանկարչական աշխատանք-ների ցուցահանդէսը, այն համարելով վերջին երջանում Նկարչի տանը բաց-ված լավագոյն ցուցահանդէսներից մեկը: Բացման արարողության ժամա-նակ նշվեց, որ հեղինակը գոյների ոչ առաջ ընթացքով, քիչ արտահայտչա-միջոցներով կարողացել է հասնել գեղանկարչական փայլուն արդյունքների՝ խստորեն ժաղաղանելով կատարողա-կան կույտային բարձր ժաղաղանքներ: Ըստ նրան, ինչ-որ տեղ «աւակերտ-նով» մեր կերպարները անվանի վար-դէս Հակոբ Հակոբյանին, նա ոչ թայլ վրձնահարվածներով վստահ եւ հա-մարձակ ժամանակներ է Արարաթի փետե-րից մինչեւ Միջերկրական ծովի կա-ղույս հորիզոններն ու Մուսա լեռան հիւսիսային կողմը:

Վ. Սանթրյան

Նախորդում, 1986թ.

ԻՐԱՆԱՅ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ

Տարիներ է, ինչ Հայկական հարցերի ու սոցիալական կենտրոնը (ՀՈՒՄԿ) լաա-գոյնս իրականացնում է իր առաքելութիւն-ներից՝ իրանահայ համայնքը իրանական բրջանակներին ծանօթացնելու ղարսակա-նութիւնը: Այդ առումով կազմակերպում է տարբեր ծրագրեր, ինչպէս՝ դասախօսու-թիւններ ու ցուցահանդէսներ: Այդ ծրագրե-րից է իրանահայ երեք ճարտարապետների նկարած յուշերեկուն, որը տեղի ունեցաւ նոյեմբերի 15-ին:

Առիթը օգտագործելով՝ այցելեցինք ՀՈՒՄԿ, ուր յանձնարարի անդամները լուսն էին աշխատանքի՝ այդ միջոցառումը իրակա-նացնելու համար եւ գրոյցի մտեցնելը յանձնարարի նախագահ Ալէն Ասատրեանի, քարտուղար Շերի Աւետեանի եւ յանձնարարի անդամ Արմէն Մինասեանի հետ:

Իրանահայ երեք ճարտարապետներ՝ Գաբրիէլ Գեղեկեանը, Փօլ Աբգարը եւ Վարդան Յովհաննիսեանը թեհրանում հիմք են դրել արդի ճարտարապետութեան: Նրանց կառուցած շէնքերը կարելի է տեսնել ոչ միայն թեհրանում, այլեւ աշխարհի տարբեր երկրներում: Այդ մասին առկա են փաստաթղթեր, որոնք ցուցա-դրել են 2002 թ. նոյեմբերին կայացած ցուցահանդէսում:

Թէեւ յիշեալ ճարտարապետները իրապէս եղել են վարդե-ներ, սակայն, դժբախտաբար, նրանց մասին անծանօթ է համայն-քը:

Հայկական հարցերի ու սոցիալական կենտրոնի նախա-ծեռնութեամբ, (յանձնարարի նախագահ՝ Ալէն Ասատրեան, քար-տուղար՝ Շերի Աւետեան), Թ. Հ. Թեմական խորհրդի հովանաւո-րութեամբ եւ Իրանի Արեւսագէտների ճան ու Իրանի ճարտարա-պետների հաւաքականութեան համագործակցութեամբ կայացող ձեռնարկի նմանակն է իրանցի հասարակութեանը ծանօթացնել հայ շնորհալի անձանց:

Իրանի ճարտարապետների հաւաքականութեան երկու ան-դամներ՝ ճարտարապետներ Բեհռուզ Փաքդամանը եւ Բիժան Հա-ֆէին այս ծրագրի իրականացման առումով անվերապահ համա-գործակցութիւն են ցուցաբերել: Նշելի է, որ Բեհռուզ Փաքդամա-նը Վարդան Յովհաննիսեանին նկարած մի գիրք է իրաւարակել, իսկ ֆիլ. Մանդանա Եազդանչեանա Հաւեմին ծաւալուն ուսում-նասիրութիւններ կատարել Գեղեկեանի մասին:

Յիշեալ ճարտարապետները լինելով Երոտայում՝ սովորել են ճարտարապետութեան նոր ոճը եւ վերադառնալով Իրան ու գլխա-ւորելով Իրանի երիտասարդ ճարտարապետներին՝ մեծ դեր են խաղացել Իրանի անցումային ճարտարապետութեան կենտրոնում: Այս ուղղութեամբ Գաբրիէլ Գեղեկեանը աւելի մեծ դեր է խաղա-ցել Երոտայի ճարտարապետութեան մէջ, եւ նրա անունը յիշա-սակում է վարդեք ճարտարապետների շարքում: Նա եղել է Մեծ Եղեռնից տուժած ընտանիքի զաւակ, նրա ընտանիքը այդ արհա-ւիրքից փրկելով՝ կեցութիւն է հաստատում թեհրանում, ուր եւ Գաբրիէլը ստանում է իր ուսումը, ապա կրթութիւնը շարունակում է Վիեննայում:

Գեղեկեանի յայտնի գործերից են՝ արդարադատութեան, ար-գործնախարարութեան եւ տղաների ակումբի շէնքերը:

Նշելի է, որ Գեղեկեանի արտասահման մեկնելու ժամանակ Վարդան Յովհաննիսեանն է շարունակում վերջին շէնքի՝ «Բաւ-գահէ աֆսարան»-ի կառուցումը եւ իր աւարտին հասցնում:

Խօսելով Վարդան Յովհաննիսեանի մասին՝ ղիֆի ասել, որ

նա հիմնադրել է Իրանի ճարտարապետների միութիւնը եւ նրա մի-ջոցով է սկսել իրաւարակել «Արժեքեք» ղարբերականը, իսկ տարիներ յետոյ իրաւարակել է «Մեծարիէ ճովին» (արդի ճարտա-րապետութիւն) ամսագիրը: Նրա գործերից են՝ Սաադաբադ ղա-լաւը, «Մեթրոպոլ» եւ «Դիանա» սինեմաների շէնքերը, Դարբան-դի հիւրանոցը, «Ֆերդոսի» հիւրանոցը եւ «Սեփահ» բանկի կեն-տրոնական շէնքը:

Փօլ Աբգարի աշխատանքը առաւելաբար կենտրոնացած է եղել առանձնաների շինութեամբ, սակայն նրա գործերից են նաեւ «Նիազարա» կինոսրահը, Իրանի առաջին ռադիոկայանը, հայ կաթոլիկ համայնքի եկեղեցին, խուլ եւ համրերի «Բաղչէրան» դրոյցը եւ առանձնաներից մէկը, որն այսօր ծառայում է որդէս Իրանում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատն շէնք:

Նշելի է, որ այս ճարտարապետների կառուցած շէնքերը մեծ արժէք են ներկայացնում, յատկապէս լինելով Իրանի ճարտարա-պետութեան անցումային բրջանի, այսինքն 1941թ-ից յետոյ ստեղծ-ւած ճարտարապետութեան ցայտուն նմուշներ, որով յիշեալ երեքը հանդիսանում են Իրանի անցումային բրջանի ճարտարապետս-թեան հիմնադիրները:

Ըստ «Ալիք» օրաթերթի, 14 նոյեմբեր 2002 թ.

«Հայ արվեստի» խմբագրությունում ստացվել է թեհրանում իրաւարակվող «Հանդէս գրականութեան եւ արվեստի» ղարբերա-կանի 3-րդ համարը (արտոնատեր են խմբագիր Վարուժ Սուրե-նյան): Հանդէսը ղարունակում է Իրանի հայ մամուլին, գրակա-նութեանը, մշակութային կյանքին նվիրված ուսագրաւ հոդված-ներ, տեղեկատվական նյութեր: Հետաքրքրական էր հասկալու ժողով Աբրահամյանի «Մտորումներ Հայաստան-Սփյուռք խորհր-դաժողովի շուրջ» հրատարակումը, ուր արծարծվում են հայու-թյան երկու հիմնական հասկանքների փոխհարաբերութիւններին վերաբերող կարեւոր հիմնահարցեր:

Երեւանի Գեղարվեստի ղետական ակադեմիայի «Ալբերտ եւ Թովմ Բոյաջյան» սրահում նոյեմբերի 8-ին բացվեց Հարություն վար-դապետ Ղազիկյանի «Կինը հոգեւորում» կոլաժների ցուցահանդէսը, որը թվով երոտորն է Երեւանում (Ազգային ղաւերասրահ, ժամա-նակակից արվեստի ղանգարան):

Կաթոլիկ վարդապետ արվեստագէտն իր հոգեւոր աղորումները արտահայտել է նորովի աշխարհիկ ինքնաղոստերումներով, լուսան-կարչութեան եւ գեղանկարչութեան համադրման միջոցով:

«Աստված հիւզեղը ստեղծեց, երկիր ստեղծեց, Աղամը ստեղծեց, տեսաւ, որ անկասար է, վերջավորութեան կինը ստեղծեց եւ ներդաւ-նակութիւն մը եղաւ: Ընթողեցեք հոգեւոր իմաստով ասիկա»- այս-ղետ է բացատրում կնոջ կերպարի ղարգացումն իր աշխատանքնե-րում Հ. Ղազիկյանը:

ԻՐԱՆԱՅ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

WWW.arphir.org

Ստեղծվել է 1995 թվին: Խմբի հիմնադիր անդամներն են եղել Արման Սեփանյանը, Ռոբերտ Հաիբազյանը, Բաֆֆի Հովհաննիսյանը եւ Արտու Սեփիսյանյանը:

Իրանահայ լուսանկարիչների խմբի նմանակն է նախ՝ ծանօթացնել լուսանկարչական գեղարվեստական արժէքը համայնքին, երկրորդ՝ ու-սուցանել երիտասարդներին: Լուսանկարիչների խումբը մինչ այժմ կազ-մակերպել է բազմաթիւ մասնագիտական խմբակներ, սահիկների ցուցադրումներ եւ լուսանկարչական դասընթացներ: Բայց ամենից կա-րեւորը եղել են լուսանկարիչների գործերի մաս 111 ցուցահանդէսները, որոնք կայացել են թե Իրանի հայկական եւ թե ղարսական արվեստի կենտրոններում:

Խումբն ունի ղարսական հանդիպումներ, որոնք կայանում են ՀՀ-ԸՄԻ կենտրոնացումներում:

2003-ին նախատեսվում է ցուցահանդէս Հայաստանում:

ԾՈՒԾԱՄԱՆԴԵՍ ԱՐԺԵՆՔԻ ՄԵՂ

Հայրենի գեղանկարիչներ Վալմարի (Վալմիր Մարգարեան) եւ իր ղաւ-կին՝ Հովիվսիմէ Մարգարեանի ցուցահանդէսը տեղի ունեցաւ Աթենքի քաղա-քապետարանի մշակութային կենտրոնի ցուցասրահին մէջ (սեղտեմբեր 18), կազմակերպութեամբ Յովհաննիսեանի ՀՀ դեսպանութեան եւ Աթենքի քաղաքաղե-սարանի մշակութային կազմակերպութեան կողմէ:

Ներկայ եղան կրօնական դասը, միութեանց ներկայացուցիչներ, դես-պանութեան անձնակազմը եւ հայ-յոյն գեղարուեստատեր հասարակութիւնը:

Ցուցահանդէսին ղաւսօնական բացումը կատարեց ՀՀ դեսպան ղրմ.

Վահրամ Կաժոյեան: Մշա-կոյթը, նկատել տալու ղրմ. դեսպանը, ոգեւնչող աղ-բիւրի եւ ստեղծագործ ոգիի հարազատ դրսեւորումն է, որու լաւագոյն արտայայտիչ-ներէն մէկն է մեր գեագրի-չը՝ Վալմարը: Մեր ժողո-վորը սիրած է նկարչու-թիւնը եւ մեր արուեստագէ-տները իրենց բարձր մակար-դակով սիրցուցած են մշա-կոյթի այս բնագաւառը, տրուած ղլլալով, որ նկար-չութիւնը մեր իրականու-թեան հետ աղբիւր, վերաղբիւր եւ հայկական հարուս բնաշխարհը մեր մտքի ու հոգիի ներաշխարհին մէջ կենդանի ու ղարմ ղաւելու իրաւասուկ միջոց մըն է:

Աղա խօսքը տրուեցաւ արուեստագէտ Վալմարին, որ իր ուղախութիւնը ղայտնեց Աթենք գտնուելուն եւ ցուցահանդէսի կազմակերպման համար: Նա շնորհակալութեան խօսք ուղղեց ՀՀ դեսպանին, որ ցուցահանդէսի իրակա-նացումը նախաձեռնեց:

Ըստ «Ազատ օր» ղերթի, 20 սեղտեմբեր 2002 ղ.

Վարանդ

Իրանահայ գրողներու միութեան նախագահ

Անկիւններ

Օն, հանդիպել են նրանք հաշտուում.
Թէ յարստեի տաւ սէրը նրանց
Ու պտղի, ինչպէս դեղնեմին կրակ,
Ուրեմն նրանք
Հանդիպել են այն անկիւնի վրայ,
Ուր ծաղիկներ են ծախում քաղմուտն:

Օն, հանդիպել են նրանք խաշտուում.
Թէ յարստեի նրանց սէրը քովանդակ,
Ու տաւ արիւնք կաթկթայ
Ուրպէս վերջին մայրամուտ,
Ուրեմն նրանք
Հանդիպել են այն անկիւնի վրայ,
Ուր եկեղեցու
Պարիսպներն են մութ:

Իսկ հանդիպել են նրանք երբեք
Թէ չեն հանդիպել,
Ուսի անցել են
Երրորդ անկիւնից,
Ուր գինեւտն կայ մի կիսախաւար,
Եւ որեւէ մարդիկ, իսնքի ու ինչպազար,
Խոնում են կեանքի, կեանքի անհատար
Խաղերի համար:

Իսկ թէ անցել են, անցել անպայման
Ու իրար տեսել,
Մակալն մի վայրկեան,
Տեսել մի վայրկեան՝
Եօնք յաւերժութիւն,
Ծաղիկն են, խաշտել
Ու նաեւ հարքել իրար հաշտագում,
Ուրեմն անցել են այս անկիւնից ցուրտ,
Ուր կանգնել են եւ
Ու երգ են տալում:

Գրական արտանայ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ՇԵՏԵՒՈՐԴ ԱՐՎԵՍՏԱԳԵՏԸ

Իր վաստակով ու ստեղծագործության ուժով հայ արվեստի մեջ մի ինքնատիպ արահետ է բացել մեր մեակույթի երախտավորներից մեկը՝

Հրանտ Սեփանյանը,

վրձնի անգուգական վարդես, որի ծննդյան 85-րդ տարեկիցը լրանում է 2003 թ. մարտի 20-ին:

1980 թ. նկարիչն ընդմիջեց վայր դրեց վրձինը, արդյունքում բողբոսեց ստեղծագործությունների ու հուշերի գոգոթիկ, սքանչելի մի աշխարհ:

- Հրանտ Սեփանյանը գույնի զգացողությամբ օժտված շնորհալի նկարիչ էր, դասական արվեստի հետևորդ: Լուրջ վերաբերմունք էր նրա-սակներ ուներ արվեստի հանդեպ, «նորարարական» հովերով չարված չէր, իսկ դա ավելի դժվար ու գնահատելի է ստեղծած արժեքի իմաստով: Լայն մտածողությամբ հետաքրքիր մարդ-անձնավորություն էր, կարելի էր ամենաբարձրագույն թեմաների շուրջ զրուցել նրա հետ, դրանով իսկ նա առանձնանում էր իր հասակակիցներից: Մեծ ընկերախմբեր չէր սիրում, նախընտրում էր ներանձնանալ ու աշխատել-հիշում է ժողովրդական նկարիչ Էդվարդ Իսաբեկյանը:

Հրանտ Սեփանյանն ստեղծագործեց խորհրդային արվեստում սիրալից ու սոցիալիստական ռեալիզմի օրոք, որն իր գաղափարներով ու մտածողությամբ անհարկ էր դարավոր ավանդույթներ ունեցող հայկական մշակույթին: Սոցիալիզմը զգալի կնիք թողեց բազմաթիվ նկարիչների ստեղծագործության վրա, բայց նա չէր ձեռնարկում անհիշելի-ցին տարադրվող թեմաներին, ազգային արժանատիքներով ու ինքնագիտակցությամբ խորապես հավասարում մնալով դարավոր ավանդույթներին: Այդ ավանդույթներն այնքան զորեղ էին, որ խորհրդային կերտարվեստի ընդհանուր ֆոնի վրա հայ գեղանկարչությունը լուրջ ազդեցություն ունեցնում էր առանձնացնելով իր յուրահատկությամբ:

Արվեստների ու արհեստների քաղաք Գյումրիում ծնունդ էր առնում իր երակներում երկու սկիզբ էր կրում՝ երաժշտություն ու նկարչություն: Զուգակցված զարգացում էր ապրում էր նկարչի ուղին: Դասական արվեստի հետևորդ, նրա սկզբունքներին հավասարում՝ երեսանի գեղարդ սեփականում, ապա Ռիզայի ակադեմիայում որոշեց Վրձնի Սկրիպի մոտ կասարելագործվելու, նա ուսումնասիրում, յուրացնում էր հայ երաժշտական արվեստի փորձն ու ձեռքբերումները: Նկարչի ներաշխարհի ամրապնդման մասն էին դասական երաժշտության ու գրականության անմահ գոհարները:

1939 թ. «Սասունցի Դավիթ» էր 1000-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսին հայ նշանավոր վարդեսներ Գ. Կոջոյանի, Գ. Գյուրջյանի, Ս. Առաքելյանի, Ե. Զոհարի եւ այլոց ստեղծագործությունների կողքին, առաջին անգամ, ցուցադրվում էր Հ. Սեփանյանի «Հայրենի գաղթը» թանկահատկությամբ կապված: Եվ ընդամենն այդ մեկ աշխատանքով, ժողովրդական նկարիչ Հակոբ Կոջոյանի երաժշտականությամբ, երիտասարդ նկարիչը դառնում էր Հայաստանի նկարիչների միության անդամ:

- Հրանտ Հարությունի Սեփանյանը գեղարվեստական կրթություն ունեցող, օժտված նկարիչ է, - գրում է Հակոբ Կոջոյանը, - ձիւն է գիտակցից է վերաբերվում դասական արվեստին: Ունի գեղարվեստական հմուտ ձեռք, գունագեղ երեակայության, խոր է նրբազգացող հոգու տեղ անձնավորություն է: Բնականորեն, դիմանկարները, ճարտեր ժանրերով արված այլ աշխատանքները նրա ժամանակակից մտածողության, գեղարվեստական արտահայտչամիջոցներ ստեղծելու անսխալ ուղևորության առաջնությունն են:

Խմբակային ցուցահանդեսներից, որոնց մասնակցել է Հ. Սեփանյանը, արժանապատիվ է 1945 թ. Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակի առթիվ կազմակերպված ժամանակահատվածը: Կասալովի

առաջադրանքով Արա Սարգսյանը գրում է. «Հայրենական պատերազմի ժամանակ օրերին Հայաստանի կերտարվեստագետները կազմակերպել են մոտ 60 ժամանակահատված: Այդ ժամանակին առաջ են եկել Նոր, երիտասարդ, ճարտարավոր արվեստագետներ, այդ թվում էր Հ. Սեփանյանը, որոնք ժամանակով կփոխարինեին վարդեսներին»:

Գովեստներն ու խրատականները ժամանակակիցում էին համեստ, անհավակնոտ արվեստագետներ, եւ շուրջ 30 տարի համառոտեցնում ստեղծագործելուց հետո է նա բացում իր առաջին անհատական ցուցահանդեսը՝ Նկարիչների միության սրահում:

- Առաջին հայացքից զարմանքից ցնցվեցի, -1973 թ. «Լրաբեր» թերթում գրում է Օգոստ Սարգսյանը, - այս ինչ կախարդական աշխարհ ունի: Կախարդ նկարիչը ամեն մի ժամանակով վրձնել է արտահայտչական մեծ ուժով, մեկը մյուսից հետաքրքիր, գրավիչ: Գույները վառ, ցայտուն...

Արվեստագետը հավասարապես ստեղծագործել է գեղանկարչության բոլոր ժանրերով՝ թեմատիկ-հորինվածքային, բնանկար, մասշտաբային, սակայն նրա արտերը դիմանկարչությունն էր: Նկարչի ներաշխարհին առավել հոգեհարազատ են ազգային թեմաներով գործերը՝ եղեռն, գաղթ, հայրենի բնաշխարհ, ժամանակակիցային հուշարձան: Նա մշակում էր շուրջ, հիացել էր հայրենի բնաշխարհի գեղեցկությամբ, դիտել ու կապել էր հանձնել սարվա եղանակների հարափոխական նրբերանգները, մարդկային մեքի ու ձեռքի կերտած վեճաբանները: Նրա հայացքից չեն վրիպել շուրջապատի իրականության վառ, հոգեզգայն գույները՝ այգաբացի օդերեն թափանցիկությունը, անհանգիստ ծովի ալիքների երկնաշագ խաղը, իրիկանաճի հարուստ գունաշարը, խոնավ անձամերի բնաշխարհի ժամանակակիցությունը: Բնանկարներում նկարիչն ընտրել է փոքր տարածություններ, բնության գոգոթիկ անկյուններ՝ շուրջապատի այն մարդու կամ նրա ներկայությունը հուշող որեւէ ակնարկի միջոցով ու ստեղծել կամերային, հուզական ժամանակներ:

Բնության գեղեցկություններից ծնված նկարչի արվեստները յուրաքանչյուր կապված գեղեցիկ ժամանակակից վերաբերմունքով ուրույն գեղանկարչական արտահայտչամիջոցները: Մարդկային էություն, նրա հոգեվիճակների ու ժամանակակից, մարդ-անհատի անկրկնելի կերտարի բացահայտման մղումով են կասարված նկարչի ժամանակակից մեջ ժամանակակից թիվ կազմող դիմանկարները: Դրանք մասշտաբային, մեկուկույն, ճարտարական գործիչների, զինվորականների, աշխատավոր մարդկանց դիմանկարներ են: Գեներալ Նվեր Սահարյան, ակադեմիկոսներ Ֆարեյ Սարգսյան, Շահուր Աղայան, ժողովրդական արտիստներ՝ Ջուրախանյան Ավետ Գաբրիելյան, դերասաններ Ժան Էլոյան, Հրաչյա Ներսիսյան, նկարիչ Բարթոլ Վարդանյան, բանաստեղծ Համո Սահյան, եւ այսպես, մի ողջ ընտանիք:

Այդ միջավայրում, հոգեմոտ ու շիկացած գրույցների մթնոլորտում է հատկանշել ու կերտել նկարչի արվեստը: Այդ ժամանակահատվածում են նաեւ կնոջ՝ Օլյա Սարգսյանի, որդիների՝ Հարություն եւ Արեակ Սեփանյանների, իհարկե նաեւ իր՝ նկարչի ինքնադիմանկարները: Վերոհիշյալ բոլոր գործերը դիմանկար-հոգեվիճակներ են, ուր նկարիչն ընտրել է կերտարի բացահայտման ոչ թե ժամանակ, այլ նուրբ, զգայուն ժամանակի ներքին խառնուրդներ: Դասկերպով հուզաբարձի բացահայտման նկարիչը հասել է գունային գույնի համադրման, թվային ժամանակի ֆոնի կամ միջավայրի ներկայացման որեւէ դրվագի բնութագրական բնորոշումներով: Հոգեբան-նկարչի հայացքով դիտված այս դիմանկարները գեղանկարչական ու ժամանակակից արժեքավոր ժամանակակից են:

Հրանտ Սեփանյանի ստեղծագործություններն այսօր էլ գերում են գույների թարմությամբ, գեղարվեստական ուժով եւ գրավչությամբ:

Հրանտ Սեփանյան, ինքնանկար, 1949 թ. (Հայաստանի Ազգային թանկարան)

Ավետ Գաբրիելյան (Գրաբարյան), 1949 թ. (Կոմիտասի անվ. թանկարան)

Կոնստանտին Սեփանյան (Սեփանյան), 1955 թ. (Շարենցի անվ. արվեստի եւ գրականության թանկարան)

Համո Սահյան (Բանաստեղծ), 1976 թ. (Շարենցի անվ. արվեստի եւ գրականության թանկարան)

ՀԱՅ ՄՏԿԱՐԱՆԿԱՆ ԴԻՄԱՆԿԱՆՆԵՐ

Սարկա Տոկմակ (Շարենցի), 1943 թ. (ամուս. հավաքածու)

Հրաչյա Ներսիսյան (Դերասան), 1954 թ. (Շարենցի անվ. արվեստի եւ գրականության թանկարան)

Բարթոլ Վարդանյան (Նկարիչ), 1972 թ. (ամուս. հավաքածու)

Վահագն Դավթյան (Բանաստեղծ), 1976 թ. (Շարենցի անվ. արվեստի եւ գրականության թանկարան)

Սարկ Գրիգորյան (Ժամանակագիր), 1973 թ. (ամուս. հավաքածու)

Ազատ Սամուկյան (Կոմպոզիտոր), 1954 թ. (Կոմիտասի անվ. թանկարան)

Ժան Էլոյան (Դերասան), 1972 թ. (ամուս. հավաքածու)

Օլյա Սարգսյան (Գրականագետ, ռեժիսոր), 1949 թ. (ամուս. հավաքածու)

ՀՐԱՆՏ ՍԵՓԱՆՅԱՆ

Հոկտեմբեր

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31				

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Նոյեմբեր

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Դեկտեմբեր

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Յանվար

1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Փետրվար

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Մարտ

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Յորա հրաշ պրահանկաւորն զարարաց

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Հայաստան, Երևան-09, Մաճսոցի 53, Մատենադարան
Հեռ./հեռադրահամ. (374 1) 520-420

E-mail: friends@matenadaran.am URL: <http://www.matenadaran.am>

Զոհաբերին և անցիկ և անցիկ և անցիկ

ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԱՆԿԱԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ձեռք է բերվել մեր
նախնիների անձնուրաց աշխատանքով և
արյան գնով: Մեր սերնդի պարտքն է պահպանել
այդ ՍՐԲԱԶԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ:

2003

Հունիս

1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30
31					

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Հուլիս

1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15
16	17	18
19	20	21
22	23	24
25	26	27
28	29	30
31		

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Օգոստոս

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Սեպտեմբեր

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31				

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Հոկտեմբեր

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Նոյեմբեր

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

Դեկտեմբեր

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

երկ եր Զր Դեզ Ուր Ըք Կր

ՀԱՅ
ԼԱՐԵՆԱՍ

Tel.: (3741) 522237, 565239
Fax: (3741) 580449
E-mail: caravan@freenet.am
URL: www.caravantours.am

CARAVAN TOURS

- Hotels in Armenia at discount rates
- Accommodation at private apartments
- In and out transfers (airport - hotel - airport)
- Guided sightseeing tours in Armenia and Karabakh
- Cultural tours and events (concerts, museums, theatres)
- Car and bus rental (with chauffeur)
- National and continental meals
- Catering services
- Shopping assistance
- Professional experienced interpreters
- Visa assistance

Discover Armenia with
Caravan Tours

The editorial staff of the
magazine **Armenian Art**
and Momik cultural centre
are going

to organize an

exhibition of

Armenian Art

consisting of Armenian and Diaspora artists' creatures donated
to the fund of the periodical "Armenian Art".

In the beginning of spring, the exhibition will take place in Armenia,
and then abroad. For this purpose we are looking for partners.

We hope to find concerned organizations and individuals in Diaspora.

OUR CONTACTS: 32 Hanrapetutian St., Yerevan, ARMENIA

Tel. (+374 1) 523501, (+374 9) 40 32 15, Fax (+374 1) 563661
<http://users.netsys.am/momik>. E-mail: hayart02@hotmail.com

Choubaryan Anush
Episodes, oil, canvas 75x54 cm

Artour Oshakantsi (London)
Meeting, oil, canvas 77x145 cm

ԱՐԹՈՒՐ ՕՇԱԿԱՆՏՈՒ ՀԵՏ

2002-ի հոկտեմբերի
4-ին «Հայ արվեստի»
խմբագրություն
այցելեց շուրջ 10 սարի
Լոնդոնում բնակվող
նկարիչ
Արթուր Օշականցին:
Չերս զրույցի
ընթացքում պարզ
դարձավ, որ համախառն
են գաղափարակից
մարդիկ:

Արթուրը պատմեց
Լոնդոնում հայ
արվեստագետների
միությունը ստեղծելու
իր ծրագրի մասին և
հանձն առավ նպատակ
«Հայ արվեստի»
ստեղծմանը:
Մեծ Բրիտանիայում:
Իսկ հոկտեմբերի 12-ին,
Թարգմանչաց
սոփի օրը,
«Հայ արվեստի»
խմբագրականը
հյուրընկալեց
նկարչի Օշականցի
զննարկ
արվեստագետ:

Ներկայացնում են
Արթուր Օշականցու
խոսքը լոնդոնահայ
համայնքի,
իր ծրագրերի և
արվեստի մասին:

Բրիտանահայ գաղութը (մոտ 10 000 հայերով) կուսակցականացված է, արտաքին հարաբերությունները և աղքատները: Լավ մշակութային, արվեստագետներ կան, բայց իրարից հեռու են և մեկմեկ... Տաղա-
րի է աշխատում են ստեղծել հայ արվեստագետների միություն: Այսօր ստիպված են այդ անել հայաստանյան
աջակցությամբ: Նկարիչների միությունից մի մասնակ է մասնավորապես հայկական դեպարտմենտի մշակութային
կենտրոնը հիմնելու աջակցելու խնդրանքով: Մեզ անհրաժեշտ է ունենալ լուսանկարչական գրանցում ունեցող,
դիմացաբար կողմից ծանաչվող կազմակերպություն, որը մեծ աշխատանք կարող է կատարել:

Մեր բարեկամները միջին մասնագետներ ուղարկում են հարցերով, որ մեր երեխաները Անգլիայում
հայեցի դաստիարակություն ստանան, լեզուն չմոռանան: Այժմ անգլիական դպրոցներից մեկը բարձրա-
կան մի կուսակցություն վարձում է՝ կիրակի օրերին 2 ժամ հայերեն դասավանդելու համար, լեզուն աղա-
վաղված դասարանային միջավայրում, որտեղում լինելով, ինչպես ինքնին, ինչպես էլ իր մայրենի լեզուն:

Արտասահմանյան ժամանակակից արվեստը միանգամայն իրողությունն է: Այստեղ գոյություն ունի մեծ
այստես կոչված «կեղծ» արվեստը, իրական արվեստի հետ ոչ մի կապ չունեցող մի երեխայի, երբ ամեն մի
ձեռնարկված իր կամ նկարել չհմարտի խզգահ կարող է ներկայացվել որպես արժեքավոր գործ, գով-
ազդվել է վաճառվել չափազանց բարձր գնով: Սրան հակառակ կա մեծ իսկական մասնագետների կող-
մից գնահատված լուրջ արվեստ:

Իմ արվեստն անվանում են արտաքին մասնագետներ: Նախընտրում են գեղանկարչությունը: Ես հոգե-
տուր մեծ կապ ունեմ իմ հորի, ջրի ու արեւի հետ, ես ներկայացնում եմ իմ երկիրը: Բարեբախտաբար հաս-
կացողներ ու գնահատողներ կան: «London Art»-ի մեջ ներկայացվող միակ հայ նկարիչն եմ: Իմ գործերը
ցուցադրվում են հեղինակավոր ժամանակահատվածներում, ներկայացվում են մեծ www.oshakantsi.com ին-
տերնետային էջում:

Ես այժմ կուղարկեմ չունեմ: Արեւի Գորկին Ամերիկայի ժեստերով մի բացարձակ երեխայի էր, որին կա-
րելի է անվանել 20-րդ դարի մանրանկարիչ: Ես խոնարհվում եմ նրա նկարչության առաջ, այդ ամբողջ
կեղծի ու ճաղաքականության մեջ անաղարտ դասված նրա արվեստի առաջ, որը վաղի լեռներից իջնող
լուսավոր, լուրջ, լուրջ ու մաքուր երակ է՝ ամերիկյան հասարակության մեջ, մոդեռն աշխարհի փոխա-
փայությամբ է մտնել և կերպարով, բայց կամքով մեծ մեր դարավոր արժեքները:

Ցանկություն ունեմ էջմանում կազմակերպել բազմաժամանակ ցուցահանդես, որտեղ կներկայացնեն իմ
բոլոր ստեղծագործությունները՝ գեանկարներ, ջրաներկ, դիմանկարներ և այլ կոմպոզիցիաներ: Հայաս-
տանից լավագույնս եմ մեկնելու, առնվազն երեք շաբաթանակ հետո Հայաստանը արակարգ մի երկիր
կդառնա, քանի որ մենք կենտրոնակ ու արարող ազգ ենք...

Օշականցի իր խաղողի այգիներով
այնքան քաղցր ու հին է, որ Արթուր
Օշականցու նկարները կարող էին ու-
ժադուրություն չգրավել: Իսկ Մեսրոպ
Մառտիրոսի կողքին ինչ միջին նկարն:
Բայց Արթուրը, որ ամբողջովին ակ-
նաճանք է դեռի Հայաստան ու Օշա-
կանցի, նկարեց երկրորդականությամբ,
ինչպես հայ մանրանկարիչները, ես
ազատությամբ, ինչպես դասնություն
չունեցող ցեղերի խնդիրը: Արթուրը
հայ ժողովրդի սաղմնավոր գավա-
կներից մեկը, ոչ միայն ազատ եղավ,
այլև չեղարկվեց գնալ հասնել Զիկա-
գո, ժեստեր Արեւի Գորկու մոր դիմա-
կար-գեանկարը, համարվել որպես
հիմնադիրներից Ռաուտենբերգին:

1980-ական թվականներին, երբ
դեռևս գոյություն ունեին մոլորակների
հետքերը, նա նկարեց եռագույնը՝ ան-
մասն կարմիր, անմասն կապույտ և
անմասնական մի նարնջագույն: Ես, որ

Մարտին Միքայելյան

Հայոց դարձի՝ քրիստոնեությունը Հայաստանում ժողովրդական կրոն դառնալու 1700-ամյակի տոնակատարությունները անցան ժամանակակից գիրքով: Այդ դարձվածիկը հորեղանի մեծագույն իրագործումը դարձավ Երեւանի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի Մայր եկեղեցու կառուցումն ու օծումը:

Թե ինչպիսին լիցք է լինել ըստ նախագծողների եկեղեցու ներքին ծիսական եւ խորհրդապատկերային տարածքի զարդարումը սրբապատկերներով, մենք չգիտենք: Այսօր առկա են խորանապատկերը՝ Վ. Սուրենյանցի «Աստվածամայրը Մանկան հետ» նկարի մեծադիր կրկնօրինակը եւ Ավագ խորանին աջից ու ձախից հարող ժամանակակից արվեստի հարթաքանդակները:

Մինչ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու օծումը հայտարարված էր մրցույթ, որի արդյունքում լիցք է ընտրվել խորանապատկերը:

Վլադիմիրյան Աստվածամայրը, Բյուզանդական սրբապատկեր:

Տակ սրբանկարիչներ: Այսինքն եւ այսօր, եւ վաղը մեր վերականգնվող ու նոր կառուցվող եկեղեցիների սրբապատկերները, որոնք ծիսական, խորհրդապատկերային առարկաներ, դեռ երկար ժամանակ հեռու են լինելու կասարելությունից: Առավել ցավալի է, որ մեր գեղանկարիչների գերակշիռ մեծամասնությունը, ովքեր ստանում են սրբապատկեր նկարելու լիցենզիա, հակված չեն խորանույն լինելու, լրջորեն ուսումնասիրելու եկեղեցական արվեստի սկզբունքները: Դրա վառ արդյունք է մեր հիշատակած մրցույթը: Երբ փորձ արվեց նկարիչներին մեկին բացատրել լիցենզիային, որպեսզի նկարեն խորանի շրջանում, նա հայտարարեց, որ դրա կարիքը չունի, քանի որ խորանապատկերի ինչպիսին լինելը արդեն կա իր մասնակցությամբ... Այդպես էլ նա չկամեցավ հասկանալ եւ ընդունել, որ նկարը եւ սրբապատկերը տարբեր բաներ են:

ՆԿԱՐ ԵՒ ՍՐԲԱՊԱՏԿԵՐ

Մրցույթից առաջ նկարիչներին էր բաժանվել մի խորհրդապատկերային տեսք, որում բացատրվում էր, թե ինչ կանոնական դասակարգում են ներկայացվում առաջադրված սրբապատկերին:

Երբ ամիսներ անց գեղարվեստական հանձնաժողովը հավաքվեց՝ ընթերցելու ներկայացված հարյուր աշխատանքներից լավագույնը, կանգնեց ցավալի փաստի առջև: Չկար գտնվել մեկ լիցենզիա, որ ոչ միայն ամբողջովին բավարարեր հանձնաժողովի դասակարգումը, այլեւ ունենար գոնե գեղարվեստական արժեք եւ որոշեալ խորհրդային արժանի լիներ զարդարելու եկեղեցու Ավագ խորանը:

Եկեղեցին օծվեց՝ Ավագ խորանում ունենալով Վ. Սուրենյանցի վերոհիշյալ նկարի կրկնօրինակը: Օծման հանդիսություններին ներկա էին քրիստոնյա աշխարհի գրեթե բոլոր հոգևոր ղեկավարները՝ իրենց շնորհակցությամբ: Նրանցից լիցենզիա արձակեցին իրենց կարծիքը Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու մասին: Դրական գնահատականների կողքին հնչեց նաեւ մի խոսք, որ վերաբերում էր եկեղեցու ներքին հարդարանքին: Ուստի եկեղեցու բարձրաստիճան հոգեւորականներից մեկը զարմանքով նկատեց, որ հայոց մեծագույն սրբին նվիրված եկեղեցում բացակայում է նրա սրբապատկերը...

Ինչո՞ւ Երեւանի Մայր եկեղեցին այդպես էլ չունեցավ նոր խորանապատկեր: Ինչո՞ւ եկեղեցու այցելու լիցք է ճիշդ ու ճանք գործարարի, որոնցից կարողանա ծնունդ առաքյալների հարթաքանդակները, որոնք նույնիսկ մոտիկից դիտելիս տեսնելի չեն եւ հիշեցնում են սկսնակ քանդակագործի եւրիզներ...

Պատճառները բազմաթիվ են, սակայն գլխավոր պատճառը մեկն է՝ Եկեղեցուց դուրս սրբանկարչություն չի լինում: Իսկ սրբանկարչությունն ու սրբապատկերը չեն հանդուրժում աշխարհիկ մտածելակերպ, արտահայտչամիջոց, ճաշակ ու մոտեցումներ: Սակայն այսօր օբյեկտիվ եւ սուբյեկտիվ համագնահատման ընթացքում մեր եկեղեցին չունի սրբանկարչության դրոշմ, ոչ ճարտարական, այլ բարձր դրոշմ, որտեղ ոչ թե ուսանում են, այլ ստեղծագործում գործին գի-

նել այսպես. նկար եւ սրբապատկեր, ո՞րն է դրանց տարբերությունը: Սրբապատկերը եկեղեցու եւ եկեղեցական ծիսակարգի անբաժանելի մասն է: Նա կարեւորագույն է լիցենզիային ընթացքում օգտագործվող ծիսական առարկաների մեջ: Ինչո՞ւ. որովհետեւ սրբապատկերի գոյաբանական հիմքում Հիսուս Քրիստոսի գերբնական մարմնավորման անձնային իրողությունն է:

Աստված Իր էությանը Հոգի է՝ այսինքն Նրան անհմար է նկարագրել, բայց երբ Նա մարմին է առնում, Իրեն է միացնում մարդկային բնությունը եւ ձեռք բերում նյութական կերպար, դառնում է լիցենզիա: Հոգեւոր էությունն արտահայտվում է զգայական կերպարի մեջ եւ միջոցով: Այս առումով հասկանալի է Ս. Գրիգոր Աստվածաբանի խոսքը. «Ես ընթանում էի առաջ, որդեսգի ճանաչեմ Աստծուն: Ուստի ես կոչվեցի նյութից եւ ողջ մարմնական աշխարհից: Ես հավաքվեցի ինքս իմ մեջ, որքան որ կարող էի, եւ բարձրացա լեռան գագաթը: Բայց երբ բացեցի աչքերս, միայն տեսից կարողացա տեսնել Աստծուն եւ այն պահին երբ Վեմով, այսինքն՝ Բանի մարդկային, որ մարմնավորվեց մեր փրկության համար: Ես չկարողացա հայել Ամենասուրբ Գերբնությունը՝ Ինքն Իրենով միայն ճանաչվող... Զանգի ես չէի կարող հայել այն, ինչ... Ծանկած էր քերթվեցեմ, այլ՝ միայն այն, ինչը գալիս էր դեմի մեջ՝ արարածի մեջ տեսանելի աստվածային հրաշակերտությունը»:

Այդ պատճառով էլ սրբապատկերը բնութագրվում է «Ամենամեծին տեսանելի մեջ» արտահայտությամբ: Ավելի լայն իմաստով սրբապատկերը նույնական է Սուրբ Գրիգորին: Կերպարվեստի լեզվով նա հաղորդում է այն, ինչը գրավոր ներկայացված է Աստվածաւանդ մասյանում՝ Աստվածային հայտնությունը, Աստծո խոսքն ու թելադրանքը մարդուն: Դա նկատի ունի սրբապատկերի մեծագույն աստվածաբան-եսաբան Հովհաննես Դամասկացին ասելով. «Երբ քեզ մոտ գա հեթանոսներից մեկն ու հարցնի. «Տույց տու ինձ քո հավատը», տար նրան եկեղեցի ու կանգ-

Աստվածամայրը Մանկան, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եւ Հովհաննես Մկրտչի հետ

նեցրու սուրբ լիցենզիայի առջև»: Հետևաբար սրբապատկերի գլխավոր խնդիրը մարդուն տեսանելի հայտնության միջոցով դեմի սրբություն, դեմի աստվածային նորոգություն հրավիրելն է:

Սակայն, որոնցից հմարավոր լինել Ամենամեծին արտահայտել տեսանելի մեջ, հարկավոր էր ստեղծել լուրահասու գեղարվեստական մտածելակերպ ու արտահայտչամիջոցներ: Եվ միջնադարյան աստվածաբան արվեստագետները այդ խնդիրը փայլուն լուծեցին: Առաջ եկան հակադարձ հեռանկարը, որի միջոցով լիցենզիան ինքն է գալիս, բացվում դիտողին եւ ոչ թե նրա հայացքը ճանաչում լիցենզիայից ներս. լիցենզիադրական ու լիցենզիատեսչական համակարգերը, սինվոլիկ-նշանակալի, խորհրդաբանական լիցենզիամտածողությունը: Նյութը, մարմինը ստորադասվեց հոգեւորին, սակայն ի Եսի առաջինի մարմինը ոչ թե անեացավ, այլ հոգեւորացավ, աղբյուրն ու շնչեղ հոգու զորությամբ: Եվ ամենից գլխավորը՝ սրբապատկերում չի արտացոլվում նկարիչի եղբ: Դա բոլոր առումներով անմեղական ստեղծագործություն է, որտեղ արվեստագետը սնվում է միայն դավանական հավատի արդյունքից:

Սրբապատկերը կամ լիցենզիա զուտ եկեղեցական՝ նվիրական (սակրալ) հասկացողություն է եւ այդ առումով վեր է կանգնած սովորական նկարից: Ավելին՝ նկարը եւ սրբապատկերը հակադիր են, քանի որ հակադիր են հոգեւորն ու աշխարհիկը:

Նկարը աշխարհիկ ըմբռնումների արգասիք է: Նա դուրս է կրոնական զգացումից եւ աստվածաբանականությունից, որի արդյունքում խիստ անձնական է: Դիտող առաջին հերթին նրա մեջ տեսնում է նկարիչի անձը, նրա մտքերը, լիցենզիայից ներս, նրա վերաբերմունքն իր իսկ նկարածին: Եվ նկարիչը, ուզի թե չուզի, իրականում իրենցից անկախ նկարում է սեփական ինքնադիմանկարը, անկախ նրանից, թե որ ժամանակում կամ «իզմում» է ստեղծագործում:

Եվ երբ այս ելակետից մեկնարկելով ձեռնամուխ են լինում սրբապատկեր ստեղծելուն, ստացվում է մի անհասկանալի լիցենզիա՝ լիցենզիա աշխարհիկ նկար, արտաքինապես՝ սրբապատկեր: Այստեղ առաջ է գալիս հավիտենական հարցը՝ ի՞նչ անել, ինչպես դուրս գալ ստեղծված իրավիճակից: Մնում է վերադառնալ միջնադարյան սկզբունքին՝ օգտագործել «գաղափար օրինակներ», ընթերցել մեր սրբապատկերներից լավագույններն ու ընդօրինակել... Կամ, որը ավելի գերադասելի է, փորձել հասկանալ սրբապատկերի առանձնահատկությունը, հասկանալ նրա աստվածաբանությունը, ուսումնասիրել մեր միջնադարյան որմնանկարները եւ ուս երջանի գեղանկարները, դրանց հիման վրա վեր հանել հայկական սրբապատկերը: Միայն այս դեպքում հմարավոր կլինի, որ մեր եկեղեցիները զարդարվեն իրենց անվանը վայել սրբապատկերներով:

ԹԲԻԼԻՍԻ ԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՆՈՆԸ

Նոյեմբերի 11-ին Թբիլիսիի հայկական Հավաքար թաղամասում բացվել է հայ գրողների վերակառուցված թանգարանը: Բացման արարողությանը Վրաստանի նախագահ Էդուարդ Շնավորձեման մասնավորապես նշեց, որ հայերը կարեւոր դեր են խաղացել Վրաստանի ժողովրդական կառուցման գործում, եւ որ Հայաստանն ու Վրաստանը միմյանց համագործակցեցին հարեա-նության եւ ավանդական կապեր ունեցող երկրների փոխհարաբերությունների սերտացման սկզբունքով:

Վերանորոգման նախաձեռնողներն են Երեւանի եւ Թբիլիսիի թաղաքապետներ Նազարյանը եւ Ջոդելավան: Թբիլիսիի թաղաքապետն առաջարկեց Վրաստանի մայրաքաղաքում բացել առեսիրի ու մշակույթի հայկական կենտրոն եւ նմանափոխ վրացական կենտրոն՝ Երեւանում:

Պատճենի վերանորոգման համար ծախսված 80 հազար դոլարից 35 հազարը հատկացրել է Երեւանի, մնացած 45 հազարը՝ Թբիլիսիի թաղաքապետարանը:

Թբիլիսիի հայկական թանգարանում են գտնվում Գաբրիել Սուրենյանցի, Դաֆֆու, Մուրա-ցանի, Հովհաննես Թումանյանի, Ջիվանու եւ հայ մշակույթի ուրիշ մեծերի գերեզմանները:

ԹԱՆԳԱՐԱՆ՝ ԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՆՈՆԻ ՀԱՄԱՐ

Յուրի Ավետիսի Հախիմյանը ծնվել է 1936 թվականին Թբիլիսիում, ավարտել Տեղի ոլիտեխ-նիկական ինստիտուտը, աշխատել տարբեր ձեռնարկություններում եւ հաստատություններում: Վեր-ջին թանգարանը տարիներ շարունակ է Թբիլիսիի «Անախիսար» գիտահետազոտական միավորման կոմսերուկոգրական մասնաճյուղի տեխնիկական վերահսկողության գծով ենթա-բաժնի վարիչ: Գործունեության ընթացքում կատարել է նաեւ մի քանի նորարարական առաջարկություններ:

Իր գործունեությանը զուգահեռ Հախիմյանը 1950 թվականից զբաղվել է արվեստով: Հեղինակ է մի քանի կտավների եւ թանգարանների: Վերջին տարի-ներս արվեստագետի շնորհիվ օժտված գյուտարարն ավելի մեծ հմարավորություն է ունենում զբաղվելու ստեղծագործական աշխատանքով: Հախի-մյանը նորեւս ստեղծել է Թբիլիսիի հայ գրողնե-րի, արվեստագետների եւ հասարակական գործիչ-ների թանգարանի տարածքում կառուցվելիք թան-գարանի նախագիծը, որն արժանացել է դրական գնահատականի: Հուսանք, որ այն կկառուցվի մոտ ժամանակներում:

Ռուբեն ՆԱԴԱՍԿԱՅԱՆ

ԲԱՐԻ ՏԻԿՆԻԿՆԵՐԻ ԲԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱԾՈՒՄԸ ՓԱՐԱՋԱՆՈՎԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆՈՒՄ

Թբիլիսիի հայկական Հավաքար թաղում հասուկ անուն ունեցող մի տուն կա՝ «Դավթյաննե-րի տունը», որը տիրոջ՝ Գաբի (Գաբրիել) Դավթյանի բնութագրմամբ «բարի տեղի ունեցող» մի փոքրիկ թաղամասն է: 1946-ին Երեւանում ծնված, այդտեղ բարձրագույն կրթություն ստա-ցած, հետագայում Թբիլիսիի տեղափոխված Գաբին ուսումը շարունակեց Տեղի գեղարվեստի ինս-տիտուտի քանդակի բաժնում, զբաղվեց կիրառական արվեստով, խեցեգործությամբ, քանդակա-գործությամբ: Սակայն այս արվեստների զուգակցումից ծնված սկզբնականորեն դարձավ Գաբիի իրական սերը... Կարողե՞ր երազում էր իր սկզբնականին հետ այցելել Երեւան՝ մանսրո Փարաջանովի տուն, սակայն 2002-ի սարսիկից հետո հրաժեշտ արեց կյանքին:

Այնուամենայնիվ, Գաբի Դավթյանի փառազրկ իրականացավ նրա կնոջ՝ Ժամնայի եւ զա-վակների՝ Գոգայի ու Աննայի ջանքերով: Նոյեմբերի 29-ին Փարաջանովի թանգարանի ճեպարանում Զավեն Սարգսյանի հրավերով այստեղ հավաքված արվեստներ Երեւանցիները ակամաճես եղան մի հրաշալի սկի-նիկահանդեսի: Ներկայումս իրադրե-րված զարմացած էին մեծ ու փոքր սկզբնակնե-րի շարժումակցությամբ ու մկուռնո-թյամբ, անգամ ոգեւորվեցին դրանց թարուկ:

Հուզիչ էր երեկոյի ավարտը, երբ հանդիսատեսի առաջ դուրս եկավ սկի-նիկագործ վարդեսի սկզբնակնե-րը... Խո-սեց նրա ծայրով. «Բոլոր սկզբնակները բարի են... Առանց մեծ նվիրումի ու սիրո չի կարող սկզբնակնե-րը... Ավետ, որ ես այսօր Ձեզ հետ չեմ, բայց իմ լիցենզի-ան է, որ դուք սիրով աղբյուր...»:

Կ. Մ.

ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ Ս.Է.ԶԱՄԻԱԾՆԻ ԳԱՆՁԱՏԱՆԸ

ՏԻԳՐԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ծնվել է 1962 թ. Երևանում:
1985 թ. ավարտել է Կ. Մարքսի անվան
դոկտերինիական ինստիտուտի ճարտա-
րադաս-չինարարական ֆակուլտետը՝
արդյունաբերական եւ քաղաքացիա-
կան շինարարություն մասնագիտու-
թյամբ, աշխատել է որդեա ինժեներ:
1990թ-ից ՀՀ ժողովրդական
ստեղծագործող-քանդակագործ է:
1991թ-ից առարում եւ ստեղծագործում է
ԱՄՆ Գլենդեյլ քաղաքում: Հեղինակ է
կիրառական արվեստի եւ մանրաքան-
դակային բազմաթիվ ինքնատիպ
ստեղծագործությունների, որոնց մեջ
առանձնանում են «Հայկական
շախմատ» եւ աշխարհահռչակ դերա-
սանուկի էլիզաբեթ Թելլորի համար
դասրասված ոսկյա վզնոցը:
Տիգրան Սարգսյանը կերտել է
Հայոց դարձի 1700-ամյակին
նվիրված մի ուշագրավ
խմբաքանդակ՝ «Սուրբ
Գրիգոր Լուսավորիչ»,
որը նվիրել է
Մայր Աթոռ Ս.
Էջմիածնի բան-
դարանին: Խմբա-
քանդակն արդեն
իր տասվակոր
սեղն է գտել
Էջմիածնի Գանձաան
ցուցադրությունում:
2002-ի հոկտեմբերին
Տիգրան Սարգսյանը Հայաս-
տանում էր: Ս. Էջմիածնում նա
արժանացավ Ամենայն
Հայոց կաթողիկոս Գարեգին
Բ-ի գնահատանքին:
Տիգրանն այցելեց նաեւ «Հայ
արվեստի» խմբագրություն,
ուր նրան խնդրեցինք
դասել իր ստեղծագոր-
ծության մասին, որը եւ
ներկայացնում ենք մեր
ընթերցողին:

2001 թ. մարտին, Աստու օգնությամբ, ձեռնամուխ եղա «Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ» խմբաքանդակի տասրասմանը, որի միջոցով հղացել էի ճասնելու ճարտա-
դես ոգեւնչվելով Ազաթանգեղոսի «Հայոց տասնությունից»: Որդեա նյութ ընտրեցի ար-
ժեքավոր փայտ՝ բալենի (cherry wood): 2001թ. սեպտեմբերի 21-ին ավարտեցի ստեղծա-
գործությունս, որն ունի 1700 մմ բարձրություն, 120 մմ լայնություն եւ մոտավորապես 180
կգ թաւ:

Պատկանողանին տասկերված է հայոց աշխարհի խորհրդանիւ Արարաւ լեռը, որի
դիմաց խոր Վիրապն է:

Քանդակի հիմնամասում, աջ եւ ձախ կողմերից, խաչակիր զավազաններով հայոց
երկու առաջյալներն են՝ Բարդուղիմէոսն ու Թադէոսը, որոնք Հայաստան են եկել Հիսու-
սի համբարձումից հետո: Նրանց կերպարներից վեր, կենտրոնական մասում Տրդատ Գ
թագավորն ու Ս.Գրիգոր Լուսավորիչն են՝ Նոր Կտակարանը բռնած: Տրդատի ձեռքին
դէտական զինանշանով զավազան է, Գրիգոր Լուսավորիչի ձեռքին՝ զավազան՝ եկեղե-
ցու խորհրդանշանով: Այստեղ ցանկացել եմ ընդգծել, որ տեսությունը եւ հոգեւոր դասը
քրիստոնեությունը միասնաբար հաստատեցին Հայաստանում: Ավելի վեր՝ հետին տալանում
դասկերված են հայոց մեծերից չորսը՝ Մեսրոպ Մաւսոցը, Մովսէս Խորենացին, Վար-
դան Մամիկոնյանը եւ Գրիգոր Նարեկացին, որոնք համադասասխանաբար խորհրդա-
նում են հայոց դրոշմությունը, տասնությունը, հերոսական ուժը, արվեստն ու մշակույթը:

Վերին կենտրոնական մասում, ըստ Գրիգոր Լուսավորիչի տեսիլքի, երկնքից իջ-
նող Միածնի՝ Հիսուս Զրիստոսի տասկերն է, որը ձեռքի երկնային ոսկե
մուրձով հարվածում է հեթանոսական ճաճարին, որտեղ դէտք է դրվել
Սուրբ Էջմիածնի ճաճարի հիմքը: Հիսուսի թիկունքում լուսեղեն խաչն է,
որի կենտրոնում շողերն իջնում են հայոց մեծերի վրա:

Հորինվածքի աջ եւ ձախ կողմում աղոթական դիրքով,
իրենց անուններով կառուցված ճաճարների հետ տասկեր-
ված են Ս. Գայանեն եւ Ս. Հռիփսիմեն: Իսկ ամենավերին
մասում՝ ամոթերի մեջ, տասկերված է Ս. Էջմիածնի ճաճարը:
Առաջյալների թիկունքից բարձրանում է կամարածե
ժաղավեն, որի վրա փորագրված է. **ՌՈՒՅՍ, ՀԱՎԱՏ, ՍԵՐ
ԵՎ ՄԿՐՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻՆ:**

Բոլոր աշխատանքները կատարել եմ միայնակ, սեփական մի-
ջոցներով: Որոշ չափով ինձ աջակցել են "Living Concept" փայտա-
մշակման ընկերության սեփականատերերը՝ իրենց գործիքներով եւ ա-
շխատելու համար մի հարմարավէտ ու փոքրիկ սեղ հասկացնելով, որի հա-
մար շնորհակալություն եմ հայտնում: Խորին երախտագիտություն եմ հայտ-
նում նաեւ Արեւմտյան Ամերիկայում ՀՀ գլխավոր հյուպատոս Վալերի
Մկրտչյանին՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ին խմբաքան-
դակը տեսակարանորեն ներկայացնելու միջնորդությամբ համար, ինչպէս
նաեւ՝ Միացյալ հայկական ֆոնդի նախագահ Հարութ Սասունյանին, որն
իրականացրեց խմբաքանդակի սեղափոխությունը Ամերիկայից՝
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Մեծադեմ շնորհակալ եմ Արեւմտյան Ամե-
րիկայում՝ Գլենդեյլ, Բըրբանգ, Փասադենա, Մոնթելլեո եւ այլն) աղ-
րող հայերին եւ, ընդհանրապես, բոլոր նրանց, ովքեր իրենց նուա-
ջը բերեցին այս գործին:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի Ավստրալիա
կատարած հովվադեսական այցի ժամանակ, նոյեմ-
բերի 10-ին Մելբուռնի «Հայ արտ» անվանումով մշակու-
թային կենտրոնում (նախագահ՝ Բեատրիս Մանուկյան)
կայացավ սեղի հայ նկարիչների ստեղծագործությունների
ցուցահանդես: Ինչպէս նշված է հայտագրում, կենտրոնի
նուաակն է «հայ աւակերթին մեջ զարգացնել եւ քաջալե-
րել նկարչական ձիրքը եւ յետոյ ի մի բերելով Մելբուռնի
մեջ բնակող բոլոր սկսնակ եւ ճաղանդատ արդիստները,
ներկայացնել անոնց գործերը մասնատրաբար օտար եր-
ջանակներու մեջ... որովհետեւ ժողովուրդներ կարծեա-
րովին իրենց գեղարուեստական մակարդակովը...»:

Հիրակի մարզի Ջաջուտ գյուղը աշխարհին հայտնի
դարձավ իր ճաղանդաւաւ զավակի՝ գեղանկա-
րիչ Միհաս Ավեսիսյանի շնորհիվ: Նկարչի ողբերգա-
կան մահից հետո Ջաջուտում ստեղծվեց թանգարան, ուր
ցուցադրվում էին նրա ստեղծագործություններն ու ար-
վեստակից ընկերների աշխատանքները:

1988-ի երկրաշարժից թանգարանի շենքը քանդ-
վեց: Շուրջ 15 տարի անց «Լիմսի» հիմնադրամի «Մշա-
կույթ» ծրագրի գրասենյակը 63 մլն 700 հազար դրամ է
հասկացրել թանգարանի կառուցման համար: Թանգա-
րանի շենքն ունենալու է 450 քմ ցուցադրական մակե-
րես եւ 1500 քմ բարեկարգ սարածք: Շենքը հիւստեղծելու
է լայնատարած խաչ եւ ունենալու է կերպարվեստի ստեղ-
ծագործությունների ցուցադրության ժամանակակից
դասաններ:

Այսօր Հայաստանում մեծանում է ճաղանդաւաւ տասա-
նի երաժիշտ կատարողների հիմնադրմի մի սերունդ, որն
իրավամբ այն «ոսկե» հիմնադրամն է, որով կարող ենք
համարձակորեն ներկայանալ համայն աշխարհին: Այս
զարգացող գիտակցությամբ եւ ժամանակի թելադրանքով
եր մայրամալովրված «Նոր անուններ» ծրագրի ստեղծման
անհրաժեշտությունը, որը ծնվեց «Հայ մշակույթի գործիչ-
ների ընկերակցության» (նախագահ՝ Միլվա Մեքինյան) եւ
«Գետրոյ Ս. Մոնջյան» հիմնադրամի (նախագահ՝ Ռոմեն
Կոզմոյան) համատեղ գործունեությամբ:

Ծրագրի նուաակն էր հետերկրաշարժյան Հայաստա-
նում ստեղծել մի կառույց, որը ճնշեսական ծանր ժգնաժա-
մի, մշակույթի գործիչների արտաոսիցի դասաններում գո-
րակից կլինի տասանի ճաղանդներին, կնուաասի աղազա
երաժիշտների ներդաւաւակ զարգացմանը հայրենիքում:

Այսօր ծրագրին անդամագրված շուրջ 50 տասանի
երաժիշտների մեծ մասը միջազգային, համադասական
մրցույթների եւ փառասոների դասինկիր է: Նրանք իրենց
երաժեշտական կրթությունը ստանում են համադասության
լավագույն կրթօջախներում:

Արարական Միացյալ Էմիրություններում դեկտեմբերի 14-19-ը առաջին անգամ
անցկացվեց Հայաստանի մշակույթի շաբաթ: Փառասոնի տասնական արարու-
ղություններին մասնակցելու համար, ԱՄԷ ստեղծակաւության եւ մշակույթի նախարա-
րի իրավերով դեկտեմբերի 13-ին տասնական այցով
ԱՄԷ ժամանեց ՀՀ մշակույթի, երիտասարդության
հարցերի եւ սպորտի նախարար Ռոլանդ Շառոյանի գե-
լաւորած տասնական տասվիրակությունը:

Մշակութային շաբաթին իրենց ելույթներով մաս-
նակցեցին Գուսանական, ժողովրդական երգի-դարի
դէտական անսամբլը, հայտնի դաւնակահարուկի
Սվետլանա Նավասարդյանը, ջութակահար Նիկոլայ
Մարոյանը, երգչուկի Աննա Մայիլյանը եւ այլք:

Արու Դաթի քաղաքում բացվեց Երվանդ Ջոչարի
նկարների ցուցահանդեսը՝ Ջոչարի տուն թանգարանի
եւ Հայաստանի Ազգային տասկերաւաւի հավաքա-
ծուներից:

Էմիրության հասարակայնությունը ծանոթացավ
նաեւ հայկական հին գորգերին, հայ քանդակագործ-
ների եւ ժամանակակից նկարիչների ստեղծագործու-
թյուններին:

Լկարիչների միության առաջին
հարկի ցուցադրումն բացվեց
«37 ասիման» անունը կրող հայ եւ
արար նկարիչների համատեղ տասկե-
րահանդեսը: Նախաձեռնողը Երեւա-
նի Փ. Թերլեմեզյանի անվ. գեղարվես-
տի ուսումնարանի 2000 թ. բրջանա-
վար, երգիծանկարիչ Վերժ Զատու-
նին էր, նուաակը՝ Երեւանի եւ Հալե-
տի արդի երիտասարդ նկարիչների
բազմաոն եւ խիստ անհասական ստեղ-
ծագործությունների համադասարը:

Ցուցահանդեսի մասնակիցներն
էին նկարիչներ Հարություն Հակոբյա-
նը, Արտ Համբարձումյանը, Արա Հայ-
թայանը, Արա Հովհաննիսյանը, Աւոտ Մարտիրոսյանը, Նիկոնաթ Պատաուին, Արման Վա-
հանյանը, Վրեժ Զատունին:

Մասնակից միակ քանդակագործը Երեւանի գեղարվեստի տեսական ինստիտուտի
1992 թ. բրջանավար, հալետոյի Վարդգէս Պարտումյանն էր՝ կենցաղային ժանրի ման-
րաքանդակներով:

Մասնակիցներից յուրաքանչյուրն արդի արվեստում իր նախընտրած ուղղությունն ու
ոճն ունեցող, երկրում եւ արտասահմանում ճանաչված արվեստագետ է:

Տասնամյա գործունեության ընթացքում «Նոր
անուններ» ծրագիրն իրագործել է մի շարք հիմնարար
խնդիրներ՝ կազմակերպել է համերգներ, փառասոներ,
վարդեսության կատարելագործման դաս-
ընթացներ:

«Նոր անունների» համերգային հա-
րուտ կենսագրությունն ընդգրկում է մի
շարք փայլուն հյուրախաղեր տասնյակ
երկրներում (ԱՄՆ, Ֆրանսիա,
Շվեյցարիա, Մեծ Բրիտանիա,
Հունաստան, Գերմանիա, Ռու-
սաստան, Վրաստան,
Իրան, Սիրիա, Լիբա-
նան, Հորդանան, Արա-
բական Միացյալ Էմի-
րություններ), ինչպէս
նաեւ բազում երաժե-
տական երեկոներ Երեւանում, Գյումրիում,
Վանաձորում, Էջմիածնում, Աւսարակում...

Բարի երթ «Նոր անուններ» ծրագրին:

ԻՆՉՈ՞ՒՆ Է ԱՂՏԿՈՒՄ ՄԱՐԴԸ

Եվ մի վախճանգի նրանցից,

որ մարմինն են սպանում...

Այլ դուք առավել վախճանգի նրանցից,
որ կարող է

գնեմսի մեջ կոռուստան մասնել հոգին
և մարմինը:

Մասթենու, Ժ, 28

Երկինքն հիստամալ, շրջող լուսավոր
Տոգիս արքայացուց լուսնային երգով...

Ավ. Իսահակյան

Կյանքը նման է մի ծաղկի, որից մեղուն մեղր է տասրասուն,
օձը՝ թույն: Սա ընթերցում ազատությունն է:

Գուցե չարժե հազվել, թե որոնք են բաց՝ «մեղունները», թե՛
«օձերը», մանավանդ որ չեն լինում բացարձակ լավ եւ բացարձակ
վատ մարդիկ: Գերմանացի լուսն Անգելա Սիլեզիայի գրել է:

Ի՞նչ հրաշք է մարդու սիրտը՝

Այնքան վաղուց են հարեան

Ասվածն ու սասանան:

Հիրավի, արդեն արվեստը կնշանակի սրտից վարել սասա-
նային, ինչպես մի բռնակալի, եւ ինչպես Չեխովն էր ասում, կաթիլ
առ կաթիլ դուրս մղել սրտիկին:

Հնում ասում էին, թե իմաստունը չի զարմանում: Սակայն ոչ
բոլորն են իմաստուն, ուստի զարմանալի է, թե մարդկային որքան
նվաճումներ, դեռ չծառայած իրենց բուն մոլորակին, կիրառվում
են ընդդեմ մարդու եւ բնության: Սրա վառ օրինակ է ասումային
էներգիան, որ ոչ այնքան ջերմացրեց մարդկանց, որքան այրեց ու
ավերեց: Գրեթե նույնը կարելի է ասել էլեկտրոնային տեխնիկայի՝
ձայնագրիչների, բարձրախոսների մասին, որոնք այսօր ավելի
բաց աղմուկ են տարածում, քան ձայնարկի երաժշտություն:

Նախկինում երգելու համար ձայն էր լսվում, իսկ այսօր՝ միկրո-
ֆոն: Ինչպես մարմնական սննդի տարազային, այնպես էլ հոգե-
տրի, յուրաքանչյուր մարդ, հասարակական խավ, ժողովուրդ, իր
դասիանցումներն ունի: Մի երկրում բուն են ուսում, մյուսում՝
գործ, իսկ մեկ այլ տեղ, առհասարակ, միս չեն ուտում:

Արվեստի միջոցով ինքնահաստատվելու եւ մարդու իրավունքն
է: Կյանքի իրավունքն ունեն է՝ դասականը, եւ ժողովրդականը, եւ
փոփ երաժշտությունը, եւ այսպես կոչված «ռաբիսը» եւ այլ սե-
սակները: Սրանց համամասնությունը «ինդիկատորի» դեռ ցույց է
սալիս հասարակության «հոգեվիճակը» եւ զարգացումը: Որոշ
վերադասումով կարելի է հիշել Վոլտերի խոսքը գրականության
վերաբերյալ. «Բոլոր ժանրերը լավն են, բացի ծանծաղիցի»:

Ինդիքը ոչ թե սեսակների բազմազանության մեջ է, այլ երբ մի
սեսակը հավակնում է ժխտել մյուսներին, ձգտել մենաստանի եւ
բացարձակության: Տարօրինակ է, բայց այդ հավակնությունը դը-
սետորում է ոչ թե դասականը կամ բուն ժողովրդականը, այլ զան-
գվածային մեկուկը, որը փիլիսոփաները հաճախ անվանում են
ենթամեկուկ: Այս երեսույթը նման է մոլախոսների եւ ծաղիկների
հարաբերությանը: Այսօրիսի իրավիճակը ստեղծվում է, երբ արվեստ
են ներխուժում քաղաքականությունը եւ առումախը:

Քաղաքակիրթ երկրներում առեւտրը բարձրանում է արվես-
տի մակարդակի, իսկ ոչ քաղաքակիրթ երկրներում արվեստն իջ-
նում է առեւտրի մակարդակի: Արվեստը վերածվում է մի գեների,
որով ձեռնածություն են անում մարդկային զանգվածների հետ,
վճարում ու կողմավորում ուղեղները: «Թեթե» երաժշտության
«հաղթարեւակում» յուրաքանչյուրն իր դերն ու բաժնի ունի: Մեկը
փող է դիզում, մյուսը՝ սին փառք, մեկն իր կրթերին է հագուրդ տա-
լիս, մյուսը՝ ինքնահաստատվում, իսկ այսպես կոչված, «կուլտուր-
ստեղծությունը», հոգեբաններն իրենց իշխանությունն են տարածում
նորանոր բրջանների, երկրների վրա, աղազագայնացնում ու տի-
րում:

Ի՞նչն է ստիպում այդպես վարվել: Անուշտ աղամական մեղքը,
անգիտությունը, չարը, իշխանասիրությունը, վախը, հեծե ճանա-
դարիով հարստանալու, ուրիշի դժբախտության վրա սեփական
երջանկությունը կառուցելու ձգտումը: Այս ամենը իրականացնելու
համար անհրաժեշտ են գործող անձինք, զոհեր, մարդկային բազ-
մություն, որոնք լիքի վճարեն իրենց տարադրված կեղծ «աղ-
րանքի» համար: Իսկ կեղծի համար վճարողները լիքն են անսե-
ղակ լինեն իսկական, վեհ արվեստից: Ուստի հարմար թիրախ է
դառնում մասալ սերունդը, անսեղակ խավը: Ե՛հե՛ս այդպես են
վարվում աղանդ եւ թմրադեղ տարածող հոգեբանները: Մարդուն
նախ կտրում են իր արմատներից եւ համամարդկային մեկուկի
իդեալներից, հաճախ չեն էլ թողնում, որ նրա մեջ արմատավորվեն
դրանք:

Եվ այդ դասարկությունը լրացնելու անհրաժեշտությունը բա-
վարարում են «եկամաբեր» աղանդները: Ասում են հիսլեյդյան
որոշ համակենտրոնացման ծամբարներում «կոստյում» հաբեր
էին բաժանում, եւ քաղցի մասնված գերիները «կուլ» մեղնում
էին: Հանրահայտ է՝ ով վճարում է, նա էլ տասվիրում է երաժշտու-
թյունը: Իսկ ինչպիսի՞ երաժշտություն է ձեռնու տասվիրանունե-
րին: Նախ՝ գայթակիչ, աղաչողի դեմ որքան խմեն, այնքան կծա-
րավեն: Երաժշտություն, որ ուղղված լինի ոչ թե սրտից սիրտ (Բեթ-
հովեն), այլ բնագրից բնագր, որ ազդի մարմնի, ոտների վրա: Դա
դարային դիմում է: Ահա թե ինչու լայն տարածում գտավ մեխանի-
կական երաժշտությունը, մարդու հմարավորությունները գերա-
զանցող «դիմ-բուլը», որը մարդուն շփացնում է ու հասցնում
հուզավառության, դարձնում «մեքենա»: Է. Ֆրոյդի կարծիքով, մե-
քենայացման, ռոբոտացման դարաբերական զոհ դարձած մար-
դուն՝ «ռոբոտաշին» բնորոշ է «հաղթելու, իր առավելությունը

հաստատելու, ավերելու կիրքը: Նման մարդուն զրգոնում են սեքսը,
արագությունը եւ աղմուկը»:

Ըստ Զ. Ֆրոյդի, տարի մեջ ասես թույլ է տրվում (վիրտուալ կեր-
պով) օրինականացնել սեքսուալ բարձունքները, անհարկները,
որոնք տարից դուրս անտարկտիկոս կհամարվեն ու կկեսամբվեն:
Մեր ժամանակների գիտնականները ներկայիս կացությունը բնո-
րոշում են որպես «Երիտասարդների քաղաքակրթություն», որին
հասում են «մարմնադասությունը» (բողիցեմսրիզմ) եւ «կլիտա-
յին» գիտնականությունը, նոր-հեթանոսական խրախմբաբանությունը,
ֆալլուսի դասաւանդումը: Վերջիններիս վառ օրինակը գիտերային
ակումբներում ցցված ձողի շուրջը գալարվող մերկ տարուհի-
ներն են:

Բառափոխելով «ուժ ունես, խելքդ տեսք չէ» խոսքը, կարելի է
ասել՝ «մարմին ունես, խելքդ տեսք չէ»: Այստեղ անուշտ, կրակի
վրա յուղ է լցնում էքսիտիցիոնիզմ կոչված մարմնի մասերը ցու-
ցադրելու մոլուցքը: Տարիներ առաջ «Լիսեյնալուսայա
գազետ» թերթում մի աղջկա հարցրել էին. «Ինչպե՞ս է տասաիել,
որ հայրդ ինձներ է, մայրդ՝ մանկավարժ, իսկ դու՝ «վայրուսային»
մարմնավաճառ եւ դարձել»: «Պարզապես բախտս բերել է», -
հղաբարությամբ տասախանել է նա: Միմյուրե հոգին ծաղիկ է,
մարմինը՝ ծաղկաման, բայց բաշտին թվում է, թե իրենց մարմի-
նը իրենց սեփականությունն է, այլ ոչ Սուրբ Հոգու բնակարանը:
Մարմնաբանությունը լավագույնս դրսեւորվում է մեկուկում,
փոփ երաժշտության մեջ: Այն լիքի տարածումակ լինի, հեծե հիւ-
վող, արագ արտադրվող, վաճառվող, ինչպես քիսրոյի, «Էքստ-
րես ռեստորանի» արտադրանքը: Այստեղ մոլորակը արդարա-
ցում է ցանկացած միջոց:

Հայտնի է, թե ինչ դեր է խաղում մոդան, օտարամոլությունը
զանգվածից առանձնանալու, ընտրյալ ձեռնալու համար: Կոմի-
սասի, Իսահակյանի, Խաչատրյանի մասին չլսած երիտասարդնե-
րի զգալի մասը զարմանալիորեն քաջաճեղայկ է այլազգի փոփ
երաժիշտների, նրանց սիրուհիների, ընտանեկան անցուդարձի
մասին: Երկրորդաբանները նրանց անունները չճշգրտող ներկով
գրում են շեքերի տասերին, աղջիկները հայտագրերի վրա գրում
սիրտ խոսովանություն հեռախոսահամարներ, գնում են ու փո-
խանակում սեսաժապետները: Ընդ որում, այս կոտալաշները
հաճախ չեն էլ հասկանում նրանց երգերի խոսքերը, իմաստը:
(Ավանա հիշում եմ՝ ժամանակին Լեոնիականում գիտերը մեկ
ռուբլով կարողում էին արգելված գրքեր՝ Եղեմի, Անդրանիկի եւ
այլոց մասին): Օտարամոլները սկսում են կաղկել հարուստ երկր-
ների բարքերը, որոնք եթե նրանց մոտ բնիկ են, աղա աղքատ եր-
կրում, աղքատ «տասվանդանի» վրա այդ ամենը խղճով տղալի-
րություն է թողնում: Սովի տարիներին հեռուստատեսությամբ անց
էին կացնում շախմատային մրցույթներ, ցուցադրում էին սե-
ղանից մեծ տրոթեր, ձու ուտողների մենամարտ: Ըողմնախոսները
կասեր. «Դա անասելի տառադրող մարդկության դառն ծաղրանք
է»... Ավելին, մեկուկային խառնուրդներ են գոյանում, որոնք
բաց հեռու են օրգանական միաձուլից եւ «հերմաֆրոդիտիզմ» են
հիշեցնում: Օրինակ, եթե «Դե յամանը» կամ օրորոցային մի երգ
կամ հենց Անուշի հայտնի երգը խցկեն մեզական դիմի՝ «դրուկ-
րուսյան մահի» մեջ ու երգեն, ի՞նչ կսացվի: Եթե Վ. Բրյուսովի
կազմած ժողովածուում Վյաչեսլավ Իվանովի հիմնալի թարգմա-
նությունը գնահատելով, Թումանյանն այդուհանդերձ ասել է.
«Անուշը եկել է սացվել», աղա մեր օրինական օրորոցի երեխան
էլ, Անուշն էլ՝ «սեւ» կսացվեն: Զանի-քանի երգերի հետ այդպես
են վարվում: Ի դեպ, համերգներից մեկում երգչուհիների ան-
սամբլը ներգրական ոճով ու ոգով «կասարեց» Ա. Խաչատրյանի
«Օրորոցայինը»: (Միմյուրե միջնադարում հիվանդ երեխային
բուժելու համար սմարի մոտ դուրս էին նվազում): Մաւկի գույնը

հարցի մի կողմն է, բայց չէ՞ որ կան նաեւ ազգային դիմագիծ,
«արխիտիտեր», աշխարհընկալում, արժանադասություն:

Սեպտեմբերի 11-ի ողբերգությունից հետո մի օր նեգր ուսիկա-
նը Լուս-Անգելեսում մի հայ վարորդի զգուսացնում է, ասելով.
«Ինչո՞ւ ձեր ազգային երաժշտությունը չեք լսում, չէ՞ որ ձեզ արաբ
ահաբեկչի տեղ կդնեն եւ վրեժ կլուծեն...»:

Պարզվում է, որ ամերիկյան փոթորիկները ազդում են նաեւ
Հայաստանի վրա: «Տորմադր» փոթորիկի ալիքի մի հարվածով
Երեւանի «Անի» անունը կրող կինոթատրոնը վերածվեց «Տորմա-
դր» կոչվող դիսկոտեկի: Իսկ «Անիի ողբը» երգում քաղաքամայրը
աղերսում է.

Այս հայ տղա, խղճա ինձի,
Տե՛ս, թո՛ւ Անի՛ն ափսոս է...

Օտարամոլությունն անգամ մետրոպոլյան տառերին է տղառ-
նում: Օղբերային այգու ճաղերին փակցված հայտարարության մեջ
գրված է. «Աննա & Արմեն Էլբակյաններ»: Մի՞ թե «եւ» տառն այլեւ-
ա անհասկանալի է հայերիս...

Հայաստանը ցնցվում է ոչ միայն Արեւմուտքից: Գիտերը սեյս-
միկ կայանները հաճախ ցնցումներ են գրանցում, եւ տարգվում
է, որ դա գիտերային ակումբներում մոլեգնող տորտապարներից է:
Մուսուլմանական ազդեցությունները Հայաստան են ներխուժում
ոչ միայն սննդամթերքի, հագուստի, այլեւ «ռաբիս» երգերի միջո-
ցով: Երաժշտությունը զորեղ գեներ է, որի դեմ սրտերը կամավոր
բացվում են, թարգմանության կարիք չունի, եւ հենց սա էլ բա-
հարկում են: Դա նույնն է, ինչ երեխաների առջեւ բացեն բանա-
կի զինամոցների դմները:

Մի օր ավտոբուսում մի 4-5 տարեկան երեխա ձայնակցում էր
վարորդի խցիկից հնչող երգին, գլուխը ցնցելով դիմ-բուլի զար-
կերակով: Երեխային խնդրեցի հայկական որեւէ երգ երգի, կամ
զոնե անուն ասի: «Չե՛ս տեսնում, երեխան փոքր է, հայկական երգ
դեռ չգիտի», -միջամեջ մայրը...

Երեխան նորաբեմ սափորի դեմ է, որում հարատեսում է առա-
ջինը լցված հեղուկի բուրմունքը: Եվ ինչպես Նարեկացին էր
ասում, կեղծիքի եւ ձեռնարկի տարբարում հաճախ կեղծն է հաղ-
թում:

Դեռ 11-րդ դարի չինացի նկարիչ Մի Ֆուն էր զարմանում, թե
ինչպե՞ս է, որ հասարակությունը ավելի բաց տասնեններն է սի-
րում, քան բնօրինակները: Նույնը տեղի է ունենում եւ մարմնա-
կան կերակուրի դեղքում՝ անսեղակ մարդիկ հաճախ հավանում
են կեղծ մեղքը, խաղաղված, զսկած սննդամթերքը:

Սրանով չի սահմանափակվում այս զուգահեռը: Հնդկական
սննդաբանության մեջ կիրառվող «վիկար» հասկացությունը ուժի
մեջ է նաեւ երաժշտության տարազային՝ տարբեր ոճերի, մեա-
կույթների ոչ ստեղծագործական խառնուրդը առաջացնում է «վի-
կար»՝ թունավորում:

Պատահական չէ, որ երաժշտական խառնուրդները տորտուրի
են անվանում (քառացիորեն տարբեր սեսակի մսեղենից, եւ կա-
նաչեղենից տասրասկած կերակուր կամ տասիչո-տասե՛ս,
խառնուրդ): Այսպես են վարվում երաժշտության մեկ այլ աղավա-
ղողներ՝ դիմ-բուլի «ժամփորի» վրա իրար հետեւից շարում են
Բախի, Բեթովենի եւ այլ դասականների սրբազան երկերի աղ-
ճաւած բեկորները, վերածում զվարճալիքի, աղաբանի, գովազ-
դի... Երաժշտական աննյութ տառերների ավերումը նույն վա-
նայիզմն է, որը կիրառում էին եկեղեցիներն ավերելով, մզկիթնե-
րի, չայխանների, ակումբների վերածելով... Նման բան տեղի է
ունենում այն ֆոտոմոնտաժներում, որոնցում մարդմանների
իրաններին կցում են տարադարի տասերի գլուխները: Պատահա-
կան չէ, որ մի տասանի առաջին անգամ տեսնելով Լեոնարդոյի

«Ջոկոնդան», բացականչեց. «Ինչքան մեծ է Նասաու Կորոյու-վային»: Այնուհետև, ինչպես մեկ ուրիշը, խոստովանելով իր սերը դասականի հանդեպ, վկայակոչեց «Լուսնի սոնետը» եւ որդես հեղինակ Նեցե Կլայդերմանին, իսկ Բեթհովենի անունը չէր լսել: Մեկ այլ, ավելի քան բանիմաց երիտասարդից երբ հարցրել են՝ «Բերնարդ Շոպեն գիտե՞ս», լուսաստանել էր. «Այո, երկուսին էլ ճանաչում եմ, դեռ թժեկականի թիմից»: Ահա այսպես հեռուստա-եռուներում «Նախանձելի թեթևությամբ» կարող են յուրացնել հանձարի անունը, Եփոթության մեջ գցել լուսնի: Նման օրի-նակները, ցավոք, անթիվ են:

Պրոֆ. Դ. Ժիտոմիրսկու կարծիքով, արվեստի եւ «չարվեստի» անհավասար «անունություն» մեջ լուսնի է «չարվեստը», «որն, ըստ էության, զուտ մակարոնական է»: Եվ «փոփ երաժշտության» փիլիսոփայությունը՝ մասամբ բացատրում են այնպես, որ լուսնի թվում է, թե մեր մոլորակը մի գլխավորվայր է, ուստի, չսահմանված ստատիկությամբ, անբավարարություն են զգում, աղմկում են, դուրս գալով, սահմանված թվացյալ բավարարվածություն, ավելի ճիշտ, ինքնաբավարարում:

20-րդ դարի «նվաճումներ» է նաեւ երգի մոր ժանրը՝ կանանց սեքսուալ երգ կամ սեռերգություն, որում կինը աղաղակում է իր ինքնին կյանքի մասին: Դեռ 1913-ին Իսախանյան հրապարակված «Ֆու-ստրիսական մանի-ֆեստում» կոչեր էին արվել բոլորության եւ ագրեսիայի. «Տոփան-քը... ուժ է... Արվեստը եւ լուսնի ստատիկության մեծագույն դրսևորումներն են, իսկ տոփանքը նրանց ծաղիկն է... հարկ է տոփանքից ստեղծել արվեստի գործեր»: Եվ սա Մուսուլմանի սրտով էր: «Մոդեռ-նիզմի փիլիսոփայությունը եւ արվեստը» գրքում Ի. Ս. Կուլիկովան այս առումով շատ ավելի հետաքննում էր անում. «Ֆուստրիզմը դուրս է եկել Իսախանյանի սահմաններից, բայց ուրիշ երկրներում քաղաքական ագրեսիվ բնույթ չի կրել»... Ջանգվածային արվեստն այսօր ունի ոչ միայն քաղաքական, այլեւ սոցիալական նկրտումներ:

Շիլլերի «Ջոն Բերկլանդի» ներբողում, որը լուսնի է Բեթ-հովենի 9-րդ սիմֆոնիան, նվաճում է, որ տոփանքը բնորոշ է միջա-նեմին...

Մեր ժամանակում խոսքը ոգու սովի մասին է: Չէ՞ որ արվես-տի բուն նպատակն է վեհացումը: Դեռեւել գրել է. «Ես լուսնի կա-ստայի, եթե իմ երաժշտությունը միայն զվարճացնի իմ ունկն-դիրներին: Ես ձգեմ եմ ավելի լավացնել նրանց»:

Մինչդեռ այսօր ինչպիսի մոլորական ու մարդկային ռեսուր-սներ, ծախսեր են անում հիշյալ հաճույքների «արտադրման» հա-մար՝ լուսնին էֆեկտներ, հրավառություն, ճոխ զգեստներ, երգի դասարկությունը քողարկող տարեր, զանազան սարքեր... Եվ արդյունքում՝ «ոչնչից մեծ աղմուկ», «լեռը ծնում է մուկ»: Պոստ-մոդերնիզմը է հոգու «էկոլոգիան», ֆոնոսֆերան (ինչուրիսը):

1963-ին կոմպոզիտոր Ա. Դոմեգերը գրել է. «Մեր կյանքը ճն-շում են միջավայրի աղմուկները: Ընդհանուր մեծ կյանքում: Ձեր հարեանի կամ լուսնի ռադիոնոմիսիցի առավելագույն միջ կե-սգիւցի հնչյունային հեղեղներ են ժայթքում: Դա կարող է լինել Բախի «Վեռ մեսսան» կամ կասադան ակորդեոնի հոնոյունը: Եվ ուր էլ լինես, հնչյունները թեզ կգնեն»: Այնուհետեւ կոմպոզիտորը լուսնում է, թե օրը վեց անգամ Բեթհովենի 5-րդ սիմֆոնիան ռադի-ոյով լսած մարդը դժվար թե երեկոյան գնա համերգասրահ, վճա-րի ու նույնը լսի նվագախմբի կատարմամբ: Նման դեպքում երա-ժշտությունը վերածվում է «ֆոնի, այնպես ինչպես եթե մարդը Եր-ջադասված լինի Վեյսսկեսի նկարներից լուսնի տեսքով: Լուսնի անունը էլ լուսնի տեսքով կրկնվում մեղք է: Ըստ Դոմեգերի, հանձարեղ գործերը լուսնի տեսքով կրկնվում կորցնում են իրենց բարեբար ներգործությունը: Դառա մեծ ինչ-ստեմբ, ոչ թե Բախի ազնիվ երաժշտությամբ են «մեծում», եւ ոչ թե մինչեւ կեսգիւցի, այլ Երջոյա լու-սնի տեսքով ենք ամբողջապես «չարվեստով»:

Երեւանում, մի գոյություն ունեցող մարդիկ ձեռներեցները երեք սր-ձարան են «գեներել», երեքից էլ միաժամանակ ու անվերջ ժայթքում են երեք տարբեր ուղղություն, իրար խլաց-նող ձայնագրություններ, լեզուների մի «բարելու-նյան խառնարան»: Մինչդեռ Երեւանի քա-ղաքապետարանի գոր-ծակարգավարական խորհրդակցության ժամանակ նվաճում է հետե-լյալը. «Ելնելով այն փորձից, որ գործնակա-նորեն հնարավոր չէ բա-ցօթյա սրճարաններում չափի մեջ լուսնի երաժ-շտության ուժգնությունը, ծա-ռայություն մատուցող սնեսա-վարող սուբյեկտները չեն ցանկա-նում դա անել, քաղաքապետարանը առաջիկայում համապատասխան որո-շում կընդունի այդ օբյեկտներում երաժշտու-թյան գործածումն ընդհանրապես արգելելու մա-սին» («Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, 04.06.02.): Սակայն առայժմ զգալիորեն ոչինչ չի փոխվել: Այ-նուամենայնիվ, ինչու է աղմկում մարդը, ինչու աղմուկը ավելի հոգեհարազատ է ունան համար, քան երաժշտությունը: Կենդա-նիներն էլ հաճախ աղմկում են վախից, ինչպես նաեւ վախեցնե-լու համար: Աղմուկը նաեւ «հակահարված» է, լուսնի տեսքով, իսկ ըստ Ֆ. Նիցցեի, նաեւ ապառնություն: Փիլիսոփան տարա-կուսում է. «Ինչու է այս երգիչն աղմկում, որովհետեւ երգել չգի-տի»: Հոգեազնության համար երաժշտությունը «չխախտում է, որով ինչ-որ չափով ուզում են հետաքրքիր դարձնել իրենց խղճով գո-յությունը»:

Աղմուկը նաեւ թմրադեղի, ալկոհոլի լուսն է, մանավանդ երբ խմբվի են աղմկում: Որքան խեղճ, վարակիչ, դիվային հն-չյուններ են օրնիներն եթե արտանետում երաժշտություն արտադ-րող «գործարանների ծխնելույզները», դրանք հորդում են դո-րոցներ, փոխադրամիջոցներ, հանգստավայրեր... Ամուսն, տա-րաքանքան:

Աղմուկը նաեւ թմրադեղի, ալկոհոլի լուսն է, մանավանդ երբ խմբվի են աղմկում: Որքան խեղճ, վարակիչ, դիվային հն-չյուններ են օրնիներն եթե արտանետում երաժշտություն արտադ-րող «գործարանների ծխնելույզները», դրանք հորդում են դո-րոցներ, փոխադրամիջոցներ, հանգստավայրեր... Ամուսն, տա-րաքանքան:

ղանդներ կան նաեւ փոփ երաժշտության մեջ եւ «ռաբի-սում», սակայն ընդհանուր նրանց նպատակը հակադաս-կերներ են:

«Մակույթը վսանգված է», այսպես է 1933-ին Գեր-մանիայի մեծահարկանությանը դիմել Ա. Վեբերը՝ «լուսնի երգիչը», որի երաժշտությունը բնորոշում են որդես «դասական, Երջադասված հնչյուններով»...

Բոլոր ժամանակների իմաստունները յուրովի գիտա-կցել են երաժշտության գործությունը եւ կոչ են արել զգուշությամբ վերաբերվել այդ ուժին: Դեռ Կոնֆուցի-սն էր խրատում. «Օգտակար է Երջն կայսեր ժամա-նակների հնամենի երաժշտությունը: Չեն հարստության երաժշտությունն արգելել, հեռու մնալ սին ճառախոսնե-րից»: Երգեհոնահար Ի. Բրաուտը յուրօրինակ մի կոչ էր անում արգելելու երաժշտությունը, որդես միայն նրանք զբաղվեն այդ արվեստով, ովքեր «չեն կարող չզբաղվել երաժշտությամբ»:

Մեր ժամանակների փիլիսոփա Թ. Ադորնոն փոփ երաժշտությունը որակել է որդես «զարգացող թուլան-սություն», որը հասցնում է «բոլոր էլիտիայի, երբեմնի օրգանների խղճով վերադարձի... Այն դաստիարա-կում է այնպիսի լուսնի տեսքով, որը տարածվում է թե անհատի մեծագույնում եւ թե հասարակական վարքա-գծի վրա»: Իսկ Գ. Գադամերի համոզմամբ «Մակույթը ստատիկ չափից ավելի մասշտաբային մեծ վսանգ է ներկայացնում քաղաքակրթության համար: Դա առա-ջին հերթին վերաբերում է զանգվածային հաղորդակ-ցության միջոցներին»:

Հիշենք նաեւ Մովսես Խորենացուն, որը ողբում էր.

«Վիճակավորները՝ հողաբ, դասեր սիրող, դասար-կախու, ծուլ, գիտություններն ու վարդապետական գր-վածքներն առող, առեւտր եւ կասկածաբարություններ սի-րող»: Ով կասի, թե սա գրված է 5-րդ դարում, երբ Դա-վիթ Անիաթը մեծանում էր իր գեղագիտությունը, որում կասկածաբարության ժանրը համարում է ամբողջապես: Եկեղեցին էլ իր հերթին կատարում էր կին գուսանե-րին՝ վարձակներին: Այժմ «նորին մեծություն սեքսի» դարձնում, մերօրյա «վարձակների» ոսկեդարն է... Ժա-մանակին, երբ լուսնի տեսքով այդպիսի հարցնում էին, թե ինչու է լուսնի տեսքով վարձակները «թեթեւ» երաժշտության տա-րածումը, այդքան լուսն խմբերը, լուսնի տեսքով էին. «Եթե նրանց եկամուսնի չլիներ, դասական խմբերը սո-ված կմնային»: Նույն տարածքային տարածքում արտասա-մանյան մի քաղաքում հասարակաց սեն էին հիմնում, որդես մի դրանց եկամուսնիներով եկեղեցիներ կառու-ցնում: Նման մեծանկերովի հետեւանք վառ կերպով դրսևորվում է Դոստոևսկու նկարագրած օրինակում:

Գյուղը հորդեղում է, եւ ամբողջ միահամուռ փրկում է վառվող գինեւում, մինչդեռ աչքաթող արած դիմացի եկեղեցին վերածվում է մոխրակույսի...

Վերջապես, ճարտարագիտության խոսքերով ավար-տենք Ռոմեոյի եւ Ջուլիետի լուսնի տեսքովից ավելի սխուր այս լուսնի տեսքով:

Հավերժ անհոգ՝ սաղարթում
Բույն են շինում ու երգում...
Ծաղիկ սակից՝ սղոցի
Երգն է ձայնակցում...

ՆՈՐԱՐԱՐ ՓՈՐՁԱՌԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ԿԵՆՏՐՈՆԸ

ՆՓԱԿ-ի կազմավորումը սկսվեց 1992 թվի ամռանը, Սոֆիա Պալատա-նյանի համադրությամբ եւ մասնակցությամբ կազմակերպված ավանգարդ արվեստի խմբական ցուցահանդեսներով: Որդես լուսնի տեսքով հիմնադ-րություն այն գրանցվել է 1995 թվին:

ՆՓԱԿ-ի հիմնադրողների նպատակն է օժանդակել եւ քաջալերել արվես-տի բնագավառում անկաշակաճար արտադրությանն ու ստեղծագործությանը, ստեղծել արվեստի ոչ կոմերցիոն մթնոլորտ, հակազդել լուսնի տեսքով չափա-նիւններին, ներկայացնել հայկական ժամանակակից արվեստը համաշխար-հային հանրությանը, համագործակցություն ստեղծել Սփյուռքի եւ Հայաստա-նի արվեստի համայնքների միջեւ եւ այլն:

1995 թվին, առաջին անգամ լինելով, Վենետիկի համաշխարհային ար-վեստի բիենալեում Հայաստանի մասնակցության կազմակերպումը ՆՓԱԿ-ի կարեւորագույն նվաճումներից էր: Դրանից հետո կազմակերպությունն ան-ցել է բեղմնավոր ճանապարհ:

2002 թ. ՀՀ կառավարության որոշմամբ կազմակերպությանը հասկաց-վեց նրա զբաղեցրած տարածքը՝ անժամկետ եւ անհատաց օգտագործման համար: Դրանից հետո ժամ եւ Ալբերտ Պոդոյանները մեծ նվիրատվություն արեցին տարածքը վերանորոգելու եւ բարելավելու համար:

2002 թվի հունիսին ՆՓԱԿ-ին հաջողվեց նվիրատվություն ապահովել կենտրոնի շինարարական աշխատանքները քանդակների այգի եւ այնտեղ տեղա-դրելու հայ ավանգարդ արվեստի նախահայր Երվանդ Ջուլյանի «Մեղանա-նություն» քանդակի քառաչափ ձուլածոն: Այն լուսնի տեսքով 2003 թվի առաջին եռամսյակում:

Հուլիսին ՆՓԱԿ-ի 14 արվեստագետներ Թեհրանի ժամանակակից ար-վեստի թանգարանի հրավերով Թեհրանի արվեստագետի տան կազմակեր-պեցին ավանգարդ արվեստի ցուցահանդես, որը տեղեց երկու շաբաթ:

Օգոստոսի վերջին ՆՓԱԿ-ը մասնակցեց Գյումրիի երրորդ արվեստի բի-ենալեին:

Սեպտեմբերին ավարտվեց կենտրոնի նորոգումը, եւ միջոցառումները վերսկսվեցին ՆՓԱԿ-ի գործունեության տասնամյակը խորհրդանշող փա-ռասնով: Կենտրոնի հիմնադիր եւ ավագ գեղարվեստական ղեկավար Սո-ֆիա Պալատանյանը կազմակերպեց տնօրյա բազմաթիվ միջոցառումների շարք, ավելի քան 45 արվեստագետների մասնակցությամբ:

Կարճ ժամանակում իրականացվեցին բազմաթիվ այլ միջոցառումներ:

ՀՀ մակույթի, երիտասարդության հարցերի եւ ստորի նախարարու-թյունից ՆՓԱԿ-ը հանձնարարություն է ստացել կազմակերպել Հայաստանի Հանրապետության տարածքում 2003 թ. կայանալից Վենետիկի 50-րդ արվես-տի բիենալեին: ՆՓԱԿ-ի համահիմնադիր Էդուարդ Պալատանյանը նա-նակվել է տարածքի Պալատանյան: Հայաստանը ներկայացնող արվեստագե-տի կամ արվեստագետների ընտրության նպատակով հայտարարվել է բաց մր-ցույթ-ցուցահանդես:

2003 թվին ծրագրվում են «Այլընտրական արվեստի փառատոն», լուսնի-կարգական, աշխատանքի եւ առաջին անգամ՝ «Քաղաքական արվեստ» ցու-ցահանդեսները: Իրականացվելու են մի շարք այլ ծրագրեր:

Շարունակվելու են փորձառական թատերախմբի ներկայացումներն ու ավանգարդ, ինչպես նաեւ ողբ երաժշտության համայնքների համերգները:

Ըստ ՆՓԱԿ-ի գրասենյակից
ստացված տեղեկատվության

Մեր նամակաբաշխին համար պարզ օրերն օր մըն է Ապրիլ 24-ը: Օրսերը կը յանձնէ ու կը մեկնի: Կը բանաս: Յանկարծ աշխուս առջեւ կը պարզուին լուսաւոր սառն՝ «Լոյս զուարթ», Իզապէլ Պայրազսարեան, սովորաւոր: Իտասալիկը կը կրէ նաեւ պայծառ ըստ երգախառն ժպիտ: Բանասահայ երիտասարդ երգչուհին:

Իզապէլ Պայրազսարեանի

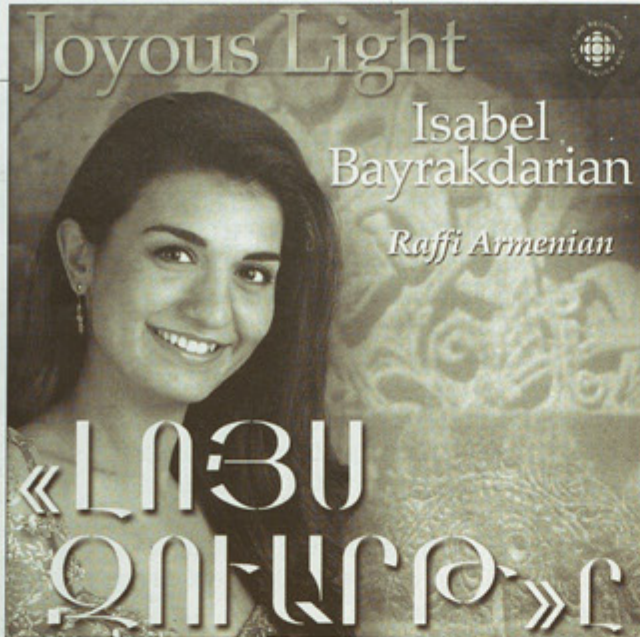
Այս՝ 1700-ամեակին առիթով հոգետր երաժշտութեան նուիրուած խառնակը գիտ կը գտնէ Ապրիլ 24-ի օրը. ան կը հանդիսանայ խորհրդաւոր ծիանաւորող հայու նոյն հաւատքին երկու բեւեռները օղակող: «Սիրս իմ սասանի», «Դր ես մայր իմ», «խորհուրդ խորին», «Ո՛վ թաղա՛նքդ, ասա, ո՛ր սարան զՅիսուս միանին»: Այսօր 18 լուսաւոր շաբաթներ-սալոններ, միջնադարէն մինչեւ եւ ներառեալ, Կոմիտաս, ինչ լուսաւորութեան մինչեւ մեր մեծ հանճարին շուրջը:

«Այս խառնակին հրաշարակութիւնը խոր իմաստ ունի ինքի համար», կ'ըսէ երգչուհին եւ կը շարունակէ՝ «մայրամայնութեան գեղեցիկ ճնշումն էր, որ առաջին խառնակին բարձրեալին նուիրուած գործ մը ըլլալ»: Վեր վկայութիւն՝ ծորած հայտնիին հաւատարմաւ հոգիէն:

Ի դէպ, իմ առջեւ կը գտնուի արժեքաւոր ընծայ մը: 1700-ամեակի եւ Ապրիլ 24-ի զոյգ խորհուրդները զիրար շարժապատկեր անսփոյս ձայն մըն է ան, ձայնէն անկի հաւատարմորդ հոգի մը, բիւրեղեալ, համեստաբարբառ: «Ահա այս խառնակին հիմնական առաքելութիւնը. ոչ միայն օգնել քրիստոնէութեան 1700-ամեակը, այլեւ ժամանակակից աշխարհը սերունդները...», կը շարունակէ Իզապէլ իր ազնիւ խօսքը: Պատասխանէ՝ ժամանակակից ռօլ միջի չուզէր արդարեւ ժամանակակից մեծ ժողովարար ահարկու զգողութիւններու դէմ, իրեն զենք-հակաթոյն ունենալով նմանօրինակ լուսաբորբ, անանցելի, անհունացող եւ անհունային երգագոյնով հիատած մեղեդիներ, եւ մանաւանդ ներկայացուած անգլոփառնոյն Իզապէլի բիւրեղ, խորասուզող, ներհմացեալ մաքրագործող ձայնով եւ կատարութեամբ: Երանի անոնց, որոնք յիշի ուզեն եւ կարենան քալել, Իզապէլին հետ ձեռք ձեռքի, այս դէպքի անհունը երկարող հոգետր կանանցներէն: Անէ՛ք եւ ճաշակեցէ՛ք՝ «գի թաղըր է» ան:

Իզապէլին արայայայտութիւնը գերբիւրեղացած է: Հոս սրբապաշտութիւն միջի ըլլար խօսիլ «Թեքի»-ի մասին. միթէ կարելի է Եգիպտոսի բուրգերը դիտել քար առ քար. արեւստալարութեան կամ արուեստալարութեան մասին խօսիլ, երբ երգչուհին համակ նուիրուած է եւ ձայնային բարդ երեւոյթներն ու ժամանակները հոյակապեցուցած է իր վեհ կամքին՝ ի խնդիր այդ նուիրումին եւ բիւրեղացման... Ան ինքնամասնօր «մերկացումով» մկրտած է հայ կրօնական ժողովրդութեան երգչուհիութեան աւագանէն ներս եւ մեզի կը բերէ վերին եթերներու ժայռաշունչութիւնը, առաջնականութիւնը եւ մանաւանդ շարունակական խիստ ձայն-երանգներու անկարագիծ մաքրութիւնը: Երբ շունչ կ'առնէ ան եւ ինչ-որ մէկ զայն երգի կը վերածէ, հարցը կը դառնայ ժողովրդականութեան ոլորտին, այնպէս, ինչպէս մեծ ժողովրդականութեան արեւելահայութիւնը չէս զգար՝ ձայնային շարունակականութեան կորագոյններն ընդմէջէն:

Իզապէլ իրաւամբ փափանցած է մեր ժողովրդականութեան հոգեւոր, խոր ու մտքային տարածք մեջ: «Հասակ առած եմ հայ եկեղեցւոյ կամարներուն ներքեւ... եկեղեցւոյ դուռը դասի առեալ եղած է իմ փոքրիկ բնակարան» կ'ըսէ ան. շարունակելով իր խօսքը, երգչուհին կ'արտայայտէ բազմաթիւ ճանաչողութիւն մը. «Ուրիշ որեւէ եկեղեցական երգչուհիութիւն չի թողոր այնքան ձայնակաւ ազատութիւն եւ արուեստի արայայայտութիւն՝ որքան հայկականը»:

Միայնակ երգչուհիութեան կողքին (թիւ 3, 6, 8, 12, 14), Իզապէլ կ'ընկերանայ սեմեկային նուագախումբ՝ Բաժնի Արմենիանի ղեկավարութեամբ, իսկ շարունակ ջանքի մը հաջ քաղածայնութեան եւ քանաքանակ երգահան Պեսոս Շուրմեանի կողմէ:

Այս 18 երգերէն մէկը՝ «Միայն սուրբ» (թիւ 15), մասնակի զուգերգի ձեւի տակ, երգչուհին կը կատարէ իր մօրը հետ: «... (մօրս) ձայնը հրեշտակային ձայն մըն է՝ իր անձին եւ բնատրութեան ցոլացումը», կ'ըսէ Իզապէլ եւ կը բացայայտէ զաղջնաբեր եղելութիւն մը՝ «ինքն էր, որ ինքի սուրբացուց այս մեղեդիները. իրեն կը թափարկէ հայ հոգետր երաժշտութեան հանդէպ ունեցած խոր սէր»:

Իրաւամբ այս զուգերգը գերազանց գեղեցկութիւն մըն է, առանց զգացական բարդութեան, յասկանի՝ զոյգ ձայն երգչուհիներու, երբ ասոնք կը յաւակնին անկողնի երգել, քան այն, ինչ որ երգը կը ժամանակէ: Հոս սիրալից զուգ, կարկաչան, անըստառօրէն լուսաւոր երգ է, շունչաւորութիւն՝ անգլայի, խաղաղ ժողովրդութեան ճանաչողութիւն է, որ կը հոսի այս կարծ լուսնէն ճամբէն, որ մեր ժողովրդի խորագրաց հաւատքի ճամբան է:

Իզապէլ մեզ կը հմայէ նաեւ իր յայտնաբերած «գիւս»-երով: Օրինակ, առաջին անգամ ըլլալով արձանագրութեան կ'արժանանայ, եթէ չեմ սխալիր, Կոմիտասի բազմաթիւ «Տէր ողորմեա՛մ»-ներէն ան (թիւ 8), որ մենք չենք լսել ընթացիկ կիրակնօրեայ երգչուհիութեան ընթացքին: Զափազանցուած չենք ըլլար, եթէ ըսենք, որ այս մէկ ժամանակ ունկնդրութեան ընթացքին մեր մէջ կը սիրալից ներգործական խաղաղութիւն մը, որուն ծիանաւորութեան անձնաստը՝ մեր զգացումները կը բիւրեղանան. երանութիւն բառը կը դադարէ սնամէջ ըլլալ եւ կը լուսատրէ մեր ներաշնչարիւ Իզապէլի իրաւաւորութիւնը երգին ընդմէջէն: Հոն է հաւասքը՝ երաժշտականութեան, երգը՝ ոգեղնացած, իսկ արդունը դարձած է կախարդական, վերածննդի ու հոգեդարար:

Իրաւամբ հարազատ է Պայրազսարեանի ներմիացեալ եւ վարակիչ ոգեղնութիւնը: Այս արդիւնք է յատուկ մայրնութեան եւ նուիրումի, եւ բնաւ չի խախտել երգարուեստի կալուածէն ներս երգչուհիին միա կարողականութիւնները: Ընդհակառակը, ինչպէս Իզապէլ ինքն զիսկ է, զարդարեալ եւ խառնութեան սիւրբ այս արուեստին սիրանալէ ետք, համեմատաբար հեշտ ըլլալու է՝ հորիզոնականացած եւ բոլորովին ուրիշ սեռի ժողովրդականութեան օփերայ երգել (խաղարկութեան անկախ), որուն մէջ նուիրուած Իզապէլ արձանագրած է նախանձելի յաջողութիւններ, ըստ մեզի հասած սոյոգ տեղեկութիւններու:

Եթէ այնպէս ըլլար, որ ամէն հայրորդի իր ամէնօրեայ առաւօտը սկսէր աղօթք-սարով մը՝ վստահաբար Իզապէլի այս խիստ ձայնալուսնային ամոր ամենամօտ ընկերը յիշի եղած ըլլար: Ան, այսուամենայնիւ, ամէն մօտիկ սրտակիցը յիշի ըլլալ բոլոր անոնց, որոնք նախանձախնդիր են իրենց առօրեայ անիւթը վազելն թօթափութեամբ՝ բարձրանալու հայկական զգարին եւ անմահ գեղեցկութիւններու գիրկը, վերինաստուրելով իրենց ինքնութիւնը:

Արագածոտնի մարզում գտնվող Արուս գյուղը Հայաստանի հին ու հռչակավոր բնակավայրերից է: Պեղումներով Արուսի շրջակայքում բացվել են մ. թ. ա. 3-1-ին հազ. դարերում, ուրարտական Սար-դուրի 2-րդ արքայի (մ. թ. ա. 764-735 թթ.) սեպագիր արձանագրությունը: Հայ ժամանակներն Արուսը հի-

ԱՐՈՒՇԻ ԿԱԴԵՐԻԱՏՈՒՆԵԱԿԱՆ ԺԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԸ

Շահակում են 5-րդ դարից. եղիւ են այն անվանում է Արուսի մեծ ժողովրդի արքունի ձեռնադրում եւ զորակալան: 1980-ական թթ. պեղումներով բացվեցին զորակալանի 3-4-րդ դդ. ժողովրդները, քառակուսի սնամեջ աշակերտներով: Գյուղի շարժումը ժամանակակից են 5-6-րդ դդ. հուսկալիցները, որոնց միասերը ծածկված են ժամանակակիցներով: 600 թ. Դվինի եկեղեցական ժողովին հրավիրվել է Արուսի ներկայացուցիչ Գրիգորիսը: Այդ փաստը վկայում է, որ առնվազն 6-րդ դ. վերջին Արուսը եկեղեցի ունեցող հայսնի կենտրոն է եղել:

Արուսը համահայկական կարեւոր դեր ու նշանակություն է ստանում 7-րդ դ. երկրորդ կեսում, երբ Հայաստանի կառավարիչ, իշխան Գրիգոր Մամիկոնյանը (662-685 թթ.) բնակավայրը դարձնում է երկրի քաղաքական ու վարչական կենտրոնը, փաստորեն՝ մայրաքաղաք եւ այստեղ կառուցում Ս. Գրիգոր խուրո եկեղեցին ու իր ժամանակը:

Արուսի երկրորդ ծաղկումը, սնտակական բարձրագույնը վերաբերում է Բագրատունյաց շրջանին: Այդ ժամանակաշրջանից ժամանակակից է հայկական միջնադարյան աշխարհիկ ճարտարապետության մի արժեքավոր կառույց՝ Արուսի քարավանատունը:

Արուսի արեւելյան կողմում է գտնվում վարդգիսոնեական ճարտարապետական նշանավոր համալիրը՝ բաղկացած եկեղեցական, աշխարհիկ ու մեմորիալ հուշարձաններից: Այստեղ գերիշխող Ս. Գրիգոր եկեղեցին ժամանակակից է 6-7-րդ դդ. Հայաստանում ստեղծված «գմբեթավոր դահլիճ» տիպի կառույցների շարքին: Հստ արեւելյան ճակատի շինարարական արձանագրության եւ ժամանակակից տեղեկությունների համադրության՝ այն թվագրվում է 662-666 թթ.:

Ս. Գրիգոր եկեղեցին, որն իրավամբ կարելի է ճանաչանվանել, Հայաստանի վաղ միջնադարի նույնատիպ հուշարձաններից ամենախուրոն է (16,95 x 34,60 մ

արաքին չափերով) եւ համեմատաբար լավ ժամանակակից: Կարծրավուն տուֆի սրբաճառ խուրո քարերով կառուցված եկեղեցին իր հասակագծային ու ծավալա-սարածական հորինվածքով փաստորեն մի մեծ դահլիճ է՝ երկու զույգ հզոր, երկայնական ժամերին կից որմնամուկներով: Նրանց միջեւ լայնական ուղղությամբ գցված են կամարներ, իսկ հյուսիսային ու հարավային ժամերին կից՝ թաղեր, որոնք կրել են գմբեթը:

Արուսի Ս. Գրիգոր եկեղեցուն առավել ցայտուն է արտահայտված «գմբեթավոր դահլիճ» տիպի կառույցների ճարտարապետության ամենաակնառու առանձնահատկությունը. դա ներքին շարժման, ինտերիերի միասնությունն է, ընդարձակությունը, որն արտակարգ ուժեղ տպավորություն է թողնում այցելուի վրա:

Մյուս առանձնահատկությունն ինտերիերի լուսառատությունն է: Պատուհանները շահ են եւ խուրո: Խորանը, որն արեւելյան ճակատի զույգ եռանկյունաձեւ խորների շարքով արտաքուս եռանկյուն է երեք ժամերին միջոցով: Եկեղեցու ներսը բառացիորեն ողողվել է լույսով, որը նույնպէս է ինտերիերի 7-րդ դ. որմնակարների առաջ լուսավորմանը:

Եկեղեցու ներսի հարդարանքը փաստորեն բաղկացած է միայն որմնակարներից, որովհետեւ այդտեղ չկան զարդաքանդակներ: Ներսից ժամերը սկզբնական են եղել եւ նկարագրող: Այժմ ժամերակներն են որմնակարների միայն խորանի գմբեթարդի եւ հյուսիսային ժամի վրայի որոշ հատվածները: Գմբեթարդի կենտրոնում ողջ հասակով կանգնած Զրիստոսի իսկա ժամերն է (մոտ 7 մ բարձրությամբ), ձախ ձեռքին զալարներով ցած իջնող մազադաթով, որի վրա գրված է Հովհաննու ավետարանից մի հատված: Այժմ ժամերակներն է Զրիստոսի ժամերի միայն ստորին մասը: Ներքեւում, խորանի ողջ ժամերակով ձգվում է զարդաքանդակ՝ ակամբազարդի ոլորտային շարքով, որի զալարներում մեկնդմեջ ժամերակն են խաղող, նուշ, ժողովներ, մրգերով զամբյուղ, գավաթ, որոնք կատարված են գեղարվեստական բարձր մակարդակով: Զարդաքանդակ ցած, խորանի երկու կողմերում ժամերակն են եղել Սուրբ Գրիգոր ձեռքներին առաքյալները: ժամերակներն է միայն վեցի ժամերակ խորանի հյուսիսային կողմում:

Եկեղեցու արաքին ճակատների ձեւավորումն իրականացված է հյուսիսային, արեւմտյան եւ հարավային ժամերի խուրո, ճակատազարդ շինարարների, լայն, ցանցկեն քանդակով ծիլի եւ լուսամուկների ժամերակի միջոցով:

Արուսի Ս. Գրիգոր եկեղեցին այժմ կանգուն է առանց գմբեթի, կիսավեր շինարարությամբ: Արագայում ծրագրվում է եկեղեցին լիով վերականգնել եւ գործող դարձնել: Այժմ կազմվում է զիսկանդորեն ինքնակալված վերականգնման նախագիծ, որը թույլ կտա հայկական ճարտարապետության այս գլուխգործոցին իր նախնական տեսքը: Դրա համար կան անհրաժեշտ բոլոր սկզբները: Զանգված հարավային շինարարական վերականգնվում է հյուսիսայինի օրինակով, իսկ արեւմտյանը, ժամերի ժամերակներն են հետքերի շարքով վերականգնվում է խաչվող թաղերով ծածկվում ու երկթե

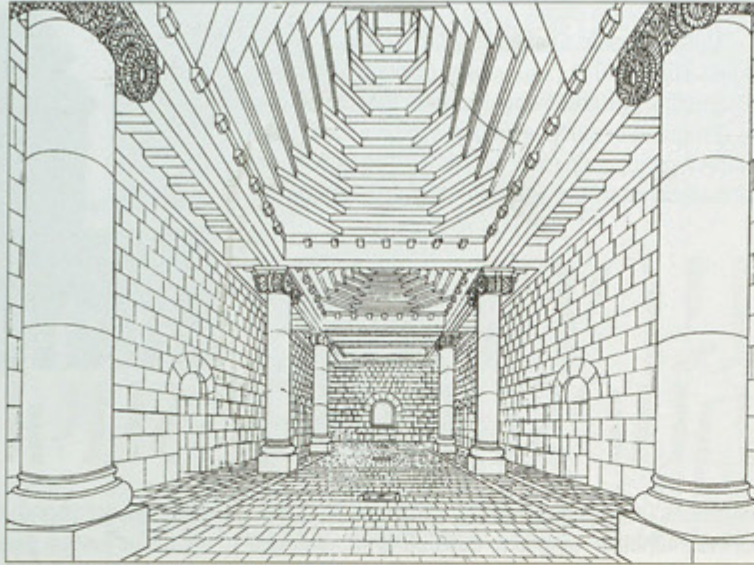
Գմբեթի վերականգնությունը

սանիցով: Բարդ է գմբեթի վերականգնումը: Այս հիմի վաղմիջնադարյան մյուս հուշարձանների գմբեթները եւս չեն պահպանվել: Սակայն գմբեթի թմբուկի բեկորները, որոնք այսօր հավաքված են շենքի ներսում, թույլ են տալիս ճշգրիտ ու մանրամասը վերստեղծել գմբեթի նախնական շեսքը: Այն ունեցել է 12 միս եւ զարդարված է եղել զույգ կիսասյունիկների վրա հենվող կամարաւարով: Իսկ բարձրության համար նմանակ կարող է ծառայել ոչ հեռու գտնվող, նույն ժամանակաշրջանին դասկանող Թալինի Կաթողիկեի նույնասիմ եւ կանգուն գմբեթը:

Արուսի Ս. Գրիգոր եկեղեցուց 15 մ հարավ գտնվում են իգիսան Գրիգոր Մամիկոնյանի տալաշի ավերակները, որոնք բացվել են Վ. Հարությունյանի ղեկավարությամբ կատարված ժողովրդական ընդհանուր հանգիստի ժամանակ: Պալատն իր հասակագծային հորինվածքով նման է Դվինի 7-րդ դ. կաթողիկոսական տալաշին, բաղկացած արեւելքից արեւմուտք ձգվող ընդունելությունների հանդիսավոր դահլիճից, նրան կից սենյակներից եւ շենքի ողջ երկարությամբ հյուսիսից կից սյունասրահից: Դահլիճը (21,5 x 11 մ ներսի չափերով) երկու շարք սյուներով բաժանվում է երեք մասի (նավի): Պալատն ավերակ է սյուների խարխիսները եւ երկու խոյակ: Սյուների հեռավորությունը միմյանցից թե երկայնական, թե լայնական ուղղությամբ հավասար է 7,55 մ: Նման դասավորությունը հուշում է, որ նրանց միջեւ ստացվող թառակուսի տարածությունը ծածկվել է հայկական ժողովրդական բնակելի տան ավանդական «հազարաբեմ» հիմքի փայտե ծածկով՝ գմբեթաձեւ, կենտրոնում՝ երդիկ: Դահլիճի խոռոր խոյակի (2,2 մ երկարությամբ եւ 1 մ բարձրությամբ) երեսին ոճավորված արձավազարդով խոյակներ են քանդակված: Դահլիճում տալաշնակ է մի ուսագրավ մանրամաս՝ քարե ուղղանկյուն տաշվանդան, որը ենթադրաբար իգիսանական գահավորակին է տասկանել:

Պալատի սյունասրահի քարին գտնվում է երկաթագիր տառերի կցագրությամբ փորագրված «Արգամ» անունը: Ուսագրավ է, որ Արուսից ոչ հեռու գտնվող Շենքի 7-րդ դ. խաչաձեւ գմբեթավոր եկեղեցու արեւելյան տաշին կա «Արգամ» ընթերցվող նույն կցագիրը: Սա անկասկած, երկու շենքերը կառուցող ճարտարապետի անունն է, եւ փաստն արժեքավորվում է այն առումով, որ մինչ այժմ 7-րդ դ. հայ ճարտարապետներից միայն երկուսն էին մեզ անուններով հայտնի՝ Բագավանի տաճարի կառուցող Իսրայել Գորաղեցին եւ Վրասանուն Աթենի Ս. Սիոն եկեղեցին կառուցած Թորոսակը:

Արուսի Ս. Գրիգոր եկեղեցուց 47 մ հարավ-արեւելք, ձորակի եզրին գտնվում են եռանակ բազիլիկ կառույցի ավերակները, մոտ 2-3 մ բարձրությամբ տաշերով: Այն միջնադարում վերակառուցվել է բերդի՝ անկյուններում աւազաններ են հավելվել եւ արեւելքից նոր մուտք բացվել: Ընդունված էր այն տեսակետը, որ բազիլիկն աշխարհիկ շենք է եւ մասն է կազմել Գրիգոր Մամիկոնյանի տալաշական համալիրի: Սակայն վերջին տարիներին բազիլիկի արեւելյան տաշի վերին շերտի կրաքենի հողմնահարման ու քայքայման հետեւանքով տարվել է, որ նրա միջից երեսացող որմնամույթերը բազիլիկ խաչաձեւ նույն մույթերն են, որ մնացել են արեւելյան տաշի շարվածքում վերակառուցման ժամանակ: Հետաքրքիր բազիլիկն ունեցել է առնվազն երեք զույգ

Գրիգոր Մամիկոնյանի գահասրահի վերականգնությունը

մույթ եւ արեւելքում՝ այլ ավարտ: Այս բոլորի հետեւանքով առաջ քաշվեց նոր՝ համոզիչ տեսակետ (Վ. Մաթոսյան), որ այս կառույցը նախադրված է եղել: Դա հիմնավորվում է մի շարք փաստարկներով՝ երկաստիճան որմնախարխիսով, շենքի մեջ ներառված հավասարաթե խաչի քանդակով՝ մանրամասներ, որոնք հասնում են եկեղեցական շենքին, իսկ աշխարհիկ կառույցներում չեն հանդիպում: 609 թ. Դվինի ժողովին Արուսից հոգեւորականի մասնակցությունը նույնպես վկայում է, որ մինչեւ Ս. Գրիգոր եկեղեցու կառուցումը Արուսում արդեն եկեղեցի է եղել:

Արուսի բազիլիկի նախնական շեսքը վերականգնվում է հորինվածքով եւ կառուցման ժամանակով նրան մոտ՝ Եղվարդի եռանակ բազիլիկ եկեղեցու օրինակով, արտաքուս շենքված բազմանիս արսիդով, առանց ավանդատների:

Եռանակ բազիլիկից մոտ 8 մ հյուսիս-արեւելք գտնվում են միանակ եկեղեցու եւ հուշայան ավերակները: Եկեղեցին թաղանթի դահլիճ է, տաշերի ուղղանկյուն տարածքի մեջ ներառված խորանով: Նրա արեւմտյան ճակատի դիմաց, 2,5 մ հեռու, գտնվում է վաղմիջնադարյան հուշայան եռաստիճան որմնախարխիսը: Հուշայան բեկորները չեն պահպանվել, սակայն, անկասկած, այն ունեցել է 5-6-րդ դդ. հայկական մանրամասի հուշարձաններին բնորոշ հորինվածք՝ որմնախարխիսի վրա դրված խորանարդաձեւ տաշվանդան, վրան ագուցված սլացիկ, քառանիս կոթող՝ տասկված խաչաքանդակով:

Արուսի վաղմիջնադարյան համալիրն՝ իր կառույցների բազմազանությամբ եւ գեղարվեստական բարձր որակով, հայկական ճարտարապետության բացառիկ նմանություններից է:

Արուսի բազիլիկը, մասուղը եւ տալաշը արեւելքից (վերականգնություն)

ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԻԱՆԵ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Արագածոտնի թեմի
առաջնորդական շեղադաս
Ս. Բագրատ Ժ. վրդ. Գալստանյանը
մտադիր է ժողովրդական
հանգանակությամբ
միջոցներ հայթայթել
Սուրբ Մարիանե եկեղեցու
նորոգման եւ տարածքի
քարեկարգման համար:

Այս եկեղեցանվե գործին
մասնակցել ցանկացողները
կարող են դիմել
«Արագածոտնի մարզ, Օսական,
Արագածոտնի թեմի
առաջնորդարան,
հեռ.՝ (032) 3 61 50, 3 67 75:

ԲԱԺԱՆՈՐԱԳՐՎԵՐ
ՀԱՅ
ԱՐԵՎԵՍ

Հայաստանի միակ մշակութային հանդեսը,
որտեղ կողմ-կողմի են արեւելահայերենն ու արեւմտահայերենը,
արդի եւ դասական ուղղագրությունները:
Դիմե՛ք Հայաստանում «Հայմամուլ» գործակալությանը,
Սփյուռքում՝ հանդեսի լիազոր ներկայացուցիչներին:

Գողթիկ եկեղեցիների քաղաք Աւսարականում այսօր գործող միակ եկեղեցին՝ Սուրբ Մարիանե (Մարիմե) կառուցվել է 1281 թվականին, Գրիգոր վարդապետի առաջնորդության շրջանում: Այդ տարեթիվն է կրում եկեղեցու առաջին նվիրատվական արձանագրությունը՝ գրված Սահակ երեցի դուստր Թագուհու անունից՝ «ի շինութեան սուրբ եկեղեցոյս... ի Սուրբ Մարիանէս»:

Եկեղեցին կրում է 3-րդ դարում Կոնստանտնուպոլսում մոտ 275 թ. հավաքի համար նախատեսված Մարիանե կույսի անունը:

Եկեղեցու տաշմուկային ամենավոր շեղակություններ կարելի է գտնել վիմագիր արձանագրություններում, որոնք հիմնականում նվիրատվական բնույթ ունեն: Սուրբ Մարիանեի 13-14-րդ դարերի նվիրատուներից են Ասլանիկի որդի Հակոբը, Ուսամի որդի Ավեսիսը, Աղյուրաբի որդի Հակոբը, Գեւորգի որդի Դանելը, Ազնավուրն ու նրա կի-

նը, ոմն Հավիցը, Թովսանն ու նրա կինը, Խաթունիկն ու նրա որդի Հովհաննեսը, Տիկնացիկինը: Ամենից հաճախ եկեղեցուն նվիրաբերվել են այգիներ, հողակտորներ, տներ եւ «այլ արդիւն»։ Նվիրատվությունների այսպիսի բազմությունը եւ մի քանի հարակից փաստեր վկայում են, որ Սուրբ Մարիանեն սկզբնապես եղել է վանք, ունեցել միաբանություն, որի առաջնորդն էին ծառայել նվիրատվությունները: Հիշատակելի է Զաքարյան իգիսան Աղյուրայի բարեգործ ժողովը՝ Սիբի խաթունի 1323 թ. արձանագրությունը, ուր նշվում է, որ նա Փարոյում գտնվող երկու հողամասն նվիրում է «ի Սուրբ Մարիանեի միաբանայ տուն»։ Մեկ այլ ուսագրավ արձանագրություն վկայում է, որ 1317 թ. Հակոբ երեցը վանքի տարածքում կառուցել է հյուրասուն, շրջապատի երեք դռներ եւ տներ՝ տարածքի դուրս:

Ավելի ուշ Սուրբ Մարիանեն վերածվել է ծխական եկեղեցու: Աւսարակցի Գեորգ Փարվանյանը «Վիդիկ զանգակատուն» է կառուցել 1839-ին: Նույն շրջանում եկեղեցու արեւմտյան կողմում կառուցվել է «Ժողովրդանոց»։ 20-րդ դ. սկզբին աւսարակցիները որոշել են վերջինիս շենքում կառուցել մի նոր եկեղեցի, որի համար արեւելյան կողմում գտնվող հին եկեղեցին տիկի ծառայել իբրեւ սեղան եւ դաս, բայց չեն կարողացել գործը ավարտին հասցնել:

ճարտարապետական առումով Սուրբ Մարիանեն արտաքուս ուղղանկյուն (11, 45 x 8, 90 մ), ներքուս խաչաձեւ՝ արեւելյան կողմում երկու կրկնաձառն ավանդատներով, բարձրադիր գմբեթով, դարչնագույն տուֆից կառուցված եկեղեցի է: Ունի երկու մուտք՝ արեւմուտքից եւ հարավից, հարդարանքն ընդհանուր առմամբ տարբեր է: Կառույցն աչքի է ընկնում վերապաշտությամբ, որը շենքում է ներքուս զանաձեւ, արտաքուս՝ տասանիս թմբուկ եւ երկնասլաց վեղար ունեցող գմբեթի միջոցով:

3... The magazine begins with the **EDITORIAL**, which reflects on sculptures in Yerevan for the last decade. Many of them are of poor quality, caused by the negligence of artistic criteria, critical approach and backward cultural and spiritual life.

4... Daniel Eraisht's article **"WHOSE DEATH DOES THE BELL ANNOUNCE?"** is about Aram Khachatryan's 100-th Anniversary of birth. It particularly presents the "Bell Symphony" (1943), which was a unique daring creature in the reign of Stalin, including the sound of church bells.

5... THE NATIONAL GALLERY IS BEING RENOVATED COMPLETELY

Hasmik Ginoyan's interview with the director of the Gallery professor Paravon Mirzoyan is about the mending works being performed in the museum by the means of the program "Culture" of "Lins" fund. P. Mirzoyan said: "Our work must be organized in a way, that the National Gallery deserves its name. It must not be only an organizer of exhibitions, but also an educational and scientific institution".

6... Martin Michaelyan's article is dedicated to the honoured artist **EDWARD ISABEKYAN**. The author writes: "Without travelling to Paris and London, by investigating the reproductions of famous Italian and especially French and Spanish artworks, at the end of 1930 Isabekyan already mastered a language of the art, which our famous artists would learn in well-known European educational institutions".

Isabekyan was an artist in all his essence, not only by the brush, but also by pencil. His "Igdir" documentary novel was a literary event in 1990.

8... Heghine Mkrtchyan's article **"THE MAIN AVENUE OF THE CAPITAL IS BEING BUILT"** is the result of the interview with the chief architect of Yerevan **Narek Sargsyan** and presents the program of building the North Avenue, which is being realized in Yerevan. The chief architect has no doubt that the construction of 600m long avenue will be finished within the limit of the arranged time: in 2006.

"In the sense of city building we have remained faithful to Tamanyan's idea. But according to contemporary requirements, the avenue is designed for pedestrians, as Broadway in New York or Arbat in Moscow", says N. Sargsyan.

9... The publication **"THE CASCADE WILL ALSO BECOME A BIG CULTURAL CENTRE"** is dedicated to **Jerard L. Gafesjian's** philanthropic activities. In 2002, the Armenian government provided the Cascade in the centre of Yerevan to "Gafesjian Museum foundation". Some of the exhibition halls, fountains and watering system are being repaired and will be ready in the spring of 2003.

Jerard L. Gafesjian's museum of contemporary art will become a national and international cultural centre.

10... Saro Sarukhanyan's article is devoted to the problems of contemporary Armenian sculpture and plastic art. There are many talented sculptors in Armenia, but they need support.

12... Ani Fishenkijyan's (Aleppo) article is about **THE COLLEGE OF FINE ART AFTER ARSHIL GORKI**, which is an Armenian cultural establishment in Syria. Manina Siufy has contributed a lot to the activities of the college-workshop. The college has organized many exhibitions and other events.

On June 22, 2002 there was the opening ceremony of the new headquarters of the college in the district named New Village in Aleppo.

13... The comment about the Armenian artist **ALIX-ELO**, who was born in Beirut and is living in Canada, presents his life and creative peculiarities.

14..."THE GREAT INVESTMENT OF ARMENIAN SCULPTORS FROM IRAN" article is about three Armenian sculptors from Iran Gabriel Gevrekian, Paul Abgar and Vardan Hovhannisean, who were the founders of contemporary sculpture in Tehran. They studied in Europe, and returning and leading the young sculptors from Iran, played a great role in its sculptural life in 1930-1950. Their designed buildings are not only in Tehran, but also in different countries of the world.

17... Gor Vanyan's article is about the beloved actor **Raphael Kotanjyan** and the celebration of his 60th anniversary at the Theatre of Musical Comedy after Hakob Paronyan. The actor has devoted his 40 years to the stage. Raphael Kotanjyan's biography is quite rich in facts. His many roles deserve separate analysis.

18... Shushan Rshtuni's article **"The follower artist of the classic art HRANT STEPANYAN"** is dedicated to artist Hrant Stepanyan (1918-1980) and his art. People's artist Edward Isabekyan states about him: "Hrant Stepanyan was a talented artist endowed with the sense of colour. He was a follower of the classic art. He had serious attitude and intentions towards the art and was not possessed by 'novel' ideas. This is especially difficult

and evaluative in the sense of the created values. He was an interesting person with a broad outlook, and one could have various conversations on different subjects with him. This was the distinguishing feature that separated him from his contemporaries.

23... The article **"WITH ARTOUR OSHAKANTSI"** tells about the artist Artour Oshakantsi, who has been living in London for 10 years and was the guest of the "Armenian Art" on 4 October 2002. He told about his project of making a society of Armenian artists in London and expressed his readiness to distribute the "Armenian Art" in Great Britain.

On October 12, (the day of "Targmanchats Ton"), the editorial staff of "Armenian Art" visited the artist's workshop in Oshakan.

In the article we've presented Artour Oshakantsi's speech about the Armenian community in London, his programs and art.

24... Avet Avetisyan's article **"PICTURE AND ICON"** reflects on the problem of Armenian iconography.

The author writes: "There is no iconography outside of the Church. Icons and iconography don't accept secular ways of thinking, demonstration, taste and approach. But today, under objective and subjective circumstances, our Church has not got a school of iconography."

An icon is a pure church (sacral) concept and in this sense it stands above an ordinary picture. Moreover, a picture and an icon are contrary, since so are the secular and the celestial.

A picture is the result of secular perception".

26..."A DONATION TO THE TREASURY OF ST. ECHMIADZIN" article is about **Tigran Sargsyan**, who was born in 1962 in Yerevan and has been living in Glendale (U.S.A.) since 1991. He donated his "St. Gregory the Enlightener" big wood-working to the museum of St. Echmiadzin in October 2002. The creature has many interesting figures and symbols presenting the christianisation of Armenia.

Tigran Sargsyan is also the author of many original creatures, among which the "Armenian Chess" and the golden necklace made for famous Elizabeth Taylor are distinguished.

28... Daniel Eraisht's article **"WHY DOES THE MAN MAKE NOISE?"** has a critical manner and reflects on the problems of modern Armenian music.

He writes: "Formerly, one should have voice to sing, and nowadays: microphone..."

The problem is not in the variety of music genres, but when 'one of them strives for domination, refusing the others. It's strange, but this is peculiar to not classical and folk music, but rather to POP culture. The phenomenon is similar to the relations of flowers and weeds and is the result of the intrusion of politics and trade into the art".

The author warns against the influence of the eastern and western music and states that their "triumph" is a serious danger to the contemporary Armenian musical culture.

31... It's presented the decade of activities of the **ARMENIAN CENTRE FOR CONTEMPORARY EXPERIMENTAL ART (ACCEA)**, which is the result of **Sonya** and **Edward Palassaneans'** work. ACCEA is aimed to encourage and support the development of the modern art. In 2002 the Armenian govern-

ment officially provided the ACCEA's occupied territory for not limited use on unprofitable basis. The Ministry of Culture of the Republic of Armenia has assigned ACCEA with a task to organize the Armenian Pavilion in the 50th Biennale in Venice in 2003.

33... Areg Hasratyan's article **"THE EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURAL COMPLEX ARUJ"** (attempt of reconstruction) article is about the famous architectural complex located in Aruj village in Aragatsotn region. It consists of sacral, secular and memorial monuments.

Aruj had an important role and meaning in the reign of Grigor Mamikonyan (662-685yy), when it was the political and governmental centre of the country. In that period the St. Gregory big church and palace was built. Nowadays the church has not got cupola and the author suggests a way of its reconstruction.

There is a lot of informative material in the magazine, particularly about **Yervand Kochar** (on the cover of the issue is his picture "Horses, people"), Father **Haroutyun Bezdikian**, **Khachatur Martirosyan**, **Hrazdan Tokmajyan**, **Ingrit Chamqerten-Egavyan**, **Valmar**, "37 Degrees" and other exhibitions of the Armenian and Arab artists, the 70th Anniversary of the Armenian Artists' Association, some new publications, the museum after **Minas Avetisyan**, which is being built in Jajur, reopening of the Armenian pantheon in Tbilisi, **Gary Davtyan's** marionette show, the group of Armenian photographers from Iran, pianist **Alice Gevorgyan** (Aleppo), **Isabele Bayrakdarian's** new CD from Canada, the "HYE ART" centre in Australia, the musical program "New names" and some news from the press of Diaspora.

Hrazdan Tokmajyan, Sails, 1993

38... The issue is finalized with **Mushegh Najaryan's** (Istanbul) short article, which is dedicated to the Armenian language, the preservation and growth of which is the prerequisite of the existence of the Armenian nation and its culture.

ARMENIAN ART 1/2003
CULTURAL MAGAZINE**Founded and published by**

"Momik" cultural center,
"Seven Art" Ltd.

Is published by the scientific collaboration of

Matenadaran after Mesrop Mashtots,
The Institute of Archeology and Ethnography of the N.A.S. of the R.A.,
The National Gallery of Armenia

Editor-in-chief

Karen Matevosyan

Executive director

Hasmik Ginoyan

Executive secretary

Norayr Vardanyan

Staff

Lily Gasparyan, Christine Vardanyan, Angel Amirkhanyan

Editorial Council

Varazdat Harutyunyan, Shahan Khachatryan, Murad Hasratyan,
Vardan Vardanyan, Martin Mickaelyan, Hovik Hakhverdyan,
Daniel Erajisht, Arshak Banuchyan, Khachatur Martirosyan

Representatives

Vahagn Tovmasyan - Stepanakert (RNK)
Maro Manavian - Montreal (Canada)
marom@videotron.ca
Sargis Hamboyan - Toronto
shamboyan@hotmail.com
Sahan Arzruni - New York (USA)
solopiano@hotmail.com
Stepan Kiremjian - Los Angeles (USA)
louys96@hotmail.com
Edda Vardanyan - Paris (France)
eddavard@yahoo.com
Artour Oshakantsi - London (U.K.)
Ani Fishenkian - Aleppo (Syria)
fishenkianani@hotmail.com
Ohan Budrumian - Beirut (Lebanon)
NAIRIBO@cyberia.net.lb
Isabell Sargsian - Moscow (Russia)
Ashot Khachatryan - St. Petersburg (Russia)
akhachents@yahoo.com
Sargis Darchinyan - Tbilisi (Georgia)
Albert Kocharian - Tehran (Iran)
akocharian@hotmail.com
Antranik Daghljan - Abu Dhabi (U.A.E)
emcopauh@emirates.net.ae
Shahan Mazlumian - Cairo (Egypt)
shahan@soficom.com.eg

Computer designer

Vardan Dallakyan

Photographer

Gevorg Gasparyan

Translator of the English summary

Vahagn Marabyan

Certificate of registration 01M 000095

Address:

32, Hanrapetutian str., Yerevan, Armenia
Tel. (+374 1) 52 35 01 mobil (374 9) 40 32 15 Fax. (+374 1) 56 36 61
E-mail: hayart02@hotmail.com
http://users.netsys.am/momik

The material is published in both East and West Armenian,
with the original spelling.

Opinions expressed in the articles may not correspond to the viewpoint
of the editorial staff.

The scientific articles are reviewed.

The responsibility for the contents of advertisements is of advertisers.

The copyright belongs to the "Armenian Art".

ՊԱՅ-ՔԱՐԻԼ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

Մուտք ՆԱԾԱՐ
(Սամբու)

Կարգ մը ժողովուրդ-
ների ահռելի ցնցումներ
կ'անցընեն՝ կամ կը տ-
կան ու կը շարունակեն
գոյատևել եւ կամ բոլո-
րովին կ'ոչնչանան:

Ժողովուրդի մը ուժը
եւ սկարութիւնը, անոր
յառաջդիմութիւնը եւ յե-
տադիմութիւնը իր զա-
ականերուն հասունութե-
նէն, ձեռնբերեցութենէն եւ
կամ անկարողութենէն
կախեալ չէ:

Զինքը կառավարող-
ները լաւ կամ գէշ կը
նան ըլլալ, բայց երբ ժո-
ղովուրդի մը մէջ իր գո-
յատեան համար ղեկը եղած ուժը ծնի ու ժողովուրդը այդ ուղղու-
թեամբ շարժման անցնի՝ կը վերածուի ալեկոծ ծովու մը, որուն կո-
հակներուն դէմ թուք մը կ'անգնեցնել կարելի չ'ըլլար:

Վերի տղերուն գաղափարականը կը տասկանի Թուսթոյի, իսկ
մենք իր գաղափարին ձայնակցելով հանդերձ, մեզի վերադառնալու
մօր գաղափար մը թաքնուած կը տեսնենք անոր մէջ, զոր կ'արժէ ու-
սումնասիրել:

Մեր դարականութիւնն է վառ դաշտը ժողովուրդին մշակման
ջախը, որուն բանալին մեր մայրենի լեզուն է: Երբ ժողովուրդ մը իր
մայրենի լեզուն սկսի կորսնցնել, այդ իր ոչնչացման մեծագոյն ազ-
դակը կը հանդիսանայ:

Մայրենի լեզու սորվեցնելու նպատակին ջանք թափողներ, սփ-
ռուած են վառ դաշտէլ այն ջախը, որուն սփռած լոյսին շնորհիւ է որ
կրնան հասնիլ իրենց նպատակին: Գաղափարները շարքի չափ
անուշ են իր հաւատարմներուն, զինքը սիրողներուն, իրեն սիրա-
հարներուն համար, սակայն ուր կամ կ'անուշ գայն ղեկը է գործնա-
կանի վերածել, թէ ոչ գաղափարը կը նետի, իր ազդեցութիւնը կը
կորսնցնէ եւ այլեւս միայն գիրքերու մէջ իր փառքին տեղը կ'առնէ ու
իր վաստակը այդ կ'ըլլայ միայն:

Գաղափարները գործնականի անցընելու համար հարկ է կիրա-
րել կարգ մը լայնամասշտաբ, որոնք դեռ հոս նշելու կարելիցութիւնը չենք
տեսներ: Լեզու սորվելու եւ սորվեցնելու մեծագոյն լայնամասն է հրա-
ժարիլ ժխտական կեցածքէ, հակասական այլքներէ, յուսալքուած-
ներու խրատներէ: Ահա՛, այս է մեր տեսակէտը հայ լեզուին ծառայելու
ճանքուն վրայ: Եթէ կ'ուզէք նեցուկ կանգնիլ այս նպատակին, մենք
ձեզի համար լայնաբերելու դասընթաց ենք, որովհետեւ վիտիւն մեզի
անծանօթ է:

Պայքարիւն կը սիրենք, յարգելի՛ ընթերցողներ:

Այբուբեն (գործ, գործ՝ Կարապետ Ավետիսյան)